

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

SÂDİK ÇÛBEK'İN İRAN KISA ÖYKÜCÜLÜĞÜNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİHTER AYVAZ

ANKARA-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

SÂDİK ÇÛBEK'İN İRAN KISA ÖYKÜCÜLÜĞÜNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİHTER AYVAZ

ANKARA-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

SÂDİK ÇÛBEK'İN İRAN KISA ÖYKÜCÜLÜĞÜNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİHTER AYVAZ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ.DR.ABDÜSSELAM BİLGEN

ANKARA-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

SÂDIK ÇÛBEK'İN İRAN KISA ÖYKÛCÛLÛĞÜNDEKİ YERİ

YÛKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI: DOÇ.DR.ABDÛSSELAM BİLGEN

TEZ JÛRİSİ ÜYELERİ
ADI VE SOYADI:

İMZASI:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

TEZ SINAV TARİHİ.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	II
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	III
GİRİŞ: XIX. ve XX. Yüzyıllarda İran'ın Durumu.....	1-14
A) Siyasal ve Sosyal Durum.....	1-8
B) Edebî ve Kültürel Durum.....	8-14
BİRİNCİ BÖLÜM	
Çağdaş İran Öykücülüğünün Gelişimi	15-19
İKİNCİ BÖLÜM	
Sâdık Çûbek.....	20-153
A) Hayatı.....	20-31
B) Dili, Üslubu ve Edebî Kişiliği.....	31-37
C) Eserleri.....	37-40
D) Öykülerinin Konu ve Karakterler Açısından Tahlili.....	41-66
E) Öykülerinden Çeviriler.....	67-153
ÖZET.....	154-155
ABSTRACT.....	156-157
BİBLİYOGRAFYA.....	158-160
GENEL DİZİN.....	161-167

ÖNSÖZ

Çağdaş İran Edebiyatı'nın ünlü hikâyecilerinden birisi olan Sâdık Çûbek'in bugüne kadar ülkemizde hayatı ve eserleri hakkında kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız bu çalışmada, Sâdık Çûbek'in İran öykücülüğünün gelişimindeki rolünü tespit etmeye çalıştık. Bir giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmada, Sâdık Çûbek'in hayatı, hikâyeleri, dili ve edebî üslubu, yaşadığı dönemin sosyal ve kültürel olayları hakkında verilen bilgilerin yanı sıra, yazarın seçtiğimiz bazı hikâyelerinin tercümeleri de yer almaktadır.

Çûbek'in eserlerinin çevirisinde ve tahlilinde karşılaştığımız en önemli güçlük, yazarın hikâyelerinde İran'ın kırsal bölgelerinde yaşayan insanların lehçelerini kullanması olmuştur. Yazarın, Çağdaş İran Edebiyatı'nın önde gelen diğer öykü yazarlarından ayrıldığı en belirgin nokta, onun natüralist ekolün etkisi altında kalmış olması ve halk dilini yaygın bir şekilde kullanmasıdır. Dönemin sorunlarını anlatmada takındığı realist tutumu ve cesur yaklaşımı, edebiyat çevrelerinde uzun süre yankılara neden olmuştur. Çağdaş İran öykücülüğünü bir çok yönden etkilemiş ve eserleri birçok dile çevrilmiştir.

Bu konuyu yüksek lisans tezi olarak öneren, çalışmalarım süresince bana özveriyle yardım eden ve her anlamda bilgisinden yararlandığım sayın hocam Doç.Dr.Abdüsselam BİLGEN'e teşekkür ederim.

Bihter AYVAZ

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

bkz. : Bakınız

ev. : Çeviren

d. : Doğumu

Öl. : Ölümlü

s. : Sayfa

vd. : ve devamı

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Bu çalışmada Farsça yer adlarının ve özel isimlerin Türkçe'ye çevrilmesinde, aşağıda verilen Türkçe İslam Ansiklopedisi transkripsiyon sistemi kullanılmıştır;

ا = A, آ = Â	ص = S
إ = İ, ؤ = O,U	ض = Z
ب = B	ط = T
پ = P	ظ = Z
ت = T	ع = 'E
ث = S	غ = G
ج = C	ف = F
چ = Ç	ق = K
ح = H	ك = K
خ = H	گ = G
د = D	ل = L
ذ = Z	م = M
ر = R	ن = N
ز = Z	و = V
ژ = J	ه = H
س = S	ی = Y
ش = Ş	

GİRİŞ

XIX. VE XX.YÜZYILDA İRAN'IN DURUMU

A) *Siyasal ve Sosyal Durum:*

XIX.yüzyıla girerken İran, içe kapalı, geleneksel bir toplum görünümü arz etmektedir. Siyasî ve ekonomik olarak bu içe dönüklük 1507 yılında Portekizlilerin Hürmüz Boğazı'nı ele geçirerek İranlıları haraç ödemeye mecbur bırakmaları ve onları kendi mallarından vergi almamaya zorlamasıyla değişmeye başladı. 1622'de I.Şâh Abbas'ın İngiltere ile anlaşma yaparak Hürmüz Boğazı'nı geri alması üzerine İngilizler, bu yardıma karşılık Hürmüz Boğazı'ndaki gümrük gelirlerinin %50'sine sahip oldular. Böylece batılılarla ticarî ilişkilerin ilk adımları atılmış oldu. Bu dönemde Rusya, İran'a büyükelçisini göndererek ticarî ilişkilerini geliştirme talebinde bulunmaktaydı. Halbuki Rusya'nın amacı İran üzerinden Hindistan'a ulaşmaktı. İngiltere'nin bölgedeki asıl hedefi ise Hindistan'daki egemenliğini devam ettirmektir. Bu sebepten dolayı İran, iki yüz yıl boyunca Rusya ve İngiltere'nin rekabet arenasında stratejik bir rol oynadı.

XVIII.yüzyılda İran da Türklerin elinde bulunan Azerbaycan ve Gürcistan'ı İran topraklarına katmak istiyordu. 1795 yılına gelindiğinde İran'a bağlı bulunan Gürcistan prensinin Rusya imparatoriçesinin himayesi altına girip topraklarını ona vermesi üzerine Aka Muhammed Hân Tiflis'e girerek Hristiyan halkı katletmiştir. Bunun üzerine zaten Hindistan'a açılmak ve İran üzerinden sıcak denizlere ulaşmak isteyen Rus ordusu Kafkasya'yı işgal ederek Gürcistan, Dağıstan ve Şirvan'ı ele geçirmiştir.¹ Gürcistan'ı kaybetmek istemeyen İran İngilizlerden de

¹ Mehmet Kanar, Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi, I.bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 1999 ,s.12.

yardım umarak Rusya'ya karşı savaş hazırlığına başlamış ve bunun üzerine 1804'te ilk Rus-İran savaşı patlak vermiştir. Güçlü ve tam techizatlı rakibinin karşısında kendini savunmaya çalışan İran'ın, Rusya'nın rakipleri olan İngiltere ve Fransa'ya yaklaşması ve onlardan medet umması iyice kan kaybetmesine sebep olmuştur. 1813 Gülistân Antlaşması ile İran Gürcistan'daki toprak iddiasından vazgeçmiş, Kuzey Kafkasya'nın bir kısmını ve Azerbaycan'ın Gence, Şirvan ve Derbent kentlerini Rusya'ya devretmiştir.

İran-Rus savaşlarının ikinci devresi (1825-1827) İran'ın Rusya'ya verdiği toprakları geri alma çabalarıyla geçmiştir. 1827 yılında İran-Rus savaşları İran için yıkıcı hükümler içeren Türkmençay antlaşması ile son bulmuştur. Bu yenilginin Rusya lehine çıkan sonuçlarının yanı sıra İngiltere'nin de bundan nasiplendiği anlaşılmış, İngiltere de İran devletinden ayrıcalıklar elde etmeye başlamıştır. Böylece Rusya ve İngiltere İran'ın ekonomik ve stratejik konumundan doğan imkanlarını ele geçirmişlerdir. Bu durum karşısında Nâsıru'd-din Şâh İran'ın genel durumunu ve zorluklarını anlamaya çalışmış olsa da asıl gelişmeler kendisinden sonra tahta geçecek olan Muzafferu'd-din Şâh zamanında başlamış ve batı ile girişilen bu zoraki mücadeleler İran'ın toplumsal, siyasal ve ekonomik alandaki geleneksel dengelerini bozmuştur. Yabancılarla ticarî ilişkilere zorlanan İran hem ticarî hem toplumsal olarak değişim sürecine girmiştir.

Nâsıru'd-din Şâh'ın elli yıllık padişâhlığı süresince yapılan işlerin ve teşebbüslerin topluca veya tek tek özgürlük düşüncelerinin doğmasında büyük rolü oldu. Abbâs Mirzâ (öl.1883) ve veziri Ebu'l-Kâsım Kâimmakam'ın (1779-1835) yeni teknik ve sanayinin alınması yolundaki girişimleri bir yana bırakılacak olursa, Mirzâ Tâki Hân'ın (öl.1852) ordu ve devlet dairelerindeki ıslahatı ve

1852’de kurmuş olduğu Dâru’l-fünûn, Medrese-i Âli, yabancı öğretmenlerin getirilmesi ve Avrupa’ya tahsil için öğrenci gönderilmesi bu yolda önemli adımlar sayılır. Nâsıru’d-din Şâh’ın 1873, 1877 ve 1889 yıllarında Avrupa’ya yaptığı gezilerin yenilik hareketlerinde katkısı olduğu söylenilebilir.² Bunun dışında o dönemde batıdan Hindistan’a kadar uzanan ilk İslâmî örgütün kurucusu Seyyid Cemâlu’d-din Afgânî’nin panislamist propagandası kamuoyunun uyanışına sebep olmuştur. Aydınlar yazılarıyla İran’ın içinde bulunduğu durumu anlatmaya çalışmışlar, yurt içinde ve yurt dışındaki İranlı aydınlar millî uyanışı harekete geçirmeye başlamışlardır. Özellikle Mirzâ Fethali Ahunzâde’nin etkili piyesleri, cehalete ve dinî hurafeye karşı yazdığı yazıları yeni fikirlerin ortaya çıkmasına ve edebî çeşitliliğin yeşermesine ve tiyatrunun doğuşuna sebep olmuştur. Ahunzâde’den başka Mirzâ Akâ Hân-ı Kirmânî’nin makale ve şiirlerinde, Mirzâ Abdurrahim Tâlibof’un ve Hac Zeynu’l-âbidîn-i Merâgâî’nin kitaplarında sosyal konulara değinmesiyle İran toplumunda kültürel hareketlenmeler başlamış oldu. Bu gelişim sürecine ilave olarak 1917 yılında İran’ın o zamanlar sınır komşusu olan Rusya’da komünistlerin başa geçtiği Ekim Devrimi olmuş, İran’ın fikrî gelişiminde sosyalist devrimin büyük etkisi olmuştur. Bu bağlamda aslında içe kapanık İran toplumunun modernleşme sürecinin batıyla girişilen zorunlu etkileşim ve Osmanlı’da olduğu gibi tepeden inmece politikalarla biçimlendiğini söylemek mümkündür. Özellikle Azerî aydın ve yöneticilerin bunda katkısının büyük olduğunu söyleyebiliriz.³ Bu tarihlerde İran’da isyan sesleri yükselmekte ve yeni bir yönetim şekli olan meşrutiyet fikri gelişmektedir. O dönemde Osmanlı’da yaşanan

² Kanar, a.g.e., s.19.

³ Arif Keskin, İran’ın Çağdaşlaşma Süreci, <http://www.azsam.org>

Tanzimat ve meşrutiyetten etkilenen İran aydınları arasındaki meşrutiyet kavramı halkın katılımcı olduğu yeni bir idare şekli olarak belirlenmektedir.

Rusya ve Japonya savaşının Rusya'nın yenilgisiyle bitmiş olması İranlılar üzerinde etki yaratmış, onları Rusya'nın yenilgisinin sebebinin Rus yönetiminin baskıcı tutumu olduğunu düşünmeye itmiştir. Ayrıca bu savaşın sonucunda şeker kıtlığı başlamış, Rusya'nın 1905 yılında yaptığı sosyalist devrim de aydın tabakayı sosyal demokrat düşünce çevresinde toplamıştır. İran şâhının bol para harcayarak yaptığı yurt dışı seyahatleri de yönetime karşı yapılan eleştirilerden birisi olmuştur. 1905 senesine gelindiğinde gerçekleşen diğer bir olay, İran'ın borçlu olduğu Rus bankasının medrese binası ve kabirlerin bulunduğu arsayı satın alarak, Rus bankası kurma girişimleri sonucunda meydana gelen hâdiselerdir. Halk bu binanın yapımına tepki göstermiş, hükümetin bu izni vermesini protesto ederek binayı yakmıştır.

Meşrutiyet ilan edilmeden önce birbiri ardınca bazı olaylar cereyan etti. Tahran hâkimi olan Alâu'd-devle, tüccarlardan on yedi ve mollalardan iki kişiyi şeker fiyatlarını artırmak suçuyla tutukladı. Bu hadise meşrutiyet isteyenler için bir bahane oldu. Modern eğitim görmüş, batıdaki siyasal düşüncelerin temsilcileri sayılan, yönetim sisteminin değişip parlamento düzeninin kurulmasını isteyen ve düşüncelerinin ilk dayanağı Büyük Fransız Devrimi ideolojisi olan Mirzâ Melkum Hân, Mirzâ Abdurrahim Tâlibof ve Seyyid Hasan-i Takîzâde gibi aydınlar, bilim adamları ve Molla Kazım-i Horasânî (öl.1911), Hacı Mirzâ Hüseyin-i Tahrânî, Hacı Şeyh Zeynu'l-Âbidîn-i Mâzenderânî gibi aydın görüşlü din adamları ve tüccarlar

ülkenin çeşitli yörelerine dağılarak yönetime muhalif kimselerle birleştiler. Bu hadiseler meşrutiyet hareketinin başlangıç noktaları oldu.⁴

1905 yılı modern İran siyasî tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Zira meşrutiyet devrimi son şeklini bu yıl içinde almış, İran'ın siyasî ve sosyal hayatı bu yıldan sonra bir daha eski günlerine dönmemiştir “*Muhâceret-i Sagir*” (Küçük Göç) olarak adlandırılan, ulema, talebe, tacir ve halktan oluşan bir topluluğun Tahran yakınlarında Şeyh Abdu'l-Azim türbesine sığınmasını içeren bu olay, meşrutiyet inkılabını ateşleyen en önemli olay olarak bilinir.⁵

İran o yıllarda dış borç, cehalet ve kötü yönetimin altında ezilen, tarımla uğraşan ve bazı bölgelerinde hâlâ köleliğin devam ettiği geri kalmış bir Asya ülkesiydi. Yoksulluk ve işsizlikle boğuşuyordu. Sonunda 1906 yılında çarşılar kapandı. Bilim adamları dinî bir merkez olan Kum şehrine gittiler. Büyük bir halk yığını da Tahran'daki İngiltere elçiliğine sığındı Bu hareketler Tebriz, Isfahan ve Şiraz'a da yayılınca sadrazam Aynu'd-Devle görevinden istifa etti. Onun yerine sadrazamlığa Nasrullâh Hân Muşîru'd-Devle gelince Tahran'dan ayrılan âlimler ve din adamları şehre dönmeye başladılar. Halkın heyecanından korkan ve tehlikeyi sezen Muzafferu'd-din Şâh ister istemez 5 Haziran 1906'da Meşrutiyet Fermanı ile halk tarafından seçilmiş kimselerden oluşan Millî Meclis'in kurulmasını kabul etti.⁶

Meşrutiyet'in ilanı ile halkın sosyal ve ekonomik sorunlarının temeli değişmese de meclisin kurulmasıyla demokratik bir ortam doğmuştur. Sosyal hareketler halkın hemen tümüne yayılmış, İran halkının bilinç düzeyi artmıştır.

⁴ Kanar, a.g.e., s.,25.

⁵ Keskin, adı geçen web sitesi.

⁶ Kanar,a.g.e., s.27.

Meclis üyelerinin siyasî bilgileri yetersiz dahi olsa Osmanlı, Fransa, İngiltere gibi ülkelerin kanunlarından alıntılar yapılmıştır.

1907 yılında Rusya ve İngiltere gizlice anlaşma yapıp İran'ın işgal altındaki bölgelerinden yararlanmak istediler. İran meclisinin buna karşı çıkması, ancak Şâh Muhammed Ali Mirzâ'nın meclise muhalefet etmesi ülkede karışıklığa neden oldu. Muhammed Ali Şah'a suikast düzenlendi. Bu olaydan sonra şâh, Rusya'ya sığınıp Kazak kuvvetlerini toplamış ve 1908 yılında Rus Albay Liyakof ile birlikte meclisi bombalamış, bu olay bazı özgürlük yandaşlarının ölümüne sebep olmuştur. Ancak devrimcilerin ve o dönemin özgürlük yanlılarının kalesi halinde olan Tebriz şehriden tüm ülkeye isyancı hareket yayıldı. Sonunda Şah, Nikolay II'ye sığınarak ondan Azerbaycan'ı istila etmesini istemiştir. Tebriz'in Ruslar tarafından işgal edilmesinden sonra İran'daki bazı özgürlükçüler Osmanlı Devleti elçiliğine sığınmış, yurt dışındaki özgürlük yanlısı İranlılar ise şâh aleyhine propaganda faaliyetleri yürütmüşlerdir. İngiltere ve Rusya'nın istilasına ve bombalama eylemlerine rağmen Kafkas devrimcilerinin bulunduğu Azerî ordusu Tahran'ı kuşatmıştır (1909). Şah Muhammed Ali Mirzâ, Rus ordusuna sığınmak zorunda kalmıştır.⁷ Şah tahttan indirilmiş ve yerine Ahmed-i Mirzâ getirilerek ikinci meclis açılmıştır. Ancak İran üzerindeki emellerinden vazgeçmeyen Ruslar ve İngilizler İran'ın çeşitli bölgelerini işgal etmiş, Ruslar Tebriz ve Kazvin üzerinde hâkimiyet kurmuş, İngilizler de petrolü bol olan güney kesimlere yönelerek İran'ı altından kalkılması zor borçlanmalara mecbur etmişlerdir. 1912 yılında meclis kapanmış ve bütün İran gazetelerinin yayınına son verilmiştir.

⁷ Kanar, a.g.e., s.35.

Tarihte Kâcâr Padişahı olarak yer alan Ahmed Şâh 1914 yılında taç giymiştir. Yine aynı yıl Birinci Dünya Savaşı başlamış, İran için biraz olsun komşularından yakasını kurtarabilme umudu belirmiştir. Ancak Rusya'nın ekonomik sıkıntısını fırsat bilen İngilizler Rusların sömürdüğü İran bölgelerini ele geçirmeye çalışmışlar, Almanların petrol bölgelerine gösterdikleri ilgiden rahatsız olan İngilizler bölgede nüfuzlarını korumaya çalışmışlardır. Ancak bunlara karşılık ülkede “*Cengel Ayaklanması*” adı altında gerçekleştirilen büyük bir direniş hareketi başlamıştır.

İran hükümeti Rus ihtilalinden sonra İngilizlerin İran'ın bütünlüğünü ve bağımsızlığını tanıyacağını sanıyordu. Fakat İngiltere imparatorluk çıkarlarını korumak için İran'dan çekilmekte olan Rus askerlerinin yerini aldı. Sonra da Vusûku'd-Devle kabinesi ile bir antlaşma yaptı (9 Ağustos 1919). Altı maddelik bu antlaşmaya göre, İran ordusu ve ülkenin tüm zenginlikleri İngiliz müsteşarlarının kontrolü altında olacaktı.⁸ Buna çok sayıda kişi itiraz etmiş, toplumda meydana gelen millî direniş bu anlaşmayı bozmuştur. O dönemde Millî Savunma Bakanlığı görevinde bulunan Rızâ Hân (1878/1944) askerî nüfuzunu da kullanarak Ahmed Şâh'ı zorla Avrupa'ya sürüp düzenli orduyu kurdu. Ülkeyi askerî idare olarak altı bölgeye ayırdı, toplumdaki kargaşayı yatıştırarak İngilizlerin güneydeki ve Horasan bölgesindeki birliklerini ortadan kaldırdı. İktidara el koyup etkili ve disiplinli bir askerî gücün desteği ile kargaşayı ortadan kaldırmayı hedeflemiş, 21 Şubat 1921'de Tahran'ı ele geçirmiştir.

Nihayet 1924 yılında başbakan olmuş ve meclisi açmıştır. 1925 yılında Kâcâr Hanedanlığı resmî olarak son bulurken, Pehlevî Hanedanlığı iktidara geldi. 25

⁸ Kanar, a.g.e., s.38.

Nisan 1925 yılında diktatör Rızâ Hân, Pehlevî soyadıyla hükümdar olmuş, ülkede sayısız reformlara imzasını atmıştır. 1928 yılında yabancı devletlerle yapılan tek taraflı antlaşmaları bozarak onların elde ettikleri bütün imtiyazları ellerinden almıştır. Yaptığı en önemli işlerden birisi Trans-İran demiryolunu yaptırması ve bütün illeri birbirine bağlaması olmuştur. Kadınlara bazı haklar getirerek çarşafalarını çıkarmalarını istemiştir. Fiilen yabancıların elinde bulunan bankaları ve iletişim ağını millîleştirerek ilk üniversiteyi kurmuştur. Atatürk'ün yapmış olduğu devrimlerden ilham alan ve ülkesini modernleştirme çabası içerisine giren şâh dönemi siyasal ve sosyal açıdan bir çok yeniliğe sahne olmuş ancak, İkinci Dünya Savaşı'nda İran'ın tarafsız görünmesine karşın İngilizlerle Rusları birbirine düşürme çabasının başarısızlığa uğramasının ardından Rızâ Hân, tahtını kendisinden sonra yerine geçmesi için Muhammed Rızâ Pehlevî'ye bırakarak, yurt dışına gitmek zorunda kalmıştır. 1944 yılında sürgünde iken hayata gözlerini kapamıştır.

B) Edebî ve Kültürel Durum:

1789 Fransız devriminden sonra Osmanlı devletinin sınırları içinde gelişen tanzimat ve meşrutiyet hareketlerinin, Rusya ve İngiltere ile zoraki olarak girişilen sosyo-ekonomik ilişkilerin sonucunda belirmeye başlayan milliyetçilik, panislamizm ve sosyal demokrasi gibi kavramlar İran'da meşrutiyet yanlısı fikirlerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu batıya açılma dönemi İran'ın edebiyatı açısından son derece önemli bir değişim noktasıdır.

İran, Fransız devriminden dolayı olarak etkilenen bir ülke konumundaydı. Rusya ve İngiltere'nin İran üzerindeki emellerine ulaşmak için İran'ı taciz etmeye başlaması halkta millî uyanışa sebep olmuş, Nâsıru'd-din Şâh'ın 1873,1877 ve 1889

yıllarında Avrupa'ya ve Seyyid Cemâlu'd-din-i Afgânî'nin panislamizm propagandası yapmak amacıyla 1886-1889 yılları arasında İran'a yapmış olduğu seyahatler değişim sürecine etki eden olaylar arasındadır.

İran'da saray çevresi, devlet memurları ve aydınlar arasında gazete okunuyor, kültürel ortam bununla sınırlı kalıyordu. Basın yayım ve gazeteciliğin gelişmesi, asıl olarak Dâru'l-fünûn'un kurulması, matbaanın yerleşmesi ve diğer reform hareketlerinin yaygınlaşmasıyla artmıştır. Sadece devlet eliyle yayımlanmayan ve artık özel teşebbüs tarafından da yayımlanan gazeteler, halkın bilinçlenmesinde ve kültürel değişimin hızlanmasında en önemli etkenler olmuştur. Elbette monarşiyle idare edilen dönemin İran toplumunda kültürel değişim o denli kolay olmayacak, birçok gazeteci özgürlükçü fikirlerini İran halkına tanıtmayı canları ve sürgün edilme pahasına ödeyeceklerdi. Bu yüzden birçok aydın özgürlükçü faaliyetlerini yurt dışında sürdürmüş İstanbul, Londra, Kahire ve Berlin gibi bir çok yabancı şehirlerde gazeteler yayımlamışlar, bunları çeşitli yollarla İran'a sokarak İran halkının aydınlanmasına yardımcı olmuşlardır. Tahran'da ve yurt dışında yayımlanan Farsça gazeteler daha çok İran halkının çektiği sıkıntıları, sosyal ve millî konuları anlatmaya yönelmişken yine de edebiyatla ilgili meselelere az da olsa eğilen birkaç gazete olmuştur. Mesela Sûr-i İsrâfil gazetesinin yazarı Ali Ekber-i Dihhodâ'nın "*Çerend u Perend*" adlı edebî yazıları yeni İran nesrinin en güzel örneklerindedir. Yine "Edeb", "Terbiyet" ve "Ferheng" gazetelerinin kendilerine özgü edebî değerleri vardır.⁹

İran'da yayımlanan dergiler, gazetelerden daha az ilgi odağı olmuş olsalar da yine de sosyal konulara eğilmişler ve toplumdaki bilincin artmasında

⁹ Kanar, a.g.e., s.130.

önemli rol oynamışlardır. Bunlar arasında “Kâve”, “İrânşehr”, “Armağân”, “Yağmâ”, “Suhan” ve “Mîhr” adlı dergilerin İran’daki aydınlanma atmosferinin oluşmasında önemli etkilerinin olduğu söylenebilir. Bu dergiler yalnızca İran edebiyatçılarının yazılarının yayımlandığı edebî bir ortam olarak kalmamış, aynı zamanda İran toplumunun yabancı eserlerle de tanışmasına olanak sağlamışlardır.

XIX.yüzyılın ortalarına kadar taziye türünde yapılan toplantılarda küçük piyesler icra edilmiş olsa da bu, halkın dinî duygularının ve mezhebî inançlarının doyurulmasından öteye gidememiştir. XIX.yüzyılın ortalarına kadar edebiyat alanında kayda değer bir çalışma olmamıştır. Meşrutiyet bilincinin yerleşmeye başladığı yıllarda her alanda olduğu gibi, Avrupa’nın etkisiyle tiyatro konusunda da bazı yenilikler İran’ın kültürel çevrelerine girmeye başlamış ve yabancı tiyatro eserlerinden çeviriler yapılmıştır.

Avrupaî olarak nitelendirilen ilk tiyatro binası 1950 yılında, Nâsıru’d-din Şâh zamanında Dâru’l-fünûn içinde yapılmıştır. Dâru’l-fünûn’un kurulmasından sonra piyes yazımı ve tercümelere artış olmuş, “Ferheng” isimli tiyatro topluluğu kurulmuştur. Böylelikle İran’da tiyatro sanatı yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır. İran’da yetişmiş, dinî hurafelere karşı çıkan, Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmesini savunan ve İran tiyatrosunun temelini atan Mirzâ Fethali Âhundzâde, daha sonraları Mirzâ Akâ Tebrizî, Hacı Muhammed Tâhir-i Mirzâ, Murtazâ Kuli Fikrî, Ahmed-i Mahmûdî, Ebul-Hasan-ı Furûgî ve Seyyid Ali Nasr, İran’ın XIX. ve XX.yüzyıldaki en önemli piyes yazarlarıdır.

Kâcârlar döneminde özellikle şairler arasında İran’ın geçmiş tarihî ve kültürüne duyulan özlem “Bâzgeşt-i Edebî” olarak anılan akımla edebiyat severler ve müellifler bir anlamda eski İran’ın köklü kültürüne dönme özelemlerini dile

getirmişler, ülkenin yabancılar tarafından işgalini, eski değerlerine ve geçmişlerinin şanlı sayfalarına dönerek unutmaya çalışmışlardır. Şairler bu konuda halka bir anlamda moral vermişlerdir. Kaside bu dönemde büyük ilgi görmüş, Kâcâr şahlarının bizzat şiirle ilgilenmesi bu dönemde birçok şairin saray etrafında toplanmasına sebep olmuştur. Ancak bu dönemde sosyal konulardan uzak kalan saray şairleri geçmişi taklit ederek yaşanan ortamı edebiyata yansıtmakta yetersiz kalmışlardır. Meşrutiyet hareketi ile birlikte şiire yavaş yavaş vatan ve özgürlük temaları girmiş, şairler “sanat toplum içindir” görüşünü benimseyerek sosyal konulara eğilmişler, bozulmuş düzeni eleştirmişlerdir. Bunlar arasında Edîbu'l-Memâlik-i Ferâhânî millî ve vatanî konular işlemiş, eski konuların bir kenara bırakılmasını savunmuştur. Yine İran edebiyatının tanınmış şairlerinden Işkî “*Derd-i Vatan*” adlı şiiriyle İran’ın modernleşmesi görüşlerini dile getirmiş, kadınların çarşafıla örtünmesini kefene benzetmiş, onların okula giderek aydınlanmalarını istemiştir. Meliku’ş-şu’erâ Bahâr İran’ın, Rusya ve İngiltere tarafından baştan başa paylaşılması anlamına gelen 1907 anlaşmasına tepki olarak İngiltere’yi eleştirirken bir şiirinde o zamanın İngiltere Dışişleri Bakanı olan Sir Edward Grey’e yazdığı şiiriyle İran milliyetçiliğini ön plana çıkarmıştır.

Meşrutiyet dönemi şiirinde sosyal ve özgürlükçü konular şiirin ana temasını oluşturmuş, İrec Mirzâ kadınların örtünmesinin gereksiz olduğunu “*Hicâbnâme*” isimli şiirinde anlatmış ve o döneme göre aykırı düşüncelerle evliliğin gereksiz bir şey olduğunu üstü kapalı bir şekilde savunmuştur.

Dinî konuları işleyen şiirler bu dönemde çok az yazılırken, felsefî ve iktisadî konulara ağırlık verildi. Edîb-i Nişâburi, Bahâr, Işkî ve Furûgî felsefî şiirler kaleme alırken, Lâhûtî, İrec, Işkî ve Bahâr iktisadî sorunları işlediler. Ziraat,

demircilik, dokumacılık, işyeri, işçi ve ticaret bu dönemde üzerinde durulan temel konu başlıklarını teşkil etti.¹⁰

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra şiirde serbestlik gelişmeye başlamış, yeni mazmunlar eski kalıplar içerisinde kullanılmış, şairler eskilerin taklidinden kaçınmışlardır. Nîmâ Yûşic modern İran şiirinin en önemli temsilcilerinden sayılır ve bugünkü İran şiirinin temelini atan en önemli şairdir. Ona göre şiir toplumun ve günün koşullarına uymalı daima bir gelişim içerisinde olmalıdır. Nîmâ'dan sonra serbest şiir İran edebiyatındaki yerini almış, tam anlamıyla 1940'lı yıllarda "Modern İran Şiiri" olarak nitelendirebileceğimiz dönem gelişmeye başlamıştır. Bu dönem şiirinin temsilcileri arasında Ferîdûn-i Muşîrî, Hûşeng-i İbtihâc, Nâdir-i Nâdirpûr, hem eski hem de yeni tarzda şiir söyleyen Ehevân-i Sâlis, Siyâveş-i Kısrayî, dilde ve anlatımda serbestliğiyle Furûğ-i Ferruhzâd, Nîmâ Yûşic'in izinden giden Ahmed-i Şamlû ve metafiziksel şiirin temsilcisi olan Sohrâb-i Sipihrî'yi, 1940'lı yıllarda eserler vermeye başlayan ve günümüz İran şiirinin oluşmasını sağlayan belli başlı şairler olarak saymak mümkündür.

Tıpkı şiirde olduğu gibi Kâcârlar döneminin sonlarında, meşrutiyet hareketinin başladığı yıllarda İran nesrinde de konu bakımından değişiklikler olduğu görülmektedir. Sade nesrin ilk temsilcisi olarak Rızâkuli Hân Hidâyet, İtimâdu's-Saltana, Şehzâde Muhammed Tâhir-i Mirzâ, Emînu'd-Devle, Müsteşaru'd-Devle ve Nâsru'd-din Şâh sayılabilir. Bu yazarlar tercüme, tarih kitapları, sefer-nâmeler yazmış, çoğu Avrupa'da tahsil görmüş aydın kimselerdir. Bunlara ilave olarak meşrutiyete ve halka vatanî duyguları aşılama İran dışından hizmette bulunan sade nesrin temsilcileri olarak Tâlibof, Hacı Zeynu'l-Âbidîn-i Merâğa'î, Mirzâ

¹⁰ Kanar, a.g.e.,s.201.

Melkum Hân, Seyyid Cemâlu'd-din-i Afgânî, Mirzâ Akâ Hân-i Kirmânî, Şeyh Ahmed-i Rûhî ve Mirzâ Habib-i Isfahânî'yi saymak mümkündür. Bu yazarlar İran'ın o dönemdeki baskıcı atmosferinde meşrutiyet görüşlerini İran'da sürdürmektense yurt dışından çağdaşlaşmaya destek veren aydınlar olmuşlardır.

Köklü toplumsal değişimler, kendine geliş ve ulusal kendine dönüşle eş zamanlı olarak, siyasal ve kültürel ortamı eleştiren yeni bir edebiyat şekillenir.¹¹ Mesela tarihî roman bu karmâşık yıllarda kendini bir anda öne çıkarmış, antik İran tarihine özlem duyarak, ezilmiş halkın gururunu okşayıcı bir üslupla İran halkının uyanışına ivme kazandırmıştır. Tarihî roman yazarları arasında Sâdık Hidâyet'in "Pervîn Dohter-i Sâsân" ve Bozorg-i Alevî'nin "Dîv dîv" isimli eserlerinde görüldüğü üzere yazarlar kimi zaman abartıya kaçmışlar, olayları olduğundan farklı gösterme eğilimine girmişlerdir. Tarihî roman ile ilgili olarak Mirzâ Akâ Hân-ı Kirmânî'nin İran tarihî roman yazarları üzerinde etkisi büyük olmuştur. Tarihî roman yazarları daha çok İran tarihinde, İran'ı güçsüzleştiren asıl etkenin Araplar olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bunun dışında İran'ın modernleşme sürecinde 1920'li yıllarda ilk toplumsal romanlar ortaya çıkmış, meşrutiyet devriminin yeterince sonuca ulaşamadığı görüşü, yazarları toplumsal roman yazmaya, halkın çaresizliklerini, kadınların durumunu, yozlaşmayı ve fakirliği anlatmaya itmiştir. Bu tür romanın öncüsü olan Muşfik-i Kâzîmî'nin "Tehrân-i Mehûf" isimli romanı, İranlı toplumsal roman yazarlarının modeli olmuştur. Anlatımda gerçekçilik ve natüralizm ön plana çıkmıştır. Diğer roman türleri gibi bu tür romanlar da batı edebiyatının etkisi ile meydana gelmiştir. Bu konuda daha çok Fransız romanlarından esinlenen İranlı yazarlar, bu romanlarında yaşadıkları devrin sosyal

¹¹ Mir Hasan Âbidînî, Sad Sâl-i Dâstân nivişî der Îrân, çev. Doç.Dr.Derya Örs, 1.bs., Nüşa Yayınları, Ankara, 2002, s.3.

aksaklıklarını dile getirmeye çalışmışlar ve toplum sorunlarını mizahî ve alaylı bir üslupla ele almışlardır. İlk sosyal roman denemeleri Muşfik-i Kâzimî, San'atî-zâde, Devletâbâdî ve Halilî gibi romancılar tarafından gerçekleştirilmiştir.¹² Bunları daha sonra Devletâbâdî, Fars edebiyatında ilk ütopyik roman yazarı olan San'atîzâde, ilk hikâyecilerden Cemâl-zâde, Sâdık Hidâyet, Muhammed Hicâzi, Bozorg-i Alevî ve Sâdık Çûbek gibi İran edebiyatının gelişmesinde büyük rol oynayan yazarlar ve aydınlar izlemişlerdir.

¹² Kanar, a.g.e., s.143.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ İRAN ÖYKÜCÜLÜĞÜNÜN GELİŞİMİ

Rusya ve İngiltere ile girişilen zorunlu iletişim ve mücadele, ardından toplumda yaygınlaşan meşrutiyet fikri, modern düşüncenin gelişmesi, beraberinde meşrutiyet devrimini getirmiş, İran batı düşüncesiyle tanışmıştır. 1920’li yıllar edebî basınının açılım sağladığı, fikrî gelişimin ivme kazandığı ve edebî derneklerin kurulduğu yıllardır. Bu dönemde yayımlanan dergiler ve batıdan yapılan çeviriler düşünsel ve edebî akımların gelişimi üzerinde etkili oldular.

Bu dönemde bütün yazın sanatlarında olduğu gibi hikâyede de sadeleşme ve edebî yenileşme yerini almıştır. Dönemin ilk hikâyeye yazarlarından sayılan Cemâl-zâde, Kâve dergisinde çalışırken yayımladığı “Bir varmış, bir yokmuş” isimli öykü derlemesiyle, hikâyecilikteki edebî yenileşmenin ilk sinyallerini vermiş oldu. Ona göre dilde sadelik ve halkın anlayacağı türden yazmak önemli bir unsurdur. Böylece ilk kısa öyküler de toplumsal romanlar gibi halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kolay anlaşılabilirlik ve sadelikleriyle ön plana çıkmışlardır. Cemâl-zâde ile birlikte 1921 yılında bu anlamda İran’da öykücükte yeni bir dönemin başlamıştır. Kısa öykü hızla gelişmiş, konusu ve teknik yenilikleri bakımından tarihî romanı geride bırakmış, daha gerçekçi bir zemine oturduğu için Cemâl-zâde ve Hidâyet’in eserleriyle daha ayrıcalıklı bir konuma gelmiştir. İlk romanların tutunamayışının ve okuyucuların daha ziyâde hikâyeye ilgi göstermelerinin temel nedeni, roman yazarlarının kabul edilebilir karakterler ve gerçek olaylar yaratamamalarıydı. Bunun gibi, asıl mesleği yazmak olmayan İranlı yazarlar, roman yazmaya vakit harcamak yerine, kısa öykü yazmaya yöneldiler.

Üstelik kısa öykü yazmak hacimli romanları yazmaktan daha kolaydı. Kısa öyküyü basit bir iş olarak gören bazı yazarlar, edebiyat alanından silindiler ve unutuldular. Ancak Cemâl-zâde, Sâdık Hidâyet, Bozorg-i Alevî gibi yazarlar öykü yazım tekniklerine ve toplumsal ilişkilere yeni bir yön kazandırarak daha geniş halk kitlelerine seslerini duyurdular.¹³

Modern İran edebiyatında sade yazım Cemâl-zâde ile birlikte başlamış, onun kısa hikâyeleri âdeta halkın aynası olmuştur. İlk öykü yazarları arasında olan Sâdık Çûbek, sade yazım tarzını ve halk dilini kullanmayı öyle bir boyuta getirmiştir ki İran öykücülüğünde, mizah, realizm, naturalizm ve argo tabirlerin kullanımı en üst seviyeye ulaşmıştır. Yine dönemin en önemli hikâye yazarı olan Sâdık Hidâyet, İran edebiyatının ilk hikâye yazarlarından olup öykücülüğün gelişmesinde kendine özgü üslûbu, toplumun kokuşmuşluğunu yansıtmadaki mahareti ve gerçekçi bakış açısı ile dönemin aydınları arasında önemli bir yerdedir.

Çağdaş İran edebiyatının en önemli yazarlarından olan Bozorg-i Alevî, hikâyelerini 1934 yılından sonra yazmaya başlamış, konularını bunalımlı insanlardan, cinnet geçiren kimselerden almıştır. Meşrutiyet sonrası toplumda başlayan yozlaşma ve devrimlerin gerçekleşmeyeceği düşüncesi ilk İran öykü yazarlarının daha realist yaklaşım göstermelerine sebep olmuş, topluma yaklaşmak ve toplumdaki çirkinlikleri yansıtmak başlıca hedefleri haline gelmiştir. Roman türünün henüz gelişmediği yıllarda yerli romanlar yabancı romanların tercümeleleri yanında bir hayli zayıf kalmış, kısa hikâye bu alandaki boşluğu kısmen doldurmuş, okuyucuyu sıkmadan, sade anlatımıyla halk arasında kısa sürede popüler hale gelmiştir.

¹³ Âbidînî, a.g.e., s.56.

İlk Farsça Kısa Öykü Yazarları:

1) Muhammed Ali Cemâl-zâde (1891-1996):¹⁴

1891 yılında Isfahan’da doğmuştur. Babası ateşli bir meşrutiyet savunucusudur. İlk ve orta öğrenimini Isfahan’da tamamlamış, 1921’de Avrupa’ya gitmiştir. Berlin’de Kâve dergisinde çalışmış ve bu dergide “Farsi Şeker Est” isimli ilk hikâyesini yayımlamıştır. Daha sonra Birleşmiş Milletler’de çalışmış, ömrünün geri kalan kısmını İsviçre’de geçirmiş, 1996 yılında yüz beş yaşında vefat etmiştir.

Altı hikâyeden oluşan Yeki Bûd Yeki Nebûd isimli hikâye mecmuası basılmıştır. Yazar, hikâyelerinin konusunu modern İran’ın günlük yaşantısından almış, tüccarların, işçilerin ve dar görüşlü kimselerin hırslarını anlatmıştır. Günlük konuşma dilini ve sadeliği İran hikâyeciliğine sokan yazar, kullandığı argo ve çarşı pazar dilinin yoğunluğu sebebiyle kitabının sonuna kitaptaki hikâyelerde kullanılan kelimelerle ilgili olarak bir halk deyimleri sözlüğünü eklemiştir.

Cemâl-zâde’nin hikâyelerinde kullandığı sokak dili edebiyat çevreleri tarafından yeni bir şey olarak algılanmaya başlandığı yıllarda yazar zevksizlikle suçlanmıştır. Halbuki Cemâl-zâde kendinden sonra gelen İran hikâyecilerini derinden etkilemiş, modern İran öykücülüğünün zeminini oluşturmuştur. Sosyal sorunlara değinirken, toplumdaki geri kalmışlıkları hicvetmekten geri durmamıştır.

Belli başlı eserleri arasında Dâru’l-Mecânîn veya Tımaristan, Sahrâ-yi Mahşer, Emû Huseynalî ya Heft Kıssa, Râh-ı Abnâme ve Kulteşen-i Divân yer alır. Ser u Teh-i Yek Kirbâs, Telh u Şîrîn, Kohne vu Nov , Şûrâbâd, Gayr ez Hodâ Hîç Kes Nebûd gibi hikâye kitapları vardır.

¹⁴ Kanar, a.g.e., s. 147-154.

2) Sâdık Hidâyet (1903-1951):¹⁵

İran edebiyatında Avrupaî anlamdaki hikâye yazarlarının öncüsü olarak kabul edilen Sâdık Hidâyet, 1902 yılında Tahran'da doğmuştur. Orta öğrenimini Tahran'da tamamlamış, sonra mühendislik okumak için Belçika'ya gitmiştir. Ancak edebiyat sevgisi yüzünden daha sonra Fransa'ya yerleşen yazar, Paris'te bulunduğu sıralarda Fransız dili ve edebiyatını yakından inceleme fırsatı bulmuştur. Paris'te zaman zaman bunalımlar geçiren Hidâyet, 9 Nisan 1951 günü, yine böyle bir bunalım sonrası intihar etmiştir.

İlk hikâye kitabı 1930 yılında Zinde Begûr adıyla basılmıştır. Sâye-i Moğol, tarihî romanlarından biri olup, Bozorg-i Alevî ve Ş. Pertev'in iki eseriyle birlikte yayımlanmıştır. Se Katre Hûn onun on bir kısa hikâyesinden oluşan bir kitaptır ve 1932 yılında basılmıştır. Daha sonra Alevîye Hanum, Velingârî , Sâye-i Rûşen, Vagvâg-i Sâhab ve Hacı Agâ, 1942 yılında da Seg-i Vilgerd adlı öykü derlemeleri yayımlanmıştır.

Toplumun kokuşmuşluğunu ve yobazlığını içten içe eleştiren yazar bir taraftan da onun cehaletine karşı iğneleyici bir şefkat duygusu beslemiştir. Yobazlığa karşı çıkmış ve bundan duyduğu şikâyeti sık sık dile getirmiştir. Öykülerinde, gerçekliği sadakatle betimlemiş, her şeyin yolunda gittiğini ve toplumda dinginliğin olduğunu savunanların düşüncelerine karşı çıkmıştır. Hikâyelerinde dışlanmış insanların duygularına tercüman olmuş, cehaletin ve geleneklerin kurbanı olan kimselerin durumunu ele almıştır.

¹⁵ Kanar, a.g.e., 154 vd., Âbidinî, a.g.e., s.155 vd.

3) Bozorg-i Alevî (1904-1997):¹⁶

İran hikâyeciliğinin kurucularından Bozorg-i Alevî 2 Şubat 1904 yılında Tahran’da dünyaya gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Almanya’ya giderek orada eğitim görmüş, Münih Üniversitesi’nden mezun olduktan sonra İran’a geri dönmüştür. Ömrünün bir kısmını hapiste geçirmiş, siyasî düşünceleri yüzünden 1936 yılında Rızâ Hân polisi tarafından tutuklanmıştır. 1942 yılında cezaevinden çıkarak yakalanışlarını ve hapisane hayatını sosyalist görüşle kaleme aldığı “*Varakpârehâ-yi Zindân*” ve “*Pencâh u Se Nefer*” (1951) isimli hikâyelerini yayımlamıştır. Hapishane hayatını anlatmasıyla modern İran edebiyatında “Hapishane Edebiyatı”nın temellerini atmıştır. Nâme-hâ ve Dâstân-hâ-yi Dîger adlı hikâyeler mecmuasıyla Uluslararası Barış ödülünü kazanmıştır. Bu ödülü kazanmasında, otuzlu yıllardan sonraki İran’ın günlük yaşantısını çeşitli yönlerden yansıtmaları, rüşvet ve sosyal adaletsizliğe karşı şiddetli tenkitte bulunması etkili olmuştur.

1958 yılında dönemin İran Başbakanı Musaddık’a karşı düzenlenen suikasttan sonra Almanya’ya yerleşen yazar 16 Şubat 1997’de Berlin’de kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmiştir.

¹⁶ Kanar, a.g.e.,s.161.

İKİNCİ BÖLÜM

SÂDİK ÇÛBEK (1916 – 1998)

A) HAYATI:

Çağdaş İran edebiyatının tanınmış romancı ve hikâyecilerinden biri olan Sâdık Çûbek, 1916 yılında, bir liman kenti olan Buşehr’de dünyaya gelmiştir. Babası tüccar olan yazarın çocukluk dönemi Meşrutiyet İnkılâbı yıllarında geçmiştir.

Sâdık Çûbek beş yaşına geldiğinde Muhammed Ali Cemâl-zâde’nin “Yeki Bûd, Yeki Nebûd” isimli hikâyeler mecmuası yayımlanmış ve onun aracılığıyla İran edebiyatına hikâyecilik girmiştir. Bu mecmua aynı zamanda İran Edebiyatında yayınlanan ilk kısa öykü derlemesi olarak kabul edilir.

Sâdık Çûbek o yıllarda Dâr’ul-Fünûn’un müfredatı doğrultusunda eğitim veren Buşehr’in en iyi okullarından birisinde eğitim hayatına başlamıştır. Dâr’ul-Fünûn mezunlarından birisi olan Mirzâ Ahmed Han Deryâ Begi, Sâdık Çûbek’in ilkokul öğrencisi olduğu sırada o okulun müdürüdür. Deryâ Begi, kendi döneminin en ileri görüşlü aydınlarından birisi olup İtalyan yazarı Boccaccio’nun “Decameron” isimli kitabını Farsça’ya çevirmiştir. Sonraları, Çûbek bu kitaptan çok önemli bir kitap olarak bahsedecektir.¹⁷ O yıllar Sâdık Çûbek’in, Ahmed Şah’ın Buşehr’i ziyaretine tanıklık ettiği yıllardır.

İkinci sınıfta geçirdiği hastalık sebebiyle Şiraz’da bulunan babasının yanına gitmek zorunda kalmıştır. O sıralarda kendisinde yazı yazma isteği yeni başlamıştır. Babası ticaretle uğraşan, görmüş geçirmiş bir adamdı. Ona Cemâl-

¹⁷ Hasan Mahmûdi, Nakd u Tahlil u Guzide i Dâstaânâ-yi Sâdık Çûbek, Neşr-i Rûzgâr, 2.bs., Tahran, H.ş.1382/M.2003, s.37.

zâde'nin “Yeki bud yeki Nebud” isimli hikâyesini ve “Binbir Gece” masallarını okurdu. Bunun sonucunda onda yazı yazma isteği gelişmiştir. Hasta iken Şiraz'da bulunduğu sıralarda, en değerli oyuncağı babasının ona aldığı Mahmel isimli maymundur. Yazar bu ismi yıllar sonra “Bakıcısı Ölen Maymun” isimli hikâyesinde kullanmıştır. Üvey anneyle büyüyen Çûbek'in en iyi dostu Mahmel'dir. Sonraları babasının maymununu askeriyeye bağışlamasıyla Çûbek çok üzülmüştür.

İyileştikten sonra Çûbek, Buşehr'deki eğitimine devam etmiştir. O, dokuz yaşında iken, 1924 yılında İran Edebiyatının ilk sosyal romanı olan Müşfik-i Kâzîmi'nin Tehrân-i Mahûf isimli romanı yayımlanmıştır. Bu eser, aşk, fuhuş, yoksulluk gibi sosyal konuları içeren, düşünsel açıdan zengin ve sanatsal yeniliğe sahip bir romandır. Bu romanda kadın, daha sonradan yazılmış diğer bazı sosyal romanlarda da olduğu gibi, düşkün, fuhuş batağına saplanmış aciz bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Bunun başlıca nedeni I.Dünya Savaşı'ndan sonra toplumda yaşanan ekonomik krizdir. O yıllar yokluk ve alt tabakadaki insanların güçlüğüyle ayakta durduğu yıllardır. Evlilik onlar için bir lüks sayılmaktadır. Hükümetin baskısı, yokluk ve o dönemde Buşehr'de kendini hissettiren İngiliz varlığı da bu karamsar ortamı körükleyen etmenlerdendir. O yıllarda dokuz yaşında olan Sâdık Çûbek, Mirza Aka Han Kirmani'nin “3 mektup” adlı kitabını okumaya, aydınlıkçı ve ilerici fikirlerle tanışmaya başlamıştır. Yıllar sonra yazar bu kitapların bir kısmını “Son Işık” isimli hikâye kitabında aynen kullandığını ve bunların kendisi üzerinde önemli izler bıraktığını söylemiştir.¹⁸

Çûbek on yaşına geldiğinde İran Edebîyatı'nın büyük yazarlarından ve ilk hikâyecilerinden olan Sâdık Hidâyet'in Berlin'de, İranşehr dergisinde “Merg” isimli

¹⁸ Mahmûdî, a.g.e., s.39.

ilk hikâyesi yayımlanmıştır. Elbette Sâdık Çûbek o zamanlarda küçük bir çocuk olduğundan, Hidâyet'in Berlin'de yayımladığı hikâyeden habersizdi.

Bu sıralarda yazarın babası, Şiraz'da ikinci eşi ile birlikte yaşamaktadır. Annesi ise Buşehr'dedir. Çûbek annesi ve babasının ilişkilerinden hiç bahsetmemiştir. Ailesindeki bu çözülmüşlüğü “Sabır Taşı” isimli romanındaki Ahmed Bey ve ailesinin durumuyla özdeşleştirmiştir. Başka bir şehirde yaşayan, adı geçen romanın kahramanı Ahmed Bey, gıyabında eşini boşamakta ve daha sonra eski karısına geri dönmektedir.

Sâdık Çûbek Şiraz'da olduğu sürece fotoğrafçılıkla ilgilenmiştir. Yazarın babası çok büyük bir evde yaşadığından, evin karanlık bir odasında fotoğrafçılık hobisini uygulama imkanı bulmuştur. O sırada Çûbek, Mirza Fethullah Akkas'tan fotoğrafçılık sanatını öğrenmiştir. Yazarın babasının evi, birçok kimsenin ziyaret ettiği bir evdi. O evin müdavimlerinden birisi de Çûbek'in babasının arkadaşı olan Mirzâ Ali Mâzenderânî idi. O, Çûbek'e boş inançlarla savaşması için öğütler vermiştir. Amcasının büyük bir kütüphanesi vardı. O kütüphanedeki Sa'dî, Hâfız, Şems ve Kâ'anî divanlarından, Mantık-ut Tayr, Farsnâme-i Nâsırî, Sir John Malcom Tarihi'nden ve diğer Farsça kitaplardan faydalandı. Çûbek en çok etkilendiği kitaplar arasında Mirza Cânî Kâşî'nin Nokta-i Ahkâf'ını ve Kazvini'nin Bist Makale'sini saymaktadır.¹⁹

Fars edebiyatına Victor Hugo'nun Sefiller romanının tercümesi yine bu yıllarda girmiştir. 1930 yılında Sâdık Hidâyet'in “Diri Gömülen” isimli kısa öykü mecmuasının yayımlanmasıyla İran modern hikâyeciliğinin de başladığı kabul edilir. Aynı yıllarda Bozorg-i Alevî ve Ferruhzâd da Sâdık Hidâyet'in edebîyat

¹⁹ Mahmûdî, a.g.e.,s.41-42.

ortamında bulunmuşlardır. Hidâyet ve arkadaşları kafelerde oturup yenilikçi akımı savunarak resmi edebîyata muhalefet ettiler. 1933 yılında Sâdık Hidâyet'in bir diğer hikâyesi "Üç Damla Kan" yayımlandı. Bu kitabın yayımlanmasından sonra Hidâyet İranlı yazarlar arasında muhalifler ve yandaşlar buldu. 1933 yılında Çûbek, Rus yazarlarının eserleriyle tanışmaya başlamış, Dostoyevski'nin Suç ve Ceza isimli romanını okumuştur. "Dünya" isimli derginin yayınlanması da yine aynı zamana rastlamaktadır. Sâdık Hidâyet'in Fars edebîyatını modernizm ile tanıştırdığı sıralarda, Sâdık Çûbek Amerikan Koleji öğrencisiydi. Yazar, Amerikan Kolejindeki eğitimini 1936 yılında tamamlamıştır. 1934 yılında aslen Şiraz'lı olan Hintli bir Seyyid, Şirazlı kadınları öldürmeye başlar. Sâdık Çûbek bu cinayetlerle ilgili olarak o dönem Zeyneddin Rahnumâ'nın başyazarlığını yaptığı "Ruzname-i İran" a raporlar gönderir. Çûbek'in "Sabır Taşı" isimli romanında geçen Seyfu'l-Kalem karakteri bu Şirazlı Seyyid'ten esinlenerek kaleme alınmıştır.²⁰

Sâdık Çûbek Tahran'da Amerikan Koleji'nde okurken 1935 yılında yazar Mes'ûd Ferzâd ve İranlı şair Perviz Nâtıl Hânlerî ile tanışmıştır. Hânlerî, Çûbek hakkında şunları söylemiştir:

"Ben Çûbek'i 1941 Şehriver'inden önce tanırım. O zamanlar çok gençti. Onda çok az insanda bulunan meziyetler vardı. Belki Hidâyet de onun gibiydi ama şüphesiz Çûbek bu anlamda hepimizden üstündü. Şehriver sonrası krizden hepimiz etkilenmiş, olaylarla birlikte biz de yoğrulmuştuk. Yazdığımız eserlere bugün baktığımızda, edebî ve siyasî açıdan zayıf ve faydasız eserlerdir. Hatta bunun içerisine Hidâyet'in kileri bile sayabiliriz. Sadece Çûbek bu gruba katılmamış, bir yerde siyaset konusu açılınca kinayeli konuşup geçmiştir. Onun

²⁰ Mahmûdî, a.g.e.,s 43.

fikirleri kendisine özgüdür ve eserlerinde fazlalık yoktur. İyiler ve kötüler mübalağaya kaçılmaksızın yansıtılmıştır. O, olaylara tarafsız bir gözle bakabilmiştir.

Çûbek edebiyatta ahlakî geleneği kırmış, bu anlamda Cemâl-zâde'nin ve Sâdık Hidâyet'in yanında yer almıştır. Bana göre eserlerini yaratırken toplumu yerinden sallayan tek yazardır. Çûbek bizden sonra gelmiş bir yazardır. Ancak dilin incelikleri ve zerâfeti konusunda o kadar ciddidir ve dağarcığında eskilerin edebî birikimi o denli yer almıştır ki bu içinde yaşadığımız karmaşık dönemde ikinci bir Çûbek'in gelmesi beklenemez. Onun dili ve üslubu kendine özgüydü. Benzersizdi. Söz dinlemezdi. Çûbek muhalifleri onun bağımsız düşüncelerini sevmiyorlardı ya da bu cesur yazar kadar cesaretleri yoktu. Çûbek son derece mahcup ve çekingen biriydi. Bu yüzden de toplum içinde fazla konuşmazdı. Daha çok dinlerdi. Hidâyet bizim daha çok öğretmenimiz gibiydi. Yeni bir şeye rastladığı ve bizim o şeye ilgi gösterdiğimizi gördüğü zaman, istifade etmemizi ve okumamızı isterdi. Çûbek öyle değildi. O kendisi okur, hem de çok okur, ama ne mürşit olmak isterdi ne de etrafında toplanmamızdan hoşlanırdı. Çok inatçıydı”²¹

Sâdık Çûbek, Sâdık Hidâyet'ten etkilendiği kadar sonraları Sâdık Hidâyet'in de “Ferda” isimli hikâyesini yazarken Sâdık Çûbek'in “Sonbaharın Son Öğleden Sonrası” isimli hikâyesinden etkilendiğini ve hikâyesinde tıpkı Çûbek'in şahısları kendi kendine konuşurma tarzını kullandığı gibi onun da iç monolog tarzından yararlandığını görüyoruz.²²

Yine o yıllara denk gelen önemli bir olay ise 1933 yılında Dr.Takî Erânî'nin baş yazarlığını yaptığı Farsça basılan ilk Marksist dergi olan Dünya

²¹ Mahmûdî, a.g.e., s.45-46

²² Mahmûdî, a.g.e., s.48.

dergisinin basılmasıdır. Bu dergi büyük ihtimalle Sâdık Çûbek'in yakından takip ettiği dergiler arasına girmiştir. Bazıları Çûbek'in bu grupla irtibatının olduğunu ileri sürmektedirler.

Nisan 1937'de Dr.Takî Erânî ve elli iki kişilik Dünya Dergisi yazarı toplantı yaptıkları sırada yakalanmışlardır. Hepsi yargılanmış, bir kısmı on yıllık hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Bu dönem Rıza Şah Pehlevî ve anti-komünist hareketin vahşet estirdiği yıllardır.

Dünya Dergisi başkanı Erânî, 1940 yılında İran hapishanesinde ölmüştür. Hapishaneden çıkan birçok Dünya Dergisi yazarı daha sonraları Tudeh Partisinde ya da sol yelpazede yerlerini almışlardır.²³

O yıllar sansür yıllarıydı. Sansür yapan kurumun gözleri Hidâyet'in, Bozorg-i Alevî'nin ve içlerinde Sâdık Çûbek'in de bulunduğu dostlarının üzerindeydi. Aydınları takibe alıyorlar, eserlerini yayımlamalarına izin vermiyorlardı. O yıllarda Hidâyet'in, Bozorg-i Alevî'nin, Dehhodâ'nın ve Cemâl-zâde'nin eserleri yayımlanmadı. Hükümet sanatçılara ve aydınlara nefretle bakıyor, ancak kitap satışları her zamankinden daha fazla oluyordu.

Ölüm ve acı teması ve hayattaki olumsuzlukların Çûbek'in eserlerinde uç noktaya yükselmesi işte böyle bir ortamda meydana gelmiştir. Toplumun değişen atmosferi her kesimi etkilediği gibi yazarları ve sanatçıları da derinden etkiliyordu.

1938 yılında Sâdık Çûbek 21 yaşında bir gençtir. Amerikan Koleji'nden mezun olmuş, Kültür Bakanlığı'nda işe girmiştir. Kudsî Hanım ile evlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmen olarak atanmasından bir süre sonra askerlik vazifesi için çağrılmış, bu hizmeti sırasında İngilizceye olan hâkimiyeti sebebiyle

²³ Bob Feldman, Iran, People's History of a Washington Target, www.Toward Freedom.com.

askerlik görevini mütercim olarak genelkurmayda tamamlamıştır. 1940 yılında Maliye Bakanlığı'nda veznedar olarak göreve başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Rıza Şah'ın devrilmesi aynı yıllara denk gelmektedir. Bozorg-i Alevî'nin "Hapishane Mektupları" isimli kitabı basılmıştır. Bu dönemde aydınların sosyal faaliyetleri artmış, toplumun çeşitli kademelerinde yeni hareketlenmeler başlamıştır. Bu zamanda değişik konularda beş yüz kadar gazete basılmış, çeşitli edebî akımlar faaliyete geçerek birbirlerini etkilemişlerdir.

1941 yılında Sâdık Hidâyet'in "Başiboş Köpek" isimli kısa hikâyesi yayımlanmış, bu sıralarda Sâdık Hidâyet ile Çûbek'in arkadaşlığı da ilerlemiştir. O dönemde Hidâyet'in etrafındakiler Bozorg-i Alevî, Mucteba Minevî, Mes'ûd Razevî, Perviz Nâtil Hânlerî, Hasan Kâimyân ve Sâdık Çûbek'tir. Hidâyet ve daha sonraları Sâdık Çûbek adı geçen kişilerden bir bölümünü eserlerinin bazı yerlerinde kullanmışlardır.

1945 yılında Sâdık Çûbek'in "Kukla Oyunu" isimli ilk hikâye mecmuası yayımlandı. Bu mecmua "Nefti" "Gulhayi Guşti", "Adl", "Zir-i Çerag-i Girmiz", "Âhir-i Şeb" , "Merdi Der Gafes", "Pirahen-i Zirişki", "Mösyö İlyas", "Ba'd Ez Zohr-i Âhir-i Pâyiz", "Yahya" ve "Esâne-i Edeb" isimli 11 hikâyeden oluşmaktadır. Bu hikâyelerden "Esâne-i Edeb" isimli hikâyesini Sâdık Hidâyet'e, "Sonbaharın Son Öğleden Sonrası" isimli hikâyesini Mes'ûd Ferzâd'a ithaf etmiştir. "Kukla Oyunu"nun ilk baskısı Sâdık Çûbek'in kendi maddî imkanlarıyla 120 sayfa halinde yapıldı. "Kukla Oyunu"nun basılmasından sonra, "Esâne-i Edeb" isimli hikâyenin basımı on yıl boyunca yasaklandı ve kitabın diğer basımlarında bu hikâye yerine "Ah İnsan" yayımlandı.

1946 yılında Birinci İranlı Yazarlar Kongresi'nin düzenlenmesi yeni İran nesrinin açılımı için önemli bir adımdı. Bu kongre İran ve Rus kültürel ilişkiler topluluğu tarafından kültürel ilişkilerin ilerlemesi açısından yetmiş sekiz şair ve yazarın katılımıyla başladı. İçlerinde Sâdık Çûbek'in de bulunduğu kongrede Çağdaş İran edebiyatı masaya yatırıldı.

Bu kongrede her şeyden çok toplumsal hayattaki sanat figürü işlendi, realizm ve mizahın İran edebiyatında önemli bir yer aldığı vurgulandı.

Bu kongrenin düzenlenmesi, İranlı yazarların bundan sonra oluşturacakları eserler üzerinde etkili oldu. Edebiyatın revaçta olduğu bu yıllarda “Kukla Oyunu” edebiyat dünyasında büyük ilgiyle karşılandı ve Sâdık Çûbek'e beklemediği bir ilgiyi beraberinde getirdi.

Yazarın “Denizde Neden Fırtına Oldu?”, “Kafes” , “Bakıcısı Ölen Maymun” isimli üç hikâyeden ve “Lastik Top” isimli bir tiyatro oyunundan oluşan ikinci hikâye mecmuası “Bakıcısı Ölen Maymun” 1948 yılında basıldı. “Bakıcısı Ölen Maymun”un basılmasından hemen sonra İbrahim Gülistan'ın “Sonbaharın Son Ayı” adlı ilk kitabı yayımlandı. İbrahim Gülistan'ın hikâyelerinde toplumun aydın tabakalarından insanlar anlatılmış, yüksek ideallerden ve ülkülerden bahsedilmiştir.

Çûbek, ikinci kitabında, yakın dostu olan İbrahim Gülistan'ın tersine, hikâye kahramanlarını toplumun en alt tabakalarından seçmiştir. Onun belli başlı karakterleri, fahişeler, şoförler, esrarkeşler, zulüm görmüş insanlardır. Pesimist bakış açısı kitabın hikâyelerinin geneline hâkim olmuştur. Kitabın basıldığı yıllarda birçok kimse Çûbek'i ahlakî açıdan eleştirmiştir.

“Bakıcısı Ölen Maymun”dan sonra on beş yıl boyunca yazar yeni bir hikâye kitabı yayımlamamıştır. Yazarın uzun süre yazmaya ara vermesi, okurlarla

arasında kopukluğun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hikâye yazarlığını bırakması ve yurt dışında uzun yıllar kalması, yakın çevresinin söylediğine göre hatıralarının, notlarının ve araştırmalarının da yok olması bu kopuşun nedenlerinden bazılarıdır. Bu yıllar içerisinde yalnızca “Mehpâre” yi Farsçaya çevirebilmiştir. Mehpâre yirmi hikâyeden oluşan Hintçe asıllı bir aşk destanıdır. Aslı Sanskritçe olup “Bin bir Gece Masalları” tarzında yazılmıştır. Sâdık Çûbek bu kitabı İngilizce metinden Türkçeye çevirmiş, eser 1984 yılında Nilüfer Yayıncılık tarafından basılmıştır. Sâdık Çûbek’in vatanından uzak kaldığı yıllarda üzerinde çalıştığı ancak tamamlanmamış romanı “Şukuntelâ” dır.

Yazar 1948 yılında İran-İngiliz petrol şirketinde mütercim olarak göreve başladı. 1950 yılında ise “Kukla Oyunu”nun ikinci baskısı yapıldı. Aynı yıl Harvard Üniversitesi’nde bir seminere katılmak üzere Amerika’ya giden yazar, Rus Yazarlar Birliği’nin davetiyle Moskova’ya, Semerkand’a, Buhara’ya ve Tacikistan’a seyahatlerde bulundu.

İngilizceye oldukça hâkim olan yazar 1957 yılında Carlo Collodi’nin “Pinokyo” isimli kitabını İngilizce’den Farsça’ya çevirdi. Aynı yıl Peter Avery, yazarın “Bakıcısı Ölen Maymun” isimli hikâyesinin İngilizce tercümesini “Yazarlığın Yeni Dünyası” isimli derginin on birinci sayısında yayımladı.²⁴

Çûbek’in diğer İranlı yazarlara nazaran doğal bir dille halk üslubunu kullanarak, toplumun ahlakî olarak nitelendirdiği bazı konulara cesurca yaklaşması ve onu kitapları aracılığıyla kitlelere ulaştırması zaman zaman başına bela olmuş, yazıları sansüre uğramış, toplumun bazı kesimlerinin hedefi haline gelmesine sebep olmuştur.

²⁴ Rûhullah Mehdi Pûr İmrâni, , Dâstânâ-yi Kûtâh-i Sâdık Çûbek, 1.bs., Neşr-i Rûzgâr, Tahran, 1999, s.13.

“Bakıcısı Ölen Maymun” un basılmasından sonra, “Kukla Oyunu”nun ikinci basımına kadar olan zaman dilimi, sadece Çûbek’in hayatında değil, aynı zamanda İran edebîyat tarihi açısından da önemli bir zamandır.

1929 yılında Sâdık Hidâyet Fransız edebîyatçısı Kafka’nın “Dönüşüm” isimli eserini Farsçaya çevirmiştir. Bundan bir yıl sonra 9 Nisan 1951 yılında Sâdık Hidâyet’in Paris’te intihar etmesi edebîyat dünyasında büyük bir üzüntü yaratmıştır. Şüphesiz ki Hidâyet’i yakından tanıyan Çûbek bu duruma en çok üzülenlerden biri olmuş, bu olay onun üzerinde derin izler bırakmıştır.

Sâdık Hidâyet’in ölümünden bir yıl sonra 1952 yılında Bozorg-i Alevî’nin ünlü “Çeşmhâyeş” isimli romanı, aynı yıl Celâl Âl-i Ahmed’in “Zen-i Ziyâdî” isimli kısa öykü kitabı yayımlandı.

1953 yılında 28 Behmen darbesi gerçekleşti ve Musaddık dönemi sona erdi. Toplumda güven bunalımı ortaya çıktı. Karamsarlık ve bunalım önce aydınlar ve sanatçılar üzerinde etkisini gösterdi. Bu dönemde yazılan yazıların kahramanları genellikle intihar edenler ya da çılgınca fikirleri olan insanlardı. Edebiyat dünyasında da etkilere yol açan bu darbe, belki de en çok Sâdık Çûbek’i etkilemişti. Oturdıkları ev Musaddık’ın evinin karşısında bulunan Sâdık Çûbek, darbenin olduğu günü “Zindegi-yi Men isimli eserinde şöyle anlatmıştır:

“Bakıcısı Ölen Maymun” un yayımlandığı 1948 yılında, İngiliz-İran petrol şirketinde tercüman olarak göreve başlamıştım. Üzerinden bir yıl geçmişti ki, Musaddık iktidara geldi ve İran petrolünü millîleştirdi. İranlıların birçoğu gibi ben de onun siyasetine hayran olmuşum. İran tarihinin en büyük şahsiyeti, milliyetçi, vatansever, yeri doldurulamayacak birisi olduğunu düşünüyordum.

Ne yazık ki 28 Mordad darbesi yapıldı ve İran için zor bir dönem başladı. Bu matem bugün de devam etmektedir. Doktor Musaddık'ın evinde yapılan tahribata, tankların ve askerlerin gelişine yakından tanıklık etmişim. Çünkü saray sokağındaki apartmanın dördüncü katında, Musaddık'ın evinin karşısında oturuyordum. Bu nedenle yapılan operasyona tanıklık ettim. Birkaç mermi evimizin duvarına isabet etti. Çocukların ve eşimin elinden tutup Yusuf Abad'a, eşimin babasının evine doğru yola çıktım"²⁵

Aynı yıl yazar Harvard Üniversitesi'nin davetiyle Amerika'ya gitmiş, çeşitli konferanslara katılmıştır. Amerika'nın çeşitli şehirlerini gezme fırsatı bulan Sâdık Çûbek'in bu dönemde İran ile Amerikan siyasetini karşılaştırma fırsatı olmuş, İran'ın siyasî açıdan geri kalmışlığından üzüntü duymuştur.

1959 yılında Sâdık Çûbek'in Farsça'ya çevirdiği Edgar Allan Poe'nun "Karga" isimli eseri "Kâve Yayıncılık" tarafından basılmıştır. 1940 yılında Ali Afgânî'nin "Ahu Hanım'ın Kocası" isimli eseri yayımlandı. Bu eser modern Fars öykücülüğünde söz sahibi olan birçok kişi tarafından takdir edildi.

1962 yılında Sâdık Çûbek'in "Bakıcısı Ölen Maymun" isimli hikâye mecmuasında yer alan "Denizde Neden Fırtına Oldu?" isimli hikâyesi Furûğ-i Ferruhzâd'ın şirketi tarafından filmleştirildi. Sâdık Çûbek on beş yıllık suskunluğun ardından 1963 yılında "Tengsir"²⁶ isimli ilk romanını yayımlandı. Bu kitap birçok dile tercüme edildi.

Sekiz hikâyeden oluşan ve Çûbek'in üçüncü hikâye mecmuası olan "Son Işık" 1962 yılında basıldı. Aynı yıl yazarın oğluna hediye ettiği, dördüncü ve

²⁵ Mahmûdi, a.g.e., s.63-64.

²⁶ Naci Tokmak, Tengsir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, 1.bs.

son hikâye mecmuası olan “Kabirde İlk Gece” yayımlandı. On hikâye ve bir piyesten oluşan bu kitap İlmî Yayıncılık tarafından basıldı.

1966 yılında yazarın son romanı ve son eseri olan “Sabır Taşı” yayımlanmış, kitap edebiyat çevrelerinde büyük ilgi toplamıştır. Uluslararası edebiyat arenasında şöhret sahibi olan Sâdık Çûbek 1972 yılında Kırgızistan’ın Almaata şehrinde “Asya ve Afrika Ülkeleri Yazarları Konferansı” na katılmıştır.

1991 yılında Çûbek, konusu Hint asıllı bir aşk hikâyesi olan “Mehpâre” isimli eseri Sanskritçe’den Farsça’ya çevirmiş ve bu eser Nilüfer Yayıncılık tarafından basılmıştır. Sâdık Çûbek 1998 yılı Haziran ayında seksen iki yaşında iken Amerika’da Berkeley’de ölmüştür.

B) DİLİ, ÜSLUBU VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ:

Sâdık Çûbek, İran kısa öykücülüğünde, oldukça önemli bir yere sahiptir. Eserlerini 1940’lı yıllarda vermeye başlayan yazarın, kendi döneminde yaşayan diğer hikâyecilerden en belirgin farkı, yozlaşmayı ve cahilliği gözler önüne sermedeki başarısıdır. Bayağılığa ve toplumun bozulmasına öyle acımasızca ve realist bir şekilde yaklaşmıştır ki bu cesareti, onun diğer İranlı yazarlardan farklı bir noktada durmasını sağlamıştır. Toplumun genel ahlakî değerlerine ve bilinçsizce inandıkları hurafelere o denli saldırır ki bu da onun haklı bir şöhret kazanmasına sebep olur.

Karanlık bir dünya yaratmak ve acımasız dünyayı her yönüyle ortaya koymak Çûbek’in en önemli özelliğidir. Onun dünyasındaki insanlar karanlık ve kokuşmuş bir çevrede yaşarlar. Ümitsizliğin, esrarın, kokuşmuşluğun, cehaletin, cinsel isteklerin pençesindedirler. Bu çevredeki insanlar, bencil, diğer insanların

duygu ve hayallerini hiçe sayan, talihsizliklerin pençesinde kıvranan insanlardır. Bunlar coşkularının, şehvetlerinin ve hastalıklı duygularının peşlerinden koşan, dürtüleri, çaresizlik ve bunalımları yüzünden elleri kolları bağlı kalmış kimselerdir.

Ama elbette Çûbek'in hikâyelerindeki karamsar atmosferin içine dikkatle eğilip, üzerindeki örtüyü kaldırıp baktığımızda, o karamsarlık içinde kara bir mizah olduğunu görürüz. Birçok hikâyesinde rastlanan kara mizah, bu hikâyelerini dinamik tutan en önemli unsurdur. O, hayatın kötü yönlerini ortaya koyarken ve bir anlamda toplumun mahremiyetine değinirken, mizahı da kullanarak, ortaya çıkan manzarayı okur tarafından kabul edilir bir hale getirmiş, gülmece unsurunu kullanması pek çok tabakadan kişinin ilgisini çekmiştir. Bu şekilde o, toplumda dikkatini çeken sıra dışı olayları, insanların iki yüzlülüklerini ortaya koyarken, tarafsız bir doğallıkla toplumun derinliklerine inmeyi başarır.

Varlığı, eserlerindeki kahramanların çoğunun ardında hissedilen Hidâyet'in aksine Çûbek, öykülerinin akışına nadiren müdahale ederek görüş bildirir. Onun öykülerinde, geri kalmış toplumun şaşkınlık içindeki insanların yaşamı, yeni bir açıdan tanımlanır. Öyle ki ondan önce (Hidâyet'in Aleviye Hânım'u dışında) başka hiçbir yazar serserilerin, tiryakilerin, fahişelerin, ölü yıkayıcılarının ve bu türden kişilerin hayatını böylesi bir coşkuyla işlememişti. Bu tür öykü yazımının köklerini araştırarak olursak, toplumsal ilk romanla ve Muhammed-i Mes'ûd ile karşılaşırız. Ancak Çûbek, bu tür yazarların şikâyetçi ahlakî görüşünü bir yana bırakarak, soğukkanlı bir öznellikte, en aşağıdaki toplumsal grupların bayağılıklarını ve talihsizliklerini yansıtır.²⁷

²⁷ Âbidînî, s.179.

Çûbek'in hikâyelerinde kötü olaylar ön planda olup, iyi konulara ve güzelliğe çok az yer verilmiştir. Onun dünyasında insanlar çaresizdirler ve isteklerinin esiri olmuşlar ve bu esaret onları daha çok dibe batırmıştır. Mesela “Bakıcısı Ölen Maymun”da sürekli içgüdüleriyle hareket eden talihsiz maymunun başı dertten bir an bile kurtulamamıştır. Bakıcısının ölümünden sonra özgürlüğüne kavuştuğunu zannetmiş ancak özgürlük onun için artık bir yok oluş ve zalim dünyaya karşı savunmasızlık anlamına gelmiştir. Başka bir öyküsünde, aşkı uğruna ülkesini terk edip İran'a giden bir Fransız kadının sonunda beraberinde küçük çocuğu ile terk edilişi, İran'a gelmesinden duyduğu pişmanlık, yalnızlığı, “Güvercin Uçurucu” adlı hikâyesinde, mahallenin kabadayısının bir kadın karşısında nasıl çaresiz kaldığı, “Son Işık” isimli hikâyesinde de halkı kandırmaya çalışan üç kağıtçı bir adamın din çığırtkanlığı yaparak insanların nasıl paralarını almaya çalıştığı ve bunlar gibi pek çok hikâyesinde, haksızlıklar, ölüm teması, çaresizlikler betimlenmiştir.

Sâdık Çûbek hikâyelerinde yer verdiği çeşitli kültürlerden ve âdetlerden gelme insanları betimlerken, yazarların kimi zaman kendilerini içine kattıkları “ben” olgusunun dışına çıkıp tarafsızca hikâyelerini yazmıştır. Yazar dönemin ahlâkî olaylarına yaklaşırken, bunları kendi üslûbuna göre açıkça anlatmıştır. Eserlerinden etkilendiği Sâdık Hidâyet gibi, Çûbek'in de yazılarındaki karamsar bakış açısı ve öykülerinin toplumun ahlâk kurallarına aykırı sahneleri içermesi, söylenilmemesi gereken şeyleri söylemesi de onun kitaplarının basılmasının önündeki en büyük engel olmuştur. Sâdık Çûbek'in realizmi, kaba bir realizmdir. Onun, hayatın hep

yozlaşmış yönlerini ele alması, her ne kadar bazı eleştirmenler tarafından övülse de, bazı okuyucuları ve tutucu çevreleri kendinden uzaklaştırmıştır.

Sâdık Çûbek hikâyelerinde akıcı bir üslup kullanmıştır. Onun hikâyeciliğinin başlıca özelliği diyalog ve halk dilini kullanmış olmasıdır. Halk dilini kullanmadaki başarısı o denli yüksektir ki bu onu çağdaşlarından ayıran en önemli özelliğidir. Etnik, kültürel ve sosyal çeşitli tabakalardan gelen şahısların diyaloglarını verirken, karakterleri yerel dilleriyle konuşturmuştur. Samimi yaklaşımı, naturalist ve realist bakışıyla, toplumu anlatmaya çalışmış, teslimiyetçiliğin ve geri kalmışlığın toplumun temelini oluşturduğu fikrini işlemiştir. Onun hikâyelerine göre toplum, gerici, hasta ve yetersiz insanlar yüzünden düşünme yeteneğini ve hareket gücünü kaybetmiştir.

Sade tarzda yazım, meşrutiyet dönemi edebiyatının başlıca özelliği olmuştur. Bu tür, edebî hareketin ilk yazarlarıyla başlamış, Dehhoda'nın "Çerend u Perend"leriyle devam etmiştir. Ayrıca Cemâl-zâde "Yeki Bûd, Yeki Nebûd", ardından Sâdık Hidâyet de "Kör Baykuş" ile hikâye yazarlığı alanına girmişlerdir. Böylelikle hikâyecilik İran edebiyatında yavaş yavaş yerini almıştır. Sade yazım tarzı açısından, Sâdık Çûbek'in hikâyeciliği ile Sâdık Hidâyet'ininki arasında farklar vardır. Sâdık Hidâyet, her ne kadar sade yazım konusunda çabalamış olsa dahi, belki de uzun yıllar ülkesinden ayrı kalması, ya da sokak dilini yeterince bilmemesinden dolayı, hiç bir zaman Sâdık Çûbek'in bu alanda elde ettiği başarıya ulaşamamıştır. "Gerçekçilik ve Gerçeküstücülük" kitabının yazarı Sirius Purham'ın Sâdık Çûbek'in romancılığı ile ilgili görüşleri şöyledir; "Çûbek'in hikâyelerindeki kişilerin, şehvetin itici gücü ve hayvanî içgüdüleri dışında yaşamlarını harekete geçiren başka

bir şeyleri yoktur. Çûbek, insanların yaşadığı büyük olaylardan çok, hayvanî içgüdülerini, tabiat dışı olayları ve yaşamın mide bulandıran kısımlarını konu olarak işlemiştir. Çûbek'in kahramanlarının sosyal durumuna bakıldığında onların genellikle lümpenlerden, fahişelerden, ayak takımından, hırsızlardan, işsizlerden, yoksullardan, acı çekenlerden, bilgisizlerden oluştuğunu görürüz. Bu hikâyelerde küfürlü ve saygısızca konuşmalar göze çarpar.

Çûbek'in keskin gözlemleri sonucu kullandığı ağır ve argolu dil, onun eserlerindeki kara mizahın en önemli aracıdır. Onun mizahı, insanı bir taraftan güldürürken diğer taraftan da onda acı bir zehir etkisi bırakır. Okuyucuyu bir bakıma karamsarlığa iter. Şüphesiz Sâdık Çûbek, Cemâl-zâde ve Sâdık Hidâyet'ten sonra gelen İran'ın en önemli hikâye yazarlarından. Cemâl-zâde'nin ve Sâdık Hidâyet'in hikâyelerindeki üslup, genel olarak XIX. yüzyıl Fransız yazarlarının üslubuna benzemektedir. Sâdık Çûbek'in, hem eserlerindeki mizahi öğelerle, hem de halk dilini kullanmadaki becerisi ile İran öykü yazarları arasında kendine özgü bir yeri vardır. Onun hikâyelerindeki insanlar, zorluklar karşısında güçsüz ve bilgisizdirler. Kahramanları her zaman sahnededirler ve perde arkasında neler olup bittiğinden habersizdirler. Olaylara ilmin penceresinden bakamayan, dar görüşlü, cahil kimselerdir. Düşünleri, hırsızları, fahişeleri sevmezler. Anı ve düşünmeden tepki verirler. Empati kurmaktan, insanların durumlarını anlayabilecek ilmi bakış açısından yoksundurlar. Bu insanlar acı çekmişlerin, hastaların, düşünlerin dünyasına yabancı, kendi hayvanî dürtüleriyle yaşayan, acımasız bir dünyanın insanlarıdır. Sâdık Çûbek'in yaşadığı dönemin hikâye yazarlarının, insanların kötü hallerini ve basitliklerini incelerken genellikle Sâdık Çûbek'e nazaran daha dolaylı bir anlatım tarzı seçtikleri söylenebilir. Çûbek bu anlamda, tasvirlerinde direkt ve

yalın anlatımı tercih etmiş, toplumun alt tabakadaki insanlarını olduğu şekilde anlatmıştır. Sâdik Çûbek'in hikâyelerinde insanlar ait oldukları toplumsal sınıflarından ve geçmişlerinden getirdikleri kültürle davranırlar. Konuşmaları da yine kendi kültürlerini yansıtmaktadır. Sâdik Çûbek İran kısa öykücülüğünde konuşma dilini en çarpıcı ve en gerçekçi kullanan yazardır. Onun hikâyelerinde insanlar birbirlerine yalan söylemektedirler ve birbirlerini aldatmak için her türlü hileye başvururlar. Kimisi din perdesinin altına gizlenir, kimisi yoksulluğun; kimisi de çaresizlikten pay çıkarmaya çalışmaktadır.

Sâdik Çûbek halk dilini olduğu gibi aktarmasıyla Fars edebiyatında yeni bir çığır açmıştır. Halk dilini kullanarak, nasıl samimi ve akıcı eserler yazılabileceğinin en güzel örneklerini vermiştir. Halk dili İran Edebiyatında ilk defa Cemâl-zâde tarafından kullanılmıştır. Cemâl-zâde “Derd-i Dil-i Molla Kurban Ali” isimli hikâyesi dışında, diğer tüm hikâyelerinde sade ve yalın bir halk dili kullanmıştır. Daha sonraları Hidâyet de eserlerinde halk dilini kullanmıştır.

Sâdik Çûbek “Son Işık” isimli öyküsünde geleneksel dili bir kenara bırakıp halk dili kullanarak gösterilebilecek maharetin en üst seviyesine ulaşmıştır. Onu bu konuda benzersiz kılan şey, kahramanlarını canlandırırken, onların konuşmaları ve hareketleriyle, gelmiş oldukları sosyal tabakanın örtüşmesini en gerçekçi şekilde ve olduğu gibi yansıtmaya başarısını göstermiş olmasıdır. Onun hikâyelerinde yüksek idealler, varılması gereken ahlâki ve kutsal değerler yoktur. “Son Işık” isimli hikâye, halk dilinin ustaca kullanımına ve hurafeye insanları kandıran kimselerin, mizah yoluyla eleştirilmesine en güzel örnektir. Bu hikâyede dualar okuyup insanlara dini vaatlerde bulunan ve onları soymaya çalışan üçkağıtçı bir adamın, eğitim görmüş bir genç tarafından trajikomik bir şekilde algılanmasını

görmekteyiz. O dönemde pek de ilgi görmemiş olan “Son Işık” isimli hikâye, aslında Sâdık Çûbek’in halk dilini kullanmada gösterdiği başarının en üst seviyeye ulaşmış olduğu hikâyelerinden birisidir. Sâdık Çûbek bu gözden kaçırılması güç başarısını, sahte din adamı karakterinde de olduğu gibi, yaptığı çarpıcı ve dinamik tasvirlerle borçludur.

C) ESERLERİ:

.....
Sâdık Çûbek’in eserleri üç gruba ayrılır:

1) KISA HİKÂYE MECMUALARI

1) Heymeşebbâzi (Kukla Oyunu) :

.....
Sâdık Çûbek’in 1945 yılında yayımladığı “Kukla Oyunu” isimli hikâye mecmuası on bir hikâyeden oluşmaktadır. Bunlardan “Esâne-yi Edeb” isimli hikâyesi ilk baskısından sonra yasaklanmış, bunun üzerine kitabın diğer baskılarında “Esâne-yi Edeb” hikâyesi yerine “Ah İnsan” isimli hikâyesi yer almıştır. Bu on bir hikâyeyi şu şekilde sayabiliriz:

“Nefti”, “Golhâ-yi Guştî”, “Adl”, Zir Çerâg-i Kırmız”, “Âhir-i Şeb”
“Merdi Der Kafes” “Pirâhen-i Zirişkî”, “Mösyö İlyas”, “Bad Ez Zohr-i Âhir-i Pâyiz” , “Yahya”, “Ah İnsan”

Kitapta yer alan hikâyelerdeki konu ve karakterler ya toplumun alt tabakalarından gelmişler ya da hurafelere karşı bıkkınlık içerisinde oldukları. Hikâyelerin belli başlı kahramanları fahişeler, ölü yıkayıcıları, bunalımdaki

insanlar ve cahil kimselerdir. Yazar, karakterlerini canlandırırken onların ait oldukları sosyal tabakaların dilini son derece başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Bu hikâye mecmuası modern İran edebiyatının en güzel örneklerinden biridir.

2) Enteri ki Lutiyeş Morde Bud (Bakıcısı Ölen Maymun) :

Sâdık Çûbek “Bakıcısı Ölen Maymun” isimli ikinci hikâye mecmuasını 1948 yılında yayımlamıştır. Eser, “Denizde Neden Fırtına Oldu?”, “Kafes”, “Bakıcısı Ölen Maymun”, isimli üç hikâyeden ve “Lastik Top” isimli tiyatro oyunundan oluşmaktadır. Yazarın en fazla beğeni toplayan hikâye mecmuası olan “Bakıcısı Ölen Maymun” da Sâdık Çûbek’in Farsça’yı kullandığı becerisine, dilinin akıcılığına ve yöresel dili kullanmadaki başarısına tanık oluyoruz. Yazar, bu eserinde naturalist ekolün en güzel örneklerinden birisini vermiştir.

Bu mecmuasında Çûbek yine şoförlerden, cinsel dürtülerinin pençesine düşmüş kimselerden, fahişelerden, esrarkeşlerden, baskı altında kalmış, bunalıma düşmüş ve coşkularının peşinden sürüklenen insanlardan söz etmiştir. Bu kez hayvanlar üzerinden insanların acizliklerini ve bunalımlarını tasvir etmeye çalışmıştır. Bu üç hikâyeden oluşan mecmuanın, coşku, şiirsellik ve doğallığı bir araya getirerek, Sâdık Çûbek’in hikâyelerinin ortak özelliğini oluşturduğunu ve onun edebî kişiliğini güzel bir şekilde ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

3) Çerâg-i Âhir (Son Işık) :

Yazarın üçüncü hikâye mecmuası olan “Son Işık” dokuz kısa hikâyeden oluşmaktadır. Bunlar; “Son ışık”, “Cant Hırsızı”, “Güvercin Uçurucu”, “Henüz

Gözlerini Açmamış Yavru Kedi”, “Tahta At”, “Köpeğim Atma”, “Rehâverd” , “Pirzâd u Perimân” ve “Dost” isimli hikâyelerdir. Çoğu kimse Sâdık Çûbek’in “Son Işık” isimli eserinde “Kukla Oyunu” ve “Bakıcısı Ölen Maymun” isimli diğer iki hikâye mecmuasında göstermiş olduğu başarı düzeyini yakalayamadığını düşünmektedir.²⁸

Bu hikâye mecmuasında da her zaman olduğu gibi toplumun alt tabakaları hedef alınmıştır. İnsanların birbirlerine karşı gösterdiği acımasız tutum, kendisini biraz daha hissettirmiş, cehalet ve hurafeler yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Hayvan unsuru bu mecmuada da sıklıkla kullanılmış ayrıca bunalım, ihanet ve ölüm gibi temalar işlenmiştir.

4) Rûz-i Evvel-i Kabr (Mezardaki İlk Gün) :

Yazarın dördüncü hikâye mecmuası olan “Mezardaki İlk Gün” on hikâye ve bir piyesten oluşmaktadır. Bunları şöyle sayabiliriz: “Gurgenhâ”, “Çeşm-i Şişei”, “Deste Gul”, “Yek Çiz-i Hâkesterî”, “Paçe Hîzek”, “Rûz-i Evvel-i Kabr”, “Hemrâh”, “Arûsek Furûşî”, “Yek Şeb-i Bîhâbî” “Hemrâh bâ Şîve-i Diger” ve “Numâyiş-i Hefthat”

Yazar diğer hikâye kitaplarında işlediği konuların ve karakterlerin benzerlerini bu mecmuasında tekrar kaleme almıştır. İnsanlar yine acımasız atmosferlerin içerisinde boğulmakta, beceriksizlikleri ve cehaletleri yüzünden kendilerini ve çevresindekileri tehlikeye atmaktadırlar. Kahramanlar, diğer insanların hatalarını eleştirirken ilmî bakış açısından yoksun değerlendirmelerde bulunarak adetâ onları cezalandırmaktadırlar.

²⁸ Mahmûdi, a.g.e., s.107.

II) ROMANLARI:

1) Tengsir:

Bu romanda yazar, bir taraftan haksızlığa uğrayan bir kişinin yaşamını konu ederken, diğer taraftan da Fars eyaleti halkının yaşamını güzel bir üslupla gözler önüne sermiştir. 1963 yılında yayımlanan roman, çeşitli dillere, bu arada A.Naci Tokmak tarafından Türkçeye çevrilmiştir.²⁹

2) Seng-i Sebûr (Sabır Taşı):

1966 yılında yayımlanan bu romanın konusu Rıza Şah döneminde Tebriz’de fakir bir mahallede yaşayan insanların çevresinde geçmektedir. Romanın başlıca kahramanları Ahmed isimli genç bir adamla, Hacı İsmail’den küçük bir oğlu olan Cevher isimli kadındır. Olaylar Cevher ve haramzâde oğlunun köyden atılmasıyla gelişmektedir. Romanın diğer kahramanları ise kötü kalpli, ablak yüzlü, esrarkeş bir kocası olan Belkıs, pasaklı yaşlı bir kadın ve Şiraz’ın meşhur katili Seyfu’l- Kalem’dir.

III) TERCÜMELERİ :

- 1) Lewis Carrol’un Alice Harikalar Diyarında isimli eseri (İngilizceden).
- 2) Hint asıllı bir öykü olan “Mehpâre” (İngilizce metninden).
- 3) Carla Collodi’nin “Pinokyo” isimli eseri.
- 4) Edgar Allan Poe’nun “Karga” isimli eseri.
- 5) Şukuntela(?) adlı tamamlanmamış romanı.

²⁹ bkz., Tokmak, a.g.e.

D) ÖYKÜLERİNİN KONU VE KARAKTERLER AÇISINDAN TAHLİLİ

1) Köpeğim “Atma”

Çûbek’in “Son Işık” isimli hikâye mecmuasında yer alan “Köpeğim Atma”, kahramanın bilincinin hikâyeye dakika dakika aktığı, durup dinlenmeden kahramanın düşün ve duygu dünyasındaki çelişkilerin ve gelgitlerin okuyucuya aktarıldığı, bilinç akımı tarzının kullanıldığı bir hikâyedir. Hikâyede düşünceler ve duyguların karmaşıklığı o kadar hızlı ve akıcı bir şekilde anlatılmıştır ki hikâyenin ritmi ile hikâye kahramanının duygularının ritmi birbiriyle örtüşmüş, dört nala giden bir bunalımın ve yalnızlığın pençesindeki kahramanın yaydığı enerji, hikâyeyi akıcı bir hale getirmiştir. Çûbek’in bu hikâyesinde tıpkı “*Neden Denizde Fırtına Oldu?*” hikâyesinde olduğu gibi denizdeki dalgalanmanın artmasıyla hikâye kahramanının ruhundaki dalgalanmanın da artması yansıtılmıştır. Bu hikâyesinde de Çûbek, hikâye kahramanının, köpeğinin yemeğine zehir koyup evi terk etmesi ve akşam köpeğin ölüsünü gömmek için eve gelirken hissettiği soğukluk, havanın kararması, serçelerin eve dönüşü ve yaprakların hışırtısı gibi doğa olaylarıyla, onun eve yaklaşırken hissettiği ölüm duygusu arasında şöyle bir paralellik kurmuştur:

“Güneş gün batımının uçsuz bucaksız çölünde erimekteydi. Soğuk sonbahar, yaprakları birer birer gövdelerinden ayırmıştı. Kapıyı açmak için anahtarı cebimden çıkardığımda ne kadar üşüdüğümü işte o zaman anlamıştım. “İlahiye” bahçelerinde bu öğleden sonra fırtına gibi esen rüzgâr evime kadar girmiş, çam ve elma ağacının yapraklarını bir köşeye savurmuş, yapraklar gün batımında ışığın

yansıması ile ve rüzgarın yuvarlamasıyla can çekişir gibi görünmekteydiler. Puslu çam ağaçlarının arasından yuvalarına dönmeye çalışan serçelerin telaşı ve sarı yaprakların kıpırtısının sanki insanın kulağına fısıldıyorlarmış gibi ses çıkarması sanki Atma'nın kara ölüm haberini kulağıma fısıldıyordu.”

Hikâye, evinde yalnız yaşayan bir adamın kapı komşusunun bir süreliğine geziye çıkması ve köpeğinin kapıcı tarafından bakılması ile başlar. Kapıcı köpeğin sahibinin ölmesi üzerine, köpeğe daha fazla bakamayacağını hikâyenin kahramanına söyler. Bu andan itibaren kahramanın köpeğe acıyarak onu alması ve köpeğe karşı sürekli olarak değişen duygularının anlatıldığı uzun bir gelişme bölümü başlar. Bu bölümde kahraman kendisine hiç ilgi göstermeyen köpeğe önce acır, daha sonra ondan nefret etmeğe başlar. Hikâyede bir süre kahramanın içinde köpeğe karşı yaşadığı duyguların gelgiti yansıtılmış, kahraman sonunda köpeği öldürmeye karar vermiştir. Okuyucu, eve giren hırsızlara karşı hiçbir şey yapmayan köpeğe, karısını ve çocuğunu terk ettiğini itiraf ettikten sonra köpeğin kendisine ilgi göstermediği düşüncesine kapılan, yalnızlığın da verdiği duyguyla çelişkilerin dünyasına sapsılan adamın, aslında köpekten değil, kendinden de nefret ettiğini düşünür. Adam köpeğin önüne zehir koymuş ve evden bir süreliğine uzaklaşmıştır. Akşam eve döndüğünde köpeğin yemeği yemediğini ve hala yaşadığını görmüştür. Bu yüzden, değişen duygu dünyasında önce sevinmiş, ardından köpeğin zekâsından paranoyakça bir şüphe duyarak rahatsız olmuş, köpeğin kendisine saldıracağını ve ondan intikam alacağı gibi düşüncelerle korkuya kapılmıştır. Ancak köpek ona her zamankinden daha iyi davranmakta ve ona sevgi gösterisinde bulunmaktadır. Yalnız, modern ve soğuk bir dünyası olan adam sürekli olarak ruh durumunun verdiği acizlik ve zayıflık duygularıyla köpeği öldürme kararı alır ve silahını çıkartır. O sırada

kahramanın düşünceleri çağlayan gibi coşmakta, ardı arkası gelmeyen bir düşünce seliyle bilinci akmaktadır. Bu sersemlik halinde iki el ateş etmiş ve kararmış dünyasının şokundan sıyrılınca kurşunu köpeğe sıkmadığını, kendi omzunu vurduğunu fark etmiştir. Köpek ise başında durmuş, kahramanın omzundan akan kanı yalamaktadır. Korku, çaresizlik, cesaret, yalnızlık öğelerinin işlendiği hikâyenin, J.P.Sartre'nin "Varoluşçuluk" felsefesinin izlerini taşıdığını söyleyebiliriz.

2) Neden Denizde Fırtına Oldu?

"Neden Denizde Fırtına Oldu?" Sâdık Çûbek'in en güzel hikâyelerinden biridir. Hikâyedeki en önemli özellik tekrara yer verilmemesi, hikâyede fazlalığın bulunmaması, betimlemelerinin ve karakterlerinin canlı olmasıdır. Hikâye son derece akıcı ve kişilerin tasvirleri son derece başarılıdır. Bu hikâyede de Çûbek'in diğer hikâyelerinde olduğu gibi kendi kendine konuşmanın aktarıldığı uzun bölümler vardır. Okuyucu bu kendi kendine konuşma bölümlerinde karakterlerin psikolojilerine daha kolay ulaşır.

Çûbek, çağdaş İran edebiyatındaki yerini öncelikle İran'daki öykü nesrinin gelişimi üzerinde önemli bir rol oynayan bu parlak tasvirlerine borçludur. O, açıklama ve rapor etme yerine, sahneleri ve karakterleri ayrıntılı bir şekilde tasvir ederek okuyucuya öyküdeki olup biteni görme imkanı verir. Örneğin "Neden Denizde Fırtına Oldu?" öyküsündeki tasvirler o kadar canlıdır ki okuyucu şoförlerin toplanişını, fırtınayı ve denizin dalgalanışını pek güzel hisseder ve öykünün atmosferine girer.³⁰

³⁰ Âbidinî, a.g.e., s.183.

Dört tane kamyon şoförü bir batağa saplanmışlardır, içlerinden bir tanesi, Kihzâd adındaki şoför kendisine ait olduğunu düşündüğü çocuğunu ve çocuğun annesini görmek için Buşehr'e gitmiştir. Şoförler oturmuş, esrar içmektedirler. Herkes kendi halinde oturmuş ve hiç kimsenin diğeri ile konuşmaya isteği yoktur. Bir süre sonra şoförler kendi aralarında Kihzâd'ı konuşmaya başlarlar. Kihzâd'ın aramak üzere peşinden gittiği kadın Zîver isimli bir fahişedir. Şoförlerden zenci olanı Kihzâd'ın haberi olmadan Zîver'le birlikte olmuştur. Zenci kara kara düşünmekte ve Zîver'in zenci bir çocuk doğurmasından endişe etmektedir. Şoförler bir süre aralarında Kihzâd'ın ve fahişe Zîver'in dedikodusunu yaparlar; şoför Ekber daha önce Zîver'le birlikte olan zenciye takılıp, Kihzâd ve Zîver'i eleştirmektedir.

“... Zenci eğilmiş önüne bakıyor, Ekber'in yüzüne bakmıyordu. Gözleri bir an akçe gibi parladı. Kihzâd'ın kötü biri olması onu ilgilendirmiyordu; ama delikanlı bir adamdı. Daha sonra başını önüne eğip tütüün çiğneyerek, sanki Ekber'le değil de bir başkasıyla konuşur gibi şöyle dedi:

“Her gönül bir bakışı beğenir. Herkesin metresi vardır. Yüzüne baktığında herkesin gözünü yaşartan bir sevdiği vardır. Bu gariptenecek bir şey değil. Ben ona gıcık olmuyorum, delikanlı birisi”

Ekber aşağılayıcı bir şekilde sesini yükseltti ve şöyle söyledi:

“Sen de şimdi ona benzedin ve ondan da beter oldun. Metres almasın demiyorum ben, o Zîver buna değmez. Tövbe ettirse de Mercan artık onu her saat millete pazarlamasa. Adam daha Buşehr'den ayrılır ayrılmaz Mercan onu her balıkçının önüne atmaya başlayacaktır. O zaman sen de ona çuvala parayı harca istersen”

Hikâyenin bu bölümünden sonra Kihzâd'ın Zîver'e kavuşması tasvir edilmiştir. Çûbek'in genellikle hikâyelerinde çizdiği umutsuz ve kararsız kişiler arasında Kihzâd istisnadır. Yalana ve aldatmacaya dayalı bir duygu değildir Zîver'e duyduğu aşk. Zîver çocuğun Kihzâd'dan olduğunu iddia etmekte, aslında okuyucu Zîver'in birçok kişiyle birlikte olan bir kadın olduğunu ve hikâyenin kahramanlarından Mercan isimli kadının Zîver'i herkese peşkeş çektiğini bilmektedir. Kihzâd, Zîver'in yeni doğum yaptığı sırada onun yanına varmıştır. Hikâyenin bu bölümünde Kihzâd'ın Zîver'e karşı duyduğu derin sevgi anlatılmaktadır. Bu sevgi saf ve gerçek bir sevgidir. Okuyucu bir anda gözlerini şoförlerin yılışık dedikodu atmosferinden kopararak Kihzâd'ın derin sevgisiyle başka bir dünyaya açmıştır. Denizde meydana gelen tufan ile Kihzâd'ın Zîver'e hissettiği duygular arasında paralellik olduğu, ikisinin de birlikte çoştugu görülmektedir:

“...Senin için ölürüm. Gözlerine kurban olayım. Canım benim. Keşke bütün acıların benim olsa! Senden başka şu dünyada hiç kimsem yok. Eğer beni terk edersen ölürüm. Çocuğu alıp Şiraz'a gidelim. Hava orada cennet gibi Yediğin Zerdaliden zevk alırsın. Senin için her şeyi yaparım. Ben çalışır zahmet çekerim sen yeter ki rahat ol”

Zîver başını eğmiş ona gülüyordu. Yürek hoplatan gök gürültüsünün sesi odayı titretti. Dalgaların ürkütücü sesi gök gürültüsünün kükremesi ile birleşti. Daha bir patırtı dinmeden gürültüsü gökyüzünü titretiyor, yeni bir şimşek sanki taze bir mantar gibi gökyüzünün bağrından ansızın kopuyor, boş bir teneke gibi yere düşüyordu.

Caddeye büyük bir dalga vurdu. Onun yarattığı yüklü su damlaları kapı ve camları titretti. Sanki odaya girmesi için birisi onları yerinden kaldırmıştı. Dalga dalga üstüne geliyordu.

Kihzâd dehşete kapılmış bir şekilde yerinden sıçradı ve doğruca oturdu. Bir an odanın tavanının yıkılacağını hayal etti, sonra arabasının suyun içine battığını düşündü. Telaşla Zîver'in başının bulunduğu tarafa doğru baktı ve utandı ve şöyle dedi: Ne tuhaf bir hava. İnsanın içini karartıyor! Bilmeyen de denizin delirdiğini sanır. Allah şu anda denizde olanlara kolaylık versin. Nasıl da dalgalar evi mahvediyor. Sanki evi kökünden kazıyacaktı gibi. Allah aşkına seni Şiraz'a götüreyim. Ne kadar da Şiraz'a gidelim, Şiraz'a gidelim dedimse, sen hep bugün yarın diyip duruyorsun. Sen bu denizden ve gürültülü gökyüzünden hiç korkmuyormusun?"

Hikâyenin bundan sonraki, aynı zamanda hikâyenin finali olan bölüm öyküyü yorumlayanlarca, finalde çocuğun ortaya çıkmaması ve yapılan tasvirler, okuyucuyu çocuğun öldüğü izlenime kapılmasına sebep olmaktadır. Denizin coşması karşısında Kihzâd'ın korkması ve Zîver'in soğukkanlılığı, Zîver'in vefasızlığını da yansıtmaktadır. Kihzâd'ın saf sevgisine ve her şeyi boş vererek Zîver'i kabullenişine karşılık Zîver Kihzâd'a yalan söylemektedir. Aslında çocuk ölmüş ve denize atılmıştır:

"Ne korkusu, Neden korkayım ki? Rüzgârda ve fırtınada korkulacak bir şey yok ki. Ayrıca deniz her zaman böyle deli değil ki. Bazen bir Kuran'ı ya da haram yemiş birinin piçini denize atıyorlar da böyle deliriyor"

İkisi de susmuşlardı. Katran bulaşmış ağır dalgalar sahile vurup geri dönüyorlardı. Dalgaların harap eden sesi insanı sersemletiyordu. Gökyüzünü ve

denizi sarhoş etmiş, havanın içine işlemişti. Gökyüzü yukarıya doğru çekilmiş, gök gürültüsü bir tokat gibi insanın kulaklarına iniyor gözlerinden bir yıldız gibi uçuyordu. Dalgalar ise birbiri üstüne yığılıp duruyordu.

Sâdık Çûbek'in diğer hikâyelerinde de sıkça rastladığımız kadın tipi yine mânevî açıdan pislenmiş, acımasız, vefasızdır. Toplumun en alt tabakalarından çıkmıştır. İsteklerinin peşine düşmüş, alçak ve bayağı işlerden hoşlanmaktadır.

3) Bakıcısı Ölen Maymun:

Fars Edebiyatının en iyi kısa öykülerinden birisi olarak kabul edilen “Bakıcısı Ölen Maymun”u aynı zamanda yazarın en başarılı hikâyelerinden biri olarak sayabiliriz. İçerisinde yer aldığı hikâye kitabına da isminin verildiği “Bakıcısı Ölen Maymun” şüphesiz Fars Edebiyatının en üstün hikâyelerinden biridir. Çûbek'in hikâyeleri arasında noksansız, eksiği olmayan bir hikâyedir Bakıcısı Ölen Maymun. Hikâyede geçen bütün unsurlar hikâyenin ana temasına hizmet etmektedir. Çûbek bu hikâyesinde çarşı pazar dilini kullanmada ne kadar başarılı olduğunun adeta ispatını yapmaktadır. Yazar hikâyesinde kâh zevki, kâh pislikleri ve kötülüğü ortaya koyarken ana temasını Freud'çu yaklaşımdan aldığı içgüdülerinin esiri olmuş kahramanları büyük başarı ile betimler. Kahramanlarının dili yan, olduğu gibidir. Hikâyenin dili ahenkli, bakıcı Cihan ve Mahmel'in tasvir edilişleri güçlü, sanki kıymetli birer taş gibidir. Hikâye kahramanlarından ilki bakıcısının ölmesiyle esaretinden kurtulmuş bir maymun, diğeri ise maymunun yeni ölmüş bakıcısı Cihan'dır. Hikâye baştan sona bakıcısının gölgesinde yaşayan bir maymunun bakıcısının ölümünden sonra esaretinden kurtulma çabasını ve bu çabanın boşa gitmesini ve maymunun bu durum içerisindeki kendi iç sesini yansıtmaktadır.

Hiçlik, “Bakıcısı Ölen Maymun” adlı öyküde koyu bir renkle çizilir: Şempanze bir sabah bakıcısının ölümü ile karşılaşır. Bakıcı eski bir kestane ağacının gövdesinde bulunan bir kovukta ölür: “*Bu kestane ağacı öleli yıllar olmuştu.*” Çûbek’in pek zekice olan tasviri, insana ve tabiata uyumlu bir yön katarak kestane ağacıyla bakıcının kaderini birbirine bağlar. Bakıcı da kestane ağacı gibi-ölümünden bir gece önceye dek ayaklarının üstünde duran bir canlıydı. Ancak gerçekte kestane ağacı gibi yıllar önce ölmüştü. Çûbek’in bakıcının üzücü, hüznün verici hayatını tasvir edişi, bu ölmüştüğün sebebini ortaya koymaktadır.³¹

Hikâye bakıcısının ağzından değil, maymunun kendi dilinden ve hayatın ve insanların onun zihnine yansımaları şeklinde anlatılmıştır. Bakıcısı ölen maymun özgürlüğüne kavuşmuştur. Kölelik döneminden bakıcısına büyük bir kin duyan maymun geçmişini hatırlayarak bakıcısı Cihan’ın sözlerini de aktarır. Bakıcısı artık ölmüş, eskisi gibi ona eziyet edemeyecektir. Yavaş yavaş dış dünyaya açılır. Bakıcısının onu yere çivilediği zinciri, Cihan’ın ölümünden sonra söküp atması, ancak zincirin arkasında sürünerek onunla birlikte her yere gidişi tasvir edilmiştir. Maymunun zinciri hala yerde sürünmektedir. Zinciri sanki onun kaderi olmuş, Cihan’ın eziyetlerinden, onu gösterilerde soyтары olarak kullanmasından ve zaman zaman onu dövmesinden bıkan maymun öncelikle yaşadığı şaşkınlığın arkasından artık emir almayacağını bildiği için mutludur. Asıl gösteri şimdi başlamıştır. Bakıcısı tarafından kötü muamele görmekten canı sıkılan maymunun bir süre sonra yaşadığı kısa süreli özgürlük hissi onu mutlu etmiş, ancak her ne kadar onu döven bir bakıcısı olsa da bakıcısının ölümüyle artık maymun dış dünyaya karşı savunmasız bir duruma gelmiştir. Çölde gezinirken dış dünyanın tehlikeleri, açlık,

³¹ Âbidinî; a.g.e., s.84.

susuzluk, esrarsızlık, insan vahşeti, vahşi hayvanların tehdidi ile karşılaşmıştır. Bir taşın arasına sığındığı vakit kısa bir an, kendi şehveti ile baş başa kalır. Bir şahinin saldırısına uğramış ve adeta peşinden taşıdığı zincirine geri dönmek istercesine bakıcısının öldüğü yere doğru geri dönüş yolculuğuna çıkmıştır. Bu aynı zamanda esaret zincirini taşıyan maymunun, aslında köleliğinden kurtulmak istememesine, esaretinde yatan korunma duygusuna ve korkaklığına kaçışı da simgeler. Hikâyede esarete alışmış bir canlının nasıl da dış dünyaya intibak edemediğine ve aslında alışkanlıklarını özlediğine işaret edilir. Çünkü hikâyenin kahramanı olan, maymun Mahmel'in dışarıdaki dünya ile tek bağlantısı, ona zaman zaman eziyet eden ancak onu dış dünyanın tehlikelerine karşı da koruyan bakıcısı olan Cihan'dır. Yalnız kaldığı ve özgürlüğüne kavuştuğu andan itibaren yaşadığı tehlikeler bakıcısının dışında kimsenin kendisini anlamadığını hissettirir. Ne kadar özgür olmanın mutluluğu içerisinde olsa da aslında bakıcısının esiri olmasını ve ona alışmasını artık kabullenmişti ve bu onun değişmez kaderiydi. Bu kader onu yaşadığı zaman boyunca esaret altına almıştı:

“ Artık onun için bakıcısı yoktu. Ne yapacağını bilmiyordu ve bakıcısız kendisini hiç düşünmemişti. Bakıcısı onun eşi gibiydi ve onsuz kendisini eksik hissediyordu. Sanki beyninin bir yarısı felç olmuş, çalışmıyordu. İnsanlar arasında tanıdığı tek kişi bakıcısı Cihan'dı. O, onun dili gibiydi ve diğer insanlarla arasındaki bağı kuruyordu. Hiç kimsenin dilini onunki kadar iyi bilmiyordu”

Yıllarca bakıcısı ile birlikte soytarılık yapan maymun, artık özgürlüğüne kavuşmuş ancak esaret dolu yıllar onu insanlardan korkan bir canlı haline getirmiştir. Bakıcısı ölünce çölde tek başına kalan maymun, bir taraftan özgürlüğünün tadını çıkartırken bir taraftan da bakıcısının kendisinde hissettirdiği

korunma duygusu ve dış dünyanın tehlikelerine karşı güven duygusundan yoksunluk hissini duymaya başlar. Maymun bir süre gezintiye çıkmış, bir çobanla karşılaşmış, bir süre sonra çobanın hışmına uğrayarak ondan korkup kaçmıştır. Bir kartalın saldırısına uğramış, sonunda bakıcısının cesedinin bulunduğu yere dönmüştür. Ancak artık Cihan çoktan bu dünyadan göçmüştür, artık Cihan'dan yadigâr kalan zinciri ise ona hareket özgürlüğü tanımamakta ve kendi boyunduruğunda yaşamaya zorlamaktadır. Uzaktan kendisine yaklaşan elleri baltalı adamları görünce korkmuş, sığınacak bir yer bulamamış, ilk başta kurtulduğundan mutlu olduğu bakıcısından medet ummuştur. Ancak çölde yürüyen ve kendisine doğru yaklaşan eli baltalı adamların kötü niyetli olduklarını anlayan Mahmel'in çaresizliği daha da artmış, hikâye eli baltalı adamların maymuna yaklaşması ve maymunun çaresizliği ile son bulmuştur.

“Bakıcısının cesedi aynı şekilde yerinde duruyordu. Hala ağaca yaslı duruyordu. Mahmel onu gördüğüne sevindi. Ona beslediği dostluk tekrar canlanmıştı. İçi rahatladı, yalnızlığından kurtuldu. Cesediyle oynamak istiyordu. Kaçmaktan da ağzı yanmıştı zaten. Kaçmanın getirdiği korku ve tehditte yorulmuştu. Bakıcısının ölümü ona özgürlüğünü verememişti. Kaçamamıştı kaderinden. Aksine zincirinin ağırlığı ve baskısı daha da artmıştı. Nereye gideceğini bilmediği bir çemberin etrafında, kör bir noktada dönüp durmuştu.

Şimdi artık iyice bitkin düşmüştü. Her şeyden ümidini kesmişti. Gittiği her yerden sürülmüştü. Bedeni karıncalanıyordu. Eli ayağı yara içindeydi. Geçmişin yok oluşu ve geleceğin belirsizliği artık iyice onu yıldırılmıştı.

Tereddütle ve ümitsizce dizleri üzerine dikilip bakıcısının yanına oturup ona baktı. Hayret ve şaşkınlıkla onu seyrediyordu. Baştan ayağı içini hüüzün

kaplamıştı. Çaresizdi. Ama işte yine de bakıcısının yanına gelmişti ve onun yanından hiçbir yere gitmek istemiyordu. Onun eli ayağı ve dış dünyayla bağı olan bakıcısı ölmüştü.

İki kömürcü köylü büyük baltaları sırtlarında Mahmel'e, kestane ağacına ve ölmüş bakıcısına doğru geliyorlardı. Mahmel onları görünce içini korku sardı. Ama bakıcısı yanındaydı. Yalvaran gözlerle bakıcısına baktı ve boğazından bir iki hırıltılı ses çıkardı. Vücudu titriyordu.

O ne tam bir insan ne de tam bir maymundu. İkisinin arasında kalmış, garip bir şekilde bürünmüştü. İnsanlarla oturup kalkması onu onlardan biri yapmakla birlikte insanların dünyasında yeri yoktu. İnsanları iyi tanıdı. İçgüdüleri eli baltalı adamların onu yok etmeye geldiklerini söylüyordu. Tekrar bakıcısının soğuk cesedine göz attı. Sonra ellerini uzatıp onu paçasından çekmeye başladı. Ondan yardım istiyordu. Eli baltalı adamlar ona doğru yaklaştıkça korkusu, çaresizliği ve zavallılığı artıyordu. İkisi de acımasız, katı kalpli ve kabaydılar. Yüksek sesle gülüyorlardı.

Baltalılar iyice yaklaştılar. Baltaları güneşin altında parlıyordu. Mahmel için güveneceği bir dal kalmamıştı. Her yer yakıcı bir azaptı onun için. Hiçbir yer üzerinde durulacak kadar güvenli değildi. Kaçmak için hemen doğruldu. Bakıcısının cesedinden de eli baltalı adamlardan da kaçmak istiyordu. Ama zincirin ağırlığı ve onu yere doğru çekmesi onu güçsüzleştirmiş, korkudan olduğu yerde kalakalmıştı. Sanki çiviyle yere çakılmıştı. Bakıcısının onu bağladığı aklına geldi. Sanki hiç zincirinden kurtulmamış gibiydi. Elleri ile zincirden kurtulmak için ne kadar çaba gösterdiyse de nafile, zincir çıkmadı. Zincirin halkası kestane ağacının dallarına dolaşmış, çıkmıyordu.

Sinirlendi. Çılgına döndü. Zinciri ısırıp koparmaya çalıştı. Dişlerinin arasında gıcırdıyordu. Dişleri un ufak oldu. Acıdan gözleri açılmıştı. Acısını unutup zinciri delice ısırmaaya devam ediyordu. Dişlerinin arasındaki kan ağzından dışarı fıskırıyordu. Bağırarak havaya sıçradı. Boğuk bir sesle haykırıyordu.

Çölün her tarafını dumanlar kaplamıştı ama ateş yoktu. Dumanlar arasında insanların gölgeleri görünüyordu. Baltalılar yaklaşmaktaydılar, baltalarının ucu güneşte parlıyor, yüksek sesle güliyorlardı”

Bu öyküde esaretten kurtulan kişinin hem köleliği özlemesi, hem de özgürlüğe karşı duyduğu açlık hissi arasındaki çelişki ortaya konmuş, sonunda kazanan korku, alışkanlık ve esaret olmuştur. “Bakıcısı Ölen Maymun” hikâyesi Sâdık Çûbek’in başkahramanı hayvan olan hikâyelerinden biridir.

Şempanzenin kendisinden kaçmak istediği bir duruma yeniden geri dönmesiyle öyküde şu sonuca ulaşılacak istenmektedir: “Kaderden kaçmak boşunadır, özgürlük yoktur, özgür bir konum için hareket etmekle bir yere varılamaz, mümkün olan tek kurtuluş ölümdür.”³²

4) Cam Göz:

Bir gözü kör olan çocuğu ailesi doktora götürmüş ve kör olan gözüne camdan bir göz takılmıştır. Ailesi, özellikle annesi bu duruma çok içerlemiş, beş yaşındaki çocuklarının gözüne baktıkça ağlamakta, çocuğun babası ise annesini teselli etmektedir. Aile çocuğu gözlerinin güzel göründüğüne ikna etmiştir. Bu kısa hikâye çok basit bir kurgu ile işlenmiş, sade bir dille yazılmıştır. Çok sade ve günlük bir tarzda geçen konuşmalar ve olayı kabulleniş biçimindeki sadelikte aslında derin

³² Âbidînî, a.g.e., s.185.

bir üzüntü yatmakta, bu hikâyesinde yazar ailenin üzüntüsünü, çocuğun saflığını sade bir biçimde okuyucuya yansıtmaktadır.

5) *Çiçek Demeti:*

Çalıştığı kurumda başkanlık yapan bir yöneticiye tehdit mektubu gönderen bir kişinin tehdit mektubu ile başlayan hikâye başkanın tehdit mektuplarına dayanamayıp, çalıştığı daireyi ve şehri terk edip gitmek istemesiyle devam etmiş, ve sonunda başkanın daireyi terk edeceği son gün yolda düşüp ölmesiyle son bulmuştur. Hikâyenin sonunda mezarı başına gelen bir adam ona bir deste çürük gül bırakmış, ölünün arkasından ettiği kötü sözlerle hikâye son bulmuştur.

Bu hikâyede Sâdık Çûbek tehdit mektubu yazan kişinin nefretini o kadar derin psikolojik tasvirlerle sunmuştur ki hikâye nefret ve takıntı gibi psikolojik durumlar son derece acı bir ifadeyle anlatılmıştır. Yazar aynı zamanda nefret edilen kişinin sinirlerini yıpratın mektuba mizahı, nefretindeki samimiyeti ve hayatındaki tek amacının onu öldürmek olduğunu belirtir. Sanki kahramanın hayattaki tek amacı o kişiye samimi tehdit mektupları yazmak ve onu öldürmek isteğini dile getirmektedir.

“Her işin bir zahmeti vardır. Ekmek yemenin bile bir zahmeti vardır. Ama iş ne kadar zor olursa olsun, iş bittikten sonra duyulan keyif zahmeti ortadan kaldırır. Söylemesi ayıp ben okulda felsefe de okumuştum. Mantıklı bir şey söylemek gerekirse şunu söylemek isterim; her iş zordur. Özellikle adam öldürmek. İnan ki düşününce hiçbir iş şu dünyada adam öldürmekten daha zor değildir. Ben sessiz sedasız yaşayan makul bir adamdım. Ne zaman ki şu lanetli öldürme fikri aklıma girdi, o zamandan beri rahat edemedim Sürekli bir huzursuzluk içerisinde yaşıyorum. Bu işi en kısa zamanda halletmek istiyorum ancak hedefe ulaşmak biraz

zor. Seni öldürme fikri beni yemekten, içmekten kesti. Ama şunu kesin olarak biliyorum, bu işte başarılı olacağım. Bütün işi gücü, çabasını ve vaktini, sevdiği hedefe ulaşma yolunda veya Âşık olduğu bir işte harcamak olan bir kişi düşün. O kişi tereddütsüz istediği hedefe ulaşacaktır”

6) Maytap:

Ilık bir mayıs günü bir köyün çarşısındaki esnafın uyukladığı ve öğle mahmurluğunu yaşadığı bir sırada, ansızın Bakkal Haydar elinde kapana sıkışmış büyük bir fare ile dükkânından dışarı fırlamıştır. Bu olay üzerine bütün esnaf farenin başına toplanmış, hayvanı nasıl öldüreceklerini düşünmektedirler. İşini gücünü bırakan esnaf farenin nasıl öldürüleceği konusunda düşüncelerini söylerlerken içlerinden birisi farenin üzerine benzin döküp yakma fikrini öne atmış, sonunda fareyi yakmaya karar vermişlerdir. Kapanın kapağını bir yandan yavaş yavaş açarak bir taraftan da benzini dökmüşler ve üzerini ateşlemişlerdir. Sonunda fare kapandan kurtulmuş ve yanarak insanların arasından kaçmaya başlamıştır. Döne döne sonunda yakınlarda bulunan ve benzin almakta olan bir tankere çarpmasıyla bir anda ortalığı alevler sarmıştır. Hikâyenin sonunda köyü büyük bir duman sarmış, insanların kaçışmaları tasvir edilmiştir.

Sâdık Çûbek bu hikâyesinde küçük bir olay üzerine toplanan bir sürü insanın fikrini söyleyip her kafadan bir ses çıkmasını tasvir etmiş ve sonunda onca zahmetin boşa çıkıp meydana gelen rezilliğin hangi boyutlara vardığını göstermiştir. Sâdık Çûbek, hikâyesinde halkın cahilliğini ve aceleciliğini gözler önüne sermiş, mizahi bir dille hikâye boyunca okuyucuyu neşelendirmiştir. Bu hikâyede halkın bilgisizliği ve cehaleti yansıtılmış olup, hayvan unsurunun başkahraman olarak kullanılmasına

da yazarın “Adl”, “Gözleri Henüz Açılmamış Yavru Kedi”, “Bakıcısı Ölen Maymun” isimli hikâyesini ve “Hemrâh” isimli hikâyelerini örnek verebiliriz.

7) Oyuncak Bebek Satışı:

Sâdık Çûbek Arusek Furûşî isimli hikâyesinde, soğuktan donarak ölen bir sokak çocuğunun hikâyesini anlatmıştır. Hikâyede bir sokak çocuğunun karlı bir kış gününde çektiği zorluklar ve soğukla mücadelesi anlatılırken, insanların acımasızlığı belirgin bir biçimde hikâyede yerini almıştır. Çocuk bir evin avlusundan çaldığı konuşan bir oyuncak bebeği satarak para kazanmak ve yiyecek almak istemektedir. Fakat konuşan oyuncağı kimse almak istememiş, aksine çocuk insanlardan kötü muamele görmüştür. Sonunda çocuk kucığında oyuncak bebeği ile karlar üzerinde can vermiş, insanlar ise onun etrafında toplanıp çocuğu seyretmişler, duyarsızlıklarını yansıtmışlardır. Hikâyede doğa tasvirleri güzel ve ayrıntılı bir biçimde verilmiş, hikâye kahramanlarının sosyal olaylar ve insanlar karşısındaki vurdumduymazlığı betimlenmiş, vesvese ve boş sözler dışında insanların birbirleri ile iletişimlerinin olmadığı ortaya konmuştur. Çûbek bu hikâyesinde cehaleti ve bilgisizlikle yoğrulmuş acımasızlığı gözler önüne sermiştir.

8) Yoldaş:

Bir mağarada kış şartları yüzünden mahsur kalmış iki arkadaşın hikâyesi anlatılmaktadır. İki kurt çocukluktan beri birbiri ile arkadaş olmuş, ele geçirdikleri ne kadar av varsa birlikte paylaşmışlardır. Birlikte bir mağarada yaşamlarını sürdürmektedirler. Uzun bir kış günü karlar her yeri kapatmış, hiçbir yere gidilemeyecek duruma düşmüşlerdir. Kurtlar bir süre sonra açlıktan ne yapacaklarını düşünmüşler, sonunda kurtlardan bir tanesi köye gidip yiyecek bulma fikrini öne atanmıştır. Diğerisi ise bu fikre sıcak bakmaz. Sonunda köye inip yiyecek bulmak

isteyen kurt daha köye gidemeden yorgunluktan mağarada elden ayaktan düşüp yere yığılır. Bunu fırsat bilen diğer kurt, arkadaşının yanına gitmiş ve onu ısırmağa başlamış, nihayet arkadaşını diri diri yemiştir.

“Güçsüz kurt bunları söyledikten sonra kendinden iyice geçti ve yere yığıldı. Artık kıpırdıyamıyordu. Onun yere düşmesi arkadaşının hoşuna gitti. Etrafında döndü, ellerini sırtındaki kıllarda gezdirdi, vücudundaki birkaç yeri ısırıldı. Yerdeki kurt arkadaşının bu davranışına şaşırıldı. Güçlkle sordu:

- Ne yapıyorsun? Beni neden ısırıyorsun?

- Şaşırırım doğrusu. Arkadaşlığa ne oldu? Aziz yol arkadaşına bir fedakârlıkta bulunmak istemiyor musun yoksa?

- Nasıl bir fedakarlık?

- Sen ölüyorsun. En azından ben seni yiyeyim de hayatta kalayım.

- Beni yemek mi?

- Evet ne oldu ki?

- Ama yıllardır biz ikimiz can ciğer arkadaşık.

- Ben de bu yüzden bir fedakarlık yap diyorum ya sana.

- Ama biz ikimiz de kurduz. Kurt kurdu yer mi hiç?

- Neden yemesin? Şimdiye kadar yemediyse de ben yemeği başlatayım ki ileride çocuklarımız da hatırlasın.

- Yahu benim etim iyi değildir.

- Allah Allah, ben neredeyse açlıktan öleceğim.

- Şimdi gerçekten beni yiyecek misin?

- Tabii ki. Neden yemeyeyim ki?

- O zaman senden bir isteğim var.

- Ne istiyorsun?

- Bırak önce öleyim. Ben öldükten sonra ne istersen yap.

- Açıkçası ben seni canlı canlı yemekle dostluk adına iyi bir fedakarlık örneği gösteriyorum. Biliyor musun, eğer ben seni yemezsem leş olacaksın ve o zaman akbabalar seni yerler. Bırakırsam seni öldüğünde kötü kokarsın verir, bu da benim hoşuma gitmez.

Bunu söyledikten sonra canlı canlı arkadaşının karnını parçalar, kalbini, ciğerini parça parça yutar.

Çıkarılan ders: Bu hikâyeden şunu öğreniyoruz; ya ot obur olacağız ya da hiçbir zaman kokmuş et yemeyeceğiz!

Hikâye, insanların birbirlerine güvenleri konusunda insanı bir kez daha düşündürmektedir. Sâdık Çûbek'in fabl türünde yazdığı, düşündürücü ve çarpıcı bir sonla biten bir hikâyesidir. Son derece sade bir üslupla yazılmış olup, anlatım, basit ancak insanda bıraktığı duygular açısından karmaşık bir hikâyedir. Hayatın acımasızlığı, güvensizlik, çaresizlik ve ihanet duyguları yalın bir biçimde anlatılmıştır.

9) *Adâlet*

Sâdık Çûbek'in kısa hikâyelerinden birisi olan "Adâlet" bir atın yolun kenarındaki bir çukura düşmesinden sonra gelişen olayları anlatmaktadır. Su kanalına düşen at yaralı olup can çekişmektedir. Atın ve çevredeki insanların ona yaklaşımlarının tasvir edildiği hikâyede Çûbek yine alaycı ve mizahi yönünü konuşurmuş, hayata acımasızlıkla ve bilgisizlikle dolu bakan insanların

durumlarıyla alay etmiştir. Ortaya çıkan tablo ise trajikomiktir. Yaralı atı kurtarmak için yoldan geçen kişilerin birbiriyle tartışmaları ve her kafadan çıkan ayrı ses, Çûbek'in "Gözleri Henüz Açılmamış Yavru Kedi" hikâyesinde kedinin başına gelenlerle ve halkın cahilliğinin anlatılması yönünden benzerlikler göstermektedir. Bu hikâyesinde de hayvanın etrafında toplanan kalabalık mantıklı düşünmekten aciz, cahil bir kalabalıktır. Yazarın Adalet isimli hikâyesinde ise önce iki amele ve bir çöpçü su kanalına düşen ve soğukta titreyen bir atı kurtarmak için çabalamaktadırlar. Etraftan gelen toplumun çeşitli tabakalarından insanlar da atın çevresinde toplanmışlar, hepsi atın düştüğü tuzaktan nasıl kurtarılacağını konuşmaktadırlar.

Öyküde toplumun cehaleti yansıtılmış ve zor bir durum karşısında ne yapacağını bilemeyen kişilerin bilgisizlikleri tasvir edilmiştir.

Çöpçülerden biri şöyle dedi:

- Ben kuyruğunu tutayım, siz de her biriniz bir ayağını tutun, bir hamlede yerden kaldıralım. O zaman bırak hayvanın canının yanmasını, ayaklarını yere bile koyamaz, biz de bir hamlede kaldırırız. O zaman siz ayağını ben de kuyruğunu bırakırım. İki ayağının üzerinde doğrulur. O ayağı fazla kırılmamış. Kuş iki ayağının üzerinde duruyor da bu niye üç ayağının üzerinde durmasın?

Kolunun altında deri bir çanta tutan ve renkli camlı bir gözlük takan adam şöyle dedi:

- Bu zavallının artık sahibine bir faydası olmaz. Bir kurşunla işini bitirmek lazım.

Küçük bir çocuğun elinden tutan ve olayı izlemekte olan birisi itiraz etti:

- *Bu kadar laf yeter. Sahibi de artık bırakmış bunu. Kafasına kurşun sıkmak lâzım.*

“Adâlet” isimli hikâyenin yazarın diğer hikâyeleriyle kıyaslandığında önemli bir yer tuttuğu söylenemez. Bu hikâye, Çûbek’in hayvanları ve onların dünyasını tasvir etmede daha sonraki dönemlerde yazmış olduğu hikâyelerin başlangıcı niteliğindedir. Bir grup araştırmacı ise yazarın hikâyelerinde insanların durumunu hayvan motifi üzerinden betimlediği inancındadır.³³

11) Güvercin Uçurucu :

“Güvercin Uçurucu” Sâdık Çûbek hikâyeleri arasında bir önemli bir yere sahiptir. Hikâyenin genel havası ve kahramanları Sâdık Çûbek’in diğer hikâyelerinde rastladığımız türdendir. Ancak bu hikâyesindeki atmosfer biraz daha farklıdır. Hikâyenin ilk bölümü “Bakıcısı Ölen Maymun” isimli hikâyesine benzer bir ortamda başlar; Mahallenin bıçkınları ve kabadayıları kalabalık bir kahvehanede kilimlerin üzerinde, hasırlara dayanmış bir şekilde oturmaktadırlar. Birbirleriyle gülüşüp sohbet etmekte, nargile çekmektedirler. Bu hikâyedeki kahvehanenin ismi ise “Âşıkların Teli”dir. “Bakıcısı Ölen Maymun” hikâyesinin aksine bu hikâyede aşk ögesi de yer almaktadır. Bu hikâyenin gidişatındaki en önemli fark ise anlatımdaki akıcılık ve hikâyenin ritminin hızlı olmasıdır.

Âşıkların Teli isimli bir kahvehanede geçen olayların anlatıldığı hikâyede, kahvehanedeki güvercin besleyerek ve onları uçurarak para kazanan mahalle kabadayılarının rekabeti anlatılmıştır. Burada bahsedilen adamlar ne kadar uyuşturucu kullanan kaba saba tipler olsalar da Çûbek’in diğer bazı hikâyelerinde gördüğümüz tipler gibi felakete uğramış, bahtı kara insanlar değildirler.

³³ Mahmûdî, a.g.e., s.80.

Mahalle kabadaylarından Şükrü Dayı kavgalı olduğu rakipleri ile büyük bir hırsla güvercin uğruna rekabet ederken bir anda gördüğü güzel bir kadına tutulur ve eli ayağı birbirine dolaşır. Güvercinleri de rekabeti de bir kenara bırakmıştır. Hikâye boyunca süregelen çekişme ve kabadayılık güzel bir kadının ortaya çıkmasından sonra bir anda yok olup gitmiştir. Çûbek kabadayının gülünç hale gelen çaresizliğini anlatırken mizâhi yönünü bir kez daha kullanmıştır.

12) Gözleri Henüz Açılmamış Yavru Kedi:

Bu öyküde, bir caddede bulunan elektrik direğinin altındaki çukura sıkışmış yavru bir kediyi kurtarmak için başına toplanan kişilerin bulmaya çalıştığı çareler ve bu konu etrafında geçen olaylar konu edilmiştir. Kedinin saklandığı çukurun başında bulunanlar kedinin akşamdan beri acı acı miyavladığını, kimseyi uyutmadığını söylemektedirler. Yavru kediyi kimse dışarı çıkaramaz. Sonunda herkes ne çare bulunacağını düşünürken ansızın orada bir kedi belirir ve yavru kedinin bulunduğu çukura girer, yavru kedinin sesi kesilir.

Hikâyede toplumun çeşitli kesimlerinden insanların tasviri yapılmış, tiplerde abartı ve mizahi yönler ön plana çıkarılmıştır. Herkes bir yavru kedinin başında çare aramaktadır. Bu esnada insanların birbirine o anlık hissettiği acıma, yanılma, sevgisizlik gibi duygular betimlenmiştir. Bu hikâyesinde de Çûbek, bir olay karşısında insanların yaşadıkları panik ve çaresizliği ayrıntılı bir şekilde ifade etmiştir:

“Oradan geçen iki kişi daha adımlarını yavaşlattılar. Adamın birinin elinde gagasından beyaz salya akan, korkudan yuvarlaklaşmış gözleri yukarı bakan, kanatları iki yana düşmüş, dili ağzından sarkarak soluyan iri bir civciv vardı;

diğer adam ise ayakları çarpık, gözleri şaşkı ve başında yuvarlak keçe şapka bulunan, elleri ayakları siyah birisiydi. Kalaycı çırağına benziyordu”

13) Kafes :

Sâdik Çûbek'in Kafes adlı sembolik kısa öyküsünde kuşlarla dolu olan kafesteki yaşam tasvir edilmektedir. Kafesin içerisindeki horozlar, tavuklar ve civcivler isteksiz, bıkkın bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler. Hepsi sadece kendi çıkarlarını ve basit dürtülerini kollamaya çalışmaktadır. Çıkışı olmayan dar, pis ve korkulu bir ortamdır. Kafesin kirli, soğuk ve kayıtsız ortamına dışarıdan siyah bir el girmekte ve korku yaratmaktadır. Çûbek'in, insana 28 Mordad ihtilalinden sonra toplumda oluşan kara baskıyı işaret ettiğini düşündüren hikâyesinde, siyah el, kafese her girişinde bir kurban almaktadır. Ancak kafesin içerisinde kalanlarda durum hiç değişmemekte herkes pislik içerisinde, korkulu gözlerle yaşamaya, günlük ihtiyaçlarını gidemeye çalışmaktadır. Bu siyah el siyasi bir baskıyı simgeleyebileceği gibi yozlaşmanın ve toplumdaki bozulmanın da ifadesi olabilir. Toplumdaki yozlaşma, fakirlik ve pislik kafesteki hayvanlar üzerinden tasvir edilmiş, siyah el karşısında çaresizce çırpınan hayvanlar toplumdaki basiretsiz insanlara benzetilmiştir. Kimsenin kimseye faydasının olmadığı, herkesin hemen bütün kötü işkenceleri unuttuğu, kimsenin kimseye acımadığı bir yerdir kafes:

“Kafesin dibi ıslaktı. Üzeri kuş pislikleriyle örtülmüştü. Kuşların ayak ve kanatları ıslaktı; pislikten ıslaktı. Yerleri dardı. Birbirlerine girmişlerdi. Mısırtaneleri gibi dizilmişlerdi. Büzülüp oturacak yer yoktu. Gidecek yer yoktu. Uyuyacak yer yoktu. Birbirlerinin başlarını gagalayıp, ibiklerini koparıyorlardı. Kaçacak yer

yoktu. Hepsi boyun eğmişti. Herkesin yeri dardı. Hepsi kaskatıydı. Hepsi açtı. Kimse bir diğerini düşünmüyordu. Her yer pislik içerisindeydi. Herkesin gözü yoldaydı. Hepsi birbirine benziyordu ve kimsenin kaderi bir diğerinden daha iyi değildi”

Kafes insanın ezeli ve ebedi acısını, çektiği sıkıntıları ve sonunun ne olacağını bilmediği durumlarını anlatan bir hikâyedir. Hikâye, Çûbek’in birçok hikâyesinde ön plana çıkan korku, pislik, bitkinlik, çaresizlik ve yozlaşmanın öğelerinin hayvanlar üzerinden betimlemeye çalışmasının güzel bir örneğidir.

14) Tahta At:

Sâdık Çûbek diğer yazarlardan daha fazla hikâyelerinde hayvan ögesini kullanmıştır. “Tahta At” isimli hikâyesini de bu tarz hikâyelerin arasında gösterebiliriz. Hikâyede Celal isimli İranlı bir kişi ile evlenen Fransız kadının yaşamı konu edilmektedir. Celal’le Fransa’da eğitimi sırasında tanışan ve onunla büyük bir aşk yaşayan kadının evlenip, çocuk doğurduktan sonra kocasının isteği üzerine İran’a gitmesi detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Sâdık Çûbek’in bu hikâyesinde, diğer hikâyelerinde de bulunan kirlilik, pislik, acıların ve umutsuzluğun naturalist bir yaklaşımla anlatıldığı açıkça görülmektedir.

Celal ve Fransız kadının Fransa’daki aşk günleri hareketli, özgür ve mutlu geçer. Ancak çiftin İran’a gitmesiyle atmosfer bir anda değişecektir. Hikâyenin değişen atmosferi batılı yaşam tarzına uygun olarak yetişmiş bir kadının bir anda doğuya gitmesiyle, doğunun havasını, kokusunu, insanların tiplerini yadırgamasıyla başlar. Ardından Celal’in ailesinin imam nikâhı istemesi ve kadının isminin Fatıma olarak değiştirilmesi ve önceleri kadının buna gösterdiği tepki anlatılır. Ancak Celal’in mutlu olması için her şeyi kabul etmeye razıdır. Ama

Celal'in Fransa'daki aydın fikirleri değişmekte, tüm yaşadıkları, aşkları sanki çiçek gibi solmaktadır. Doğudaki güneşi solgun, insanları ve eşyaları tozlu ve kirli olarak betimleyen yazar, doğayı ve bir insanın solan hayatını da aynı şekilde tasavvur etmiş ve bu hikâyesinde de çevre ve doğa olayları ile insan duyguları arasında paralellik kurmaya özen göstermiştir.

Celal'in ailesi kadından hoşlanmamıştır. Celal'in kız kardeşinin kızamığa yakalanıp ölmesiyle aile, Fransız kadının ayağının uğursuz geldiğini düşünmektedir. Kadın da artık hastalıklı bir hal almış, saçı başı tanınmaz bir hale gelmiştir.. Bütün bedeninin değiştğini, ruhunun karardığını hissetmektedir. Celal en sonunda altı yıllık aşkının üzerine amcasının şişman kara kızıyla evlenir. Fransız karısını ise kendi kaderine terk etmiştir. Kadın yalnızlığı ve çocuğuyla odasında otururken, Fransa'yı, aşkını, İran'ı, çocuğunu, dışarıdaki soğuğu düşünürken kendi kendine konuşmaktadır.

Kadın yeniden kendi kendine;

“Bu çocuğum başka herkesten olabilirdi; ama şekli değişik olurdu.

Ben anlamazdım bile. Bu çocuk gibi severdim onu da. Yoksa üşüyor mu? Ben bile donuyorum soğuktan. Burada her şey kuru ve sert; güneşi, soğuğu, insanları, hepsi. Benim hayatım bitti. Artık şu çocuğu büyütmem gerek. Ama onun kalbinde bu ülke ve onun, ağır ve yakıcı güneşi ile ilgili öyle nefret tohumları ekeyim ki hiç bir zaman burayı ve babasını anmasın. Yaşam için kin, sevgi, dostluk ve düşmanlık hepsi birlikte lazım. İsa'nın devri geçti. Sadece sevgi ile yaşanmaz. Artık hiç kimseyi bağışlayamam, geçti artık. Ben bu dünyada yaşıyorum ve ne gerekiyorsa burada başlamalı. Doğru, elimden bir şey gelmez, ama elimi elimin üzerine koyup da

bekleyemem ve başıma açtıkları her işe hiç bir şey demeden seyirci kalamam” diye konuştu.”

Çûbek’in, çeşitli kültürden ve tabakadan insanların hayatlarını, düşüncelerini, kültür ve yaşam biçimlerini irdelirmede ve ortaya koymada son derece başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu hikâyesinde Çûbek toplumlara göre konumu değişiklik gösteren kadına bakışını ve kadının sosyal durumunu ortaya konmuştur.

15) Dost:

Bu öykü mizah, şaşkınlık, aşağılanma, yaşamdaki zorluklar, ihanet, mutluluk gibi çeşitli duyguların irdelendiği bir hikâyedir. Sâdık Çûbek bu sefer askeri okula başladıkları sırada birbirleriyle tanışan iki genç adamın askeri okulda yaşadıklarını, dostluklarını ve diğer kişilerle olan ilişkilerini ele almıştır. Hikâyenin iki asıl kahramanından birisi adı öyküde geçmeyen kişi, diğeri de Feridun isimli genç adamdır. Kahramanlar kısa süre içerisinde birbirleriyle dostluk kurmuşlar, dertlerini, mutluluklarını ve kaderlerini paylaşmışlardır. Feridun Lusi adında genç ve güzel karısını çalışmak zorunda bırakmıştır. Kerim, Feridun’un varlıklı ve soylu bir aileden gelen bir dostudur. Onu askeri okuldaki arkadaşıyla da tanıştırır. Bir akşam hep birlikte Kerim’in muhteşem evine yemeğe giderler. Burada hikâyeye kahramanımızın karşılaştığı zenginlik, ihtişam, alçakgönüllülük ve zerâfet gibi değerlerin bir arada bulunmasından dolayı kendini ezik hissettiğini anlıyoruz.

“Onun hakkında o kadar şeyler anlatmıştı ki onun tüccar çocuğu olduğunu, kendi parasıyla Paris’te okuduğunu ve Feridun ile orada dost olduğunu biliyordum. Sonunda onunla karşılaşmamız da gerçekleşti. Bir Cuma akşamı Lusi ile birlikte onun evinde dördümüz yemek yedik. Evleri eski yapılı, büyükçe Rey yolu üzerinde

içinde fıskiyeli taş havuzların bulunduğu, bir malikâneydi. Odalarda ayna işlemler, kapılarda süslemeler vardı, ağır büyük sokak kapısı da gül kabartmalıydı. Kerim de iyi bir gençti. Ben de ondan hoşlandım. Babasının sofrasında onun himayesi altında büyüdüğü belliydi. Okuyan biriydi ve yüzünde kibir, hor görme gibi ifadeler yoktu. O dönemdeki yeni yetmelerle arasında dünya kadar fark vardı.

Onun evini, yaşantısını, renkli sofrasını ve hayata dair güvencesini görünce ona olan kıskançlığım daha da arttı. O her şeye sahipti ve bizim hiçbir şeyimiz yoktu. Hatta askerlikten kurtulmanın yolunu da bulmuştu. Evi vardı. İyi bir anne babası vardı. Biricik evlattı. Güzel halıları vardı. Kıymetli antika tabak çanakları vardı. Yemek odasında aynalı dolaplarında dizili, bakanları hayran bırakan yirmi dört kişilik yemek takımı vardı. Hatta yoğurt ve şerbet için ayrıca kaşıkları bile takımın içinde vardı. Evlerinin perdeleri kalın ateş renginde kadifeden ve üzerleri altınla işlenmişti. Mobilya ve sandalyeleri Çin yapımıydı. Evleri mermerler, piyano ve diğer değerli eşyalarıyla gezmeye değer bir müzeye benziyordu. Misafir odasının tavanında üzerinde yüzlerce lamba taşıyan büyükçe bir kristal avize sallanıyordu.

Onun evine gittiğimiz ilk akşam onun evinde gördüğüm ihtişam karşısında kendimi o kadar küçülmüş ve değersiz görüyordum ki bu dünyaya gelmemin ne kadar boş ve beyhude olduğu daha da hissediyordum. Eğer o gece Kerim'in alçak gönüllülüğü, sadeliği ve insanca davranışı olmasaydı, elimin ayağıma dolaşmasından ve görmediğim bu ihtişamın sarhoşluğuyla için şarap dolu o güzelim kristal kadehlerden birkaçını devirip, yediğimiz etli sebze yemeğinden birkaç kaşığı masa örtüsünün üzerine dökerek berbat bir hale getirirdim.”

Akşam yemeği bittiğinde ve sonraki günlerde hikâye kahramanımız Kerim ile Feridun'un arkadaşlığını kıskanmaya başlamıştır. Ama Feridun ile aralarındaki

dostluk da günden güne artmaktadır. Aralık ayı gelip çatığında askeri okulda yabancı eşi olanların yılbaşı izni alabilecekleri dedikodusu yayılmıştır. Bu izinden Feridun da faydalanabileceğini düşünmektedir. Binbir zorlukla yılbaşı iznini koparmıştır ve eşine sürpriz yapmayı planlamaktadır. Feridun'un gidişinin ardından hikâyenin aslî kahramanı onunla olan anılarını yad etmeye başlar. Hikâyenin bu bölümünde Sâdık Çûbek mizah yeteneğini konuşturmuştur. Hikâye kahramanının aklına Feridun'a anlattığı ve Feridun'un da çok güldüğü bir anısı gelir. Saha çalışmasına çıktıkları bir gün, çavuş askerlerden bir yere mevzilenmelerini istemiştir. Hikâye kahramanımız kendisini kahvehanenin yakınlarında bulunan bir çukura gizlemiştir.

Hikâyenin kahramanı subayın gitmesiyle kafasını bulunduğu yerden çıkarıp kahvehanenin çırağını çağırır. Çukurun içerisinde bir güzel yemeğini yer, çayını ve esrarını içer. Sonra da bir gözü uzakta bulunan subayda, bir gözü okuduğu kitapta vakit geçirir.

Sâdık Çûbek'in diğer hikâyelerinde olduğu gibi burada da karamsar ve umutsuz hava bir anda okuyucunun yüzüne tokat gibi çarpar. Feridun'un ani dönüşü arkadaşını şaşırtmıştır. Yatakhaneye dönen Feridun'un neden yılbaşı izninden bu kadar çabuk döndüğüne anlam verememiş, merakla dostuna neden geri geldiğini sormuştur. Feridun önce konuşmak istemez ama sonunda dayanamayarak Kerim ile eşini aynı yatakta gördüğünü arkadaşına anlatır.

Hikâye Feridun'un eşi tarafından aldatılışının arkadaşı tarafından şaşkınlıkla karşılanmasıyla sona ermektedir. Sâdık Çûbek hayatın devam edişini, yaşanan şey ne kadar kötü ve acı da olsa yaşamın ve zamanın akıp gittiğini okuyucuya hissettirmektedir.

E) ÖYKÜLERİNDEN ÇEVİRİLER:

NEDEN DENİZDE FIRTINA ÇIKTI?

O ana kadar uyuklayıp duran ve hiç konuşmayan üçüncü şoför ağzı ve dudakları bataklığın pisliğine batmış iri yarı bir zenciydi. Yüzü çamurdan bembeyaz olmuştu. Bu üç kişi, yaya olarak Buşehr'e çıkan Kihzâd'la birlikte önceki gecenin sabahından beri batağa saplanmış haldeydiler. Ne yaptılarsa da bataklıktan kurtulamamışlardı.

Zenci, cilalanmış oyuncak bebek gibi mangalın yanında içki şişesi ve esrarıyla birlikte solgun ve acılı yüzüyle uyuklamaktaydı. Dudakları birbirine yapışmış, üstü başı ise pislik içindeydi. Kirli saçları Hint karabiberi taneleri gibi tenine yapışmıştı. Şoförlerin üçü de pisliğe batmışlardı. Kamyonun arkasındaki tenteye yağın yağmurun sesi kulaklarını davul gibi titretiyordu. Üçü de artık usanmışlardı. Birbiriyle sohbet eden diğer ikisi ise artık konuşmuyorlar, birbiri etrafınca öylece oturmuş duruyorlardı. Sanki kelimeler tükenmiş, konuşacak bir şeyleri kalmamış gibiydi.

Ama Abbas hala kendi kendine söyleniyor, ancak ne söylediği anlaşılıyordu. Sesi sanki mağaradan çıkar gibi homurtuluydu. Başını uzattı, esrarını mangalın dibinden alarak ateşin kenarına koydu. Derinden gelen bir sesle şöyle dedi: "Göreceğiz bakalım nereye doğru gidiyoruz. Bu talihsiz felek bizden ne istiyor, bizi ne zaman rahat bırakacak göreceğiz!" Sol gözünün nursuz gözbebeğinin üzerinde mavi bir hare vardı. Burnu sanki çamurdan yapılmışçasına her an ateşin içerisine düşecekmiş gibi duruyor, gözlerini gezdirip mangaldaki ateşe bakıyordu. Sanki yağmurun çıldırmasıya sesine karışmış uzaktaki bir otomobilin sesine kulak veriyordu. Kamyonda olup bitenlerle ilgili değildi.

Dört tane kamyon bataklığa saplanmışlardı. Çamur şaseye kadar bulaşmıştı. Sanki yıllardır yağmurun altında kalmıştı. Yoğun karanlık onları geceye gömmüş, yağmur damlaları altında kalmışlardı. Yağmur damlaları tüfeğin mermileri gibi bataklığa saplanıp kayboluyorlardı. Çamur batağının üzeri karanlık ve pislik içinde, sanki içerisinde pislüğün ve kirin fokurdadığı bir tencere gibiydi.

Dört kamyonun da yükü pamuktu. Şoförler kamyonlardan birinin yükünün yarısını boşaltmış, kamyonun arkasında kendilerine yatacak yer ayarlamışlardı. Kamyonun tabanına da ayaklarına yumuşaklık vermesi için pamuk sermişlerdi.

Abbas mangaldaki esrara bakıyordu. Gözleri ağrıyordu. Küçük kafası boynuna yük oluyordu. Sanki zorla duruyordu. Uykusunda konuşur gibi yavaşça şöyle dedi: “Bu nemli havada insan bunu içmesin de ne yapsın? Rutubet adamın kemiklerini sızlatıyor. Bak sigara nemden nasıl da bozulmuş. Bir zerre kül bile kalmamış. Tütünü de odun gibi yanıyor. Vallahi Kazerun’dan gelinceye kadar esrarın tadı bu kadar nasıl değişti anlayamadım. Sanırım nemden olsa gerek. Ekber Aga hiç Kazerun’a gittin mi? Allah o Benderabbas’ın belasını versin, beni altı ay boyunca mahvetti, yerimden kalkamadım. Bu esrar olmasa şimdiye kadar çoktan öteki tarafa gitmiştim. Benderabbas’lı 12-13 yaşında bir kızla “Siga”³⁴ yaptım. Kelebek gibi etrafımda dönerdi. Tatlı dilli, konuşkan, oyuncak bebek gibi bir kızdı. Hastalandı. Önce ben hastalandım, ayağımda yara çıktı, Ben tam iyileşmişim, onda çıktı. O ise iyileşemedi. Ayağının bir kısmı parçalandı. Ayağı şişerek iltihaplandı. Öyle bir koku yayardı ki insan yakınında duramazdı. Anne babası iyileşemeyeceğini söylediler. Sonunda öldü. Hala izi ayağımda duruyor, ayak ağrısı için bundan daha iyisi yoktur. Allahsız kendinden başka herkesin derdine deva olur.

³⁴ İran’da şeriat hukukuna göre yapılan geçici dini nikâh.

Zenci ve diğer şoför sessizce oturuyorlardı. Zenci borusu dumandan kahverengine dönuşmüş fenere bakakalmıştı. İnce bir duman fitilin köşesinden yukarı doğru çıkiyordu. Ekber'in kirli sakalı vardı. Yüzü gözü çamur içindeydi. Ayı gibi biriydi. Zenciden daha hantaldı. Kafası büyük, ağzı açık ve ıslaktı. Ağzı ve dudakları daima leş gibiydi. Dudakları birbirinden ayırdı ve şalvar kemeri gibi dişlerinin üstüne yayılmıştı. Gözlerinin çevresi kırıkıktı. Meşin gibi dudakları yüzünden dışa doğru fırlamıştı. Ağzı her zaman yamuktu.

Abbas'ın sözleri bitmişti. Ekber'in kulağı hala ondaydı. Kendisiyle yine konuşmasını istiyordu. Yağmurun sesi başını döndürmüştü. Yavaşça yana dönüp elini cebine soktu ve küçük bir kutu çıkardı. şöyle bir göz attıktan sonra yavaşça birkaç sefer kalın parmakları arasında ezdi ve kapağını açtı. Sanki yemek istermişçesine tütünü iki parmağının arasına alarak dilinin altına koydu, kutuyu da yere bıraktı. Ağzında güzelce evirip çevirdikten sonra pamuk yığınlarının üzerine tükürüverdi. Maşayı kaldırarak ateşi karıştırdı. Abbas'ın ateşin sesinden uykusu dağıldı; gözlerini açtı. Kestaneleri görünce suratı asıldı. Boğuk ve halsiz sesiyle şöyle dedi: "Bunları da mı yiyeceksin? Kestaneyi yiyip de ne yapacağız? Kurbanın olayım ateşi savurup durma. Yakıncaya kadar gözlerim kör oldu"

Ekber ağzında tütünü yavaş yavaş emiyor, tütünden çıkan suyunu yutuyordu. Islak kokusu geniş bir şal gibi başını sarmıştı. Keskin tadını ağzında hissediyordu. Abbas tekrar esrar çubuğunu ateşin yanından aldı; bir taraftan esrarı sararken bir taraftan da şöyle söyledi: "Bu adamın işine insanın aklı ermiyor. Ne oldu da hep Buşehr'e gitmek istiyordu. Sen milletin arabasını bırak çölün, yağmurun, karın ortasında alelacele Buşehr'e git olur mu hiç? Biraz daha bekleseydi de güneş çıkınca zincirleri takıp yola çıksaydık. Bu işte başka bir iş var. Aklı yerinde değildi bunun.

Deliler gibiydi. Gördün mü bavulunu nasıl da hemencecik toplayıp gitti. Bence ne varsa o bavulun içinde var. Sen ne düşünüyorsun?”

Ekber asık suratıyla şüpheli bir bakışla söyle söyledi:

“Kimse Kihzâd’ı benden daha iyi tanıyamaz. Ben artık onu çözdüm. Allah bilir ya, Hindistan’ı yedi defa dolaşsan bunun kadar işe yaramaz, üçkağıtçı bir adam bulamazsın. Sen onu iyi tanımıyorsun. Bu adam üç sene boyunca devlete karşı isyankârlık, eşkıyalık etti. Emniyetin silahını alıp köye, dağa çıktı. Çok uğraştılar, yakalayamadılar. Kendisinin demesine göre köyden, dağdan sıkılmış, Delezedi Kasabasına inmiş. Komutan onu yakalayıp ağaca bağlayıp güneşe bırakmış, öldürmek istemiş. Artık ne söyledi de yalakalık etti de, adamı vazgeçirtti bilmiyorum. Şimdi bakma böyle olduğuna. Bu adam çaldı çırpıtı, insanları öldürdü. Şoförlerin de onuru kalmadı. Sence valizinde ne vardır bunun? Ben ondan korkmuyorum. Esrardır. Esrar kaçakçılığı yapıyor anladın mı?” Zenci gözünü deniz fenerine dikmişti. Fitolin dumanı kâh düzgün kâh titreyerek havaya süzülüyordu. Konuşmalarından hoşlanmıyordu. Sabah olmasını ve arabanın çamurlarından kurtulmayı ya da araba hakkında konuşmalarını istiyordu, Kihzâd’ın dedikodusunu yapmalarını istemiyordu. Ekber’den hoşlanmıyordu. Abbas dudaklarını esrara yapıştırmış emiyor ama duman çıkmıyordu. Bütün gücünü kuvvetini esrar içmeye harcıyordu. Sanki dışarıda hayat durmuşçasına esrar içiyordu. Ekber’in sözlerine hiç şaşırılmamış, sözleri kulaklarının içinde dağılıp kayboluyordu. Onun akli esrarındaydı. Hayatta onun için önemli tek bir şey vardı, o da esrar içip kafa bulmak. Bu kadar. Yanakları tıpkı balon gibi dolup boşalıyordu. Sanki öncelikli işiymiş gibi ateşin külünü birkaç sefer küçük kutusunda ezdikten sonra başını yukarı kaldırdı. Uzun bir duman kümesi dudaklarından yukarı süzüldü.

Dumanı bırakırken acıklı bir ifadeyle sanki ondan ayrılmak istemezcesine üfledi. Tütün çiğneyen diğer şoföre şöyle bir baktı. Sanki onu yeni görmüştü. Şöyle söyledi: “Demek esrarı vardı da belli etmiyordu”.

Ekber pamuk yığınlarının üzerine tekrar tükürüp dedi ki “Şimdi yüzüne vurulmasını istemez. Laftan anlamaz bir adam. Ben onunla ağız dalaşı yapmak istemiyorum. Şiraz’dan beri on kelime bile konuşmadım. Bu herif Şiraz ve Abade’den Buşehr’e hep esrar getirir. Kuveytli Araplar ve Bahreynliler Buşehr’de ondan esrar satın alırlar. Boya ya da para verirler. Ya on lira verirler ya da boya verirler. Bizde nasıl boya kıymetliyse, onlarda da esrar kıymetlidir. Arabistan’da onun nohut kadarına canlarını verirler. Onun elinden bu iş iyi gelir. Bütün gümrükçüleri, kaçakçıları tanır. Önüne kim engel koysa çeker vurur. Sakın ola onu kiskandığımı düşünmeyesin. Aslında onun için üzülüyorum. O adam değil. Görmedin mi Şiraz’dan beridir onunla tek kelime bile konuşmadım.”

Ekber’in yüzü asılmıştı. Artık konuşmuyordu. Abbas’ın gözleri ateşin alevlerine dalmıştı. Alevler hoşuna gidiyordu. Kendi kendine şöyle söyledi: “Ben hepsinden daha çaresizim. Esrar hep benim yanımdaydı. Beleşe kondum. Ama kim cesaret eder de yol boyunca çamurun kirin içinden bavulla emniyetin önünden geçirir esrarı?” Sonra sanki ağır bir uykudan uyanmışçasına çıktı sesi: “Yok canım eğer Kihzâd’da esrar olsaydı arabayla daha iyi geçirirdi. Onu kulenin orada yakalarlarsa mahvederler”

Zenci kendini topladı, gülerek şöyle dedi: “Vallahi, Kihzâd şeytana pabucunu ters giydirir. Kulenin önünden geçecek kadar enayi mi? Bin türlü yol iz bilir o. Kihzâd hiç emniyetten korkar mı? Hırsız hırsız vurmaz derler”

Ekber zencinin sözünü tamamlamasını beklemeden imalı bir ifadeyle lafını böldü: “O Kihzâd dediğin üçkağıtçı adamın şimdi de pezevenklik yaptığını bilmiyorsun herhalde?” Balyaların üzerine tükürerek şöyle devam etti: “Mercan, pezevenklik işini ona devretmiş gitmiş. Adının anılmasını istemiyor. Bütün şoförleri iki paralık etti. Hiç böyle birisinin metres tutulduğunu gördün mü? Zîver de kim? Kendisi için esir olacak ve pis bir büyü yapmış ki insan onun metresi oluyor. Böylelikle kendini de mahvediyor. Buna kesin eşek beyni yedirmişler. Yoksa akıllı adam bu işleri yapar mı hiç? Bu adamın hiç aklı yok.”

Zenci asık yüzüyle önüne bakıyor, Ekber’e bakmıyordu. Gözleri altın lira gibi parlıyordu. Kihzâd’ın kötü adam olması onu ilgilendirmiyordu. Ona göre mert bir adamdı. Başını öne eğerek, sanki Ekber’e değil de başkasına söyler gibi şöyle dedi:

“Her gönülde bir aslan yatar. Herkes metres tutuyor. Kimin yüzüne baksan gözünü namlendiren biri vardır. Bu ayıp bir şey değil. Ben ondan bir kötülük görmedim. Mert birisi.”

Ekber aşığılayıcı tondaki sesini yükseltti: “Sen de onun gibi oldun ve onu da geçtin. Metres tutmasın demiyorum. Dizginleri eline alsın diyorum. Alsın da Mercan, onu her saat başı fuhuşa götürmesin. Kihzâd Buşehr’den çıkar çıkmaz ne kadar balıkçı varsa onunla yatar. Sen gel de böylesine para harca.”

Sonra sinsice gülerek “ Artık bundan metres olmaz” dedi.

Zencinin boğazı düğümlenmişti. Gidip arabasının şoför koltuğuna yatıp uyumak istiyordu. Ekber’le ağız dalaşına girmek istemiyordu. Faydasızdı. Ekber bir adamla uğraşmaya görsün, onun peşini bırakmazdı. Zenci toparlanıp uzaklaşmaya çalışırken Ekber zehir gibi gülümsemesiyle “Hey zenci! Biliyor musun Kihzâd’ın

Seyyid Memdili Derisi'ye ne dediğini? “Sana ne. Zîver'in gönlü bendedir, yani Kihzâd'dadır.” Dediğini duydun mu hiç? Şimdi gel de şu ettiği lafa bir bak. Eğer bu herife eşek beyni yedirmedilerse ben ne olayım. Yoksa böyle konuşur muydu hiç? Nüfusunu da üzerine almayı düşünmüş. Sonra zafer kazanmışçasına güler ve şöyle der: “Şimdi sen eğer dersen sana ne Zîver'in gönlünün kimde olduğundan diye?” Elini dudağına götürüp ufalanmış ıslak tütünü özensiz bir şekilde yere fırlattı.

“Kimde olduğunu bilmiyor musun? Dur söyleyeyim, ben kimde olduğunu biliyorum. Anne bir tane, baba binlerce tane. Balıkçılar, şoförler, Cebrili ve Zulmabadlı sahtekarlar toplanıp bu çocuğu Zîver'in karnına atmışlar. Arap yarımadasının tamamı her bir parmağının her bir boğumunu inşa etmiştir. Her saç telini biri yapmıştır. Ben de ortağım “Sonra zencinin yüzüne yakıcı bir bakış fırlattı. Peki ya sen? Senin bu işte parmağın yok mu?” Allah aşkına söyle, çocuk ya zenci çıkarsa, Kihzâd'a o zaman ne diyeceksin? Yok yok! Şaka yapıyorum. Senin suçun yok. Seninle ne ilgisi var. Zîver'in yanına bin tane zenci gitmiştir. Adalıların hepsi siyahtır. Senin ne günahın var. Ama şunu merak ediyorum; çocuk zenci çiksa yine ona nüfusuna alır mı?”

Abbas uyuklamaya başlamıştı. Ekber uluorta attığı kahkahalardan rahatsız olup uyanmamıştı bile. Takma dişlerinden bir kısmı görünüyordu. Gözleri kızgın, sanki iki yılan kaşlarının altına sinmiş gibi kanını emiyordu. Nazik burnu ağzına doğru uzanıyor, burun delikleri açılıp kapanıyordu.

Zencinin içi içini yiyor, Ekber'in gırtlığını sıkmak istiyordu. Gidip şöfor koltuğunda uyumak istiyordu ama orada öylece oturmaya devam etti. Onu odada tutan bir şey vardı sanki. Arabanın önü soğuk, yan camı da kırık. Yağmur yağıyordu. Burası ise sıcaktı. Pamukların üzeri nemliydi. Yer daha geniştii. Oracıkta

uyumak, ayaklarını uzatmak istiyordu. Araba Abbas'ındı, yok yok Ekber'indi. Kararsızlığını yenip pamukların üzerine yayıldı. Ateşin kenarına doğru yatmak istedi. Paltosunu çekip uyuya kaldı. Başu, göğsü ve ayakları paltodan çıkuyordu.

Artık kimse konuşmuyordu. Sanki kamyon yağmurun altına saplanmıştı. Tentenin üzerindeki yağmurun sesi duyuluyordu. Zenci, Zîver'in hayalini kuruyordu. Eğer çocuk zenci doğarsa ne yapacaktı? O da Zîver'le birlikte olmuştu. Ne zaman olduğunu düşünmeye başladı. O zaman Kihzâd işi gücü bırakıp gırtlakını sıkmaya gelirdi. Kihzâd fenaydı. Hatırladığı kadarıyla Zîver'in yanına en son gittiğinde Zîver'in karnı küçüktü. Ama artık hamileydi. Zîver'in yanına gitmeyeli acaba kaç ay olmuştu? Dokuz ay olmuştu. Çok iyi; hayır yoksa dokuz ayı birkaç gün geçiyor muydu? Aklına bir türlü gelmiyordu. Ama dokuz aydan az olmuştu. Neden Zîver bir şey söylememişti? Kadınların ne kadar zamanda doğum yaptığını bilmiyordu. Ama eğer Zîver'in çocuğu siyahsa kesin onundur. Eğer teni kara ve saçları başına yapışık doğarsa kesin bir zencinin çocuğu demektir. Bunu da herkes bilir. Ama Ekber ona söylemişti, bunun çocuğunun her bir parmağı bir başka kişiden, saçının her teli başka kişilerdendir demişti. O halde Zîver'in karnındaki çocuk ya onundu ya da adalılardan birine aitti. Ateş basmış, boğazı kurumuştı. Ağrısı vardı. Sanki boğazına bir şey çöreklenmiş gibi onu rahatsız ediyordu. Tükürmek için çabaladıysa da ağzı kurumuştı. Korku içinde dolaşıyordu. Gözünü kamyonun tavanına dikmişti. Tentenin içerisinde ıslanmış, sıra sıra dökülen yoğun su tanecikleri tavandan akıyor, lambanın ışığında sanki dans ediyorlardı. Kendi kendine düşündü: “Belki çocuk beyaz doğar. Hz. Ali aşkına ne olur Zîver'in karnındaki çocuk beyaz olsun”

Ekber gevezeliği bırakmak niyetinde değildi. Kendi için bir av bulmuş, onunla oynamak istiyordu. Dilinin altına tütün koydu ve sert bir tonla şöyle dedi:

“Ama hoşuma giden ne biliyor musun adam ne kazanırsa Zîver’e, Mercan’a gidiyor. Helal haram ne kazancı varsa sevgilinin saçına feda ediyor maşallah”

Sonra dudaklarını keyifle birbirine bastırarak, dilinin altındaki tütünü ıslattı. Sonra biraz daha tütünü emerek kafa yapmaya çalıştı. Bir kısmını yuttu, bir kısmını da pamuk balyalarının üzerine tükürerek konuşmasını sürdürdü:

“Zenci! Sen kaç senedir bu Zîver karısını tanıyorsun? Sen Zîver’i benim tanıdığım zamanlarda tanıyacaktın. O zamanlar Zîver’in Zîver olduğu zamanlardı. Şimdi bir deri bir kemik olmuş. Dört beş sene önceydi; bir emniyetçi vardı. İsmi Mir Ağa idi. Onu Fasa’dan Deştesun’a Araplara satmak için getirdi. Ama Mir Ağa kendi işini kendi bozdu. Araplar almadılar. Onlar bakire kız alırlar, dul istemezler. Zîver Mir Ağa’nın elinde oyuncak oldu. Sonra da elden ele gezdi. Önce Deşti Emniyet Müdürü işini halletti, sonra da bütün millet. Bu Mercan da Mir Ağa’nın canciğer arkadaşıydı. Buşehr’e kaçak ne kadar mal gelirse Mir Ağa Mercan’a veriyor, o da satıyordu. Bu öyle bir kadın ki atlıyı yaya bırakır. Mir Ağa’nın Lenge Limanı’na tayini çıkınca da 50 tümene Zîver’i Mercan’a sattı. Mercan’ın izni olmadan su bile içemesin diye ona kağıt imzalattı. Mercan yavaş yavaş çalışmaya başladı. Daha çok tacirlere ve gümrükçülere çalışıyorlardı. Ta ki Zîver Mir Mihna’ya Âşık olup da esrar içip rezalet çıkarana kadar. Mercan onu bir Arap’a iki yıllığına sattı. Onu ilk defa Abadan’da gördüm. O zaman iyi bir parçaydı”

Şimdi Zenci, Ekber’in sesini artık uzaktan duyuyordu. Sanki sözcükler havada kanatlanmışlar, uçuşuyorlardı. Ağzı açık, hızlı hızlı nefes alıyordu. Yavaş yavaş horluyordu.

Kihzâd Buşehr'e vardığında vakit gece yarısını geçiyordu. Yağmur bardaktan boşalırcasına yağıyordu. Hava dumanlı, gökyüzü homurdar gibiydi. İnsanın içini boşaltan gök gürültüsü sanki kulakları titretiyor, gökyüzünden çelik teller gibi ışık hüzmeleri yayılıyordu. Kasırğa denizi altüst etmişti. Büyük köpüklü dalgalar kıyılarına vuruyor, caddelere yayılıyordu.

Kihzâd su deposundan dönünce karşısına İngiliz Konsolosluğu çıktı. Islak, küçük, kirli bir çanta vardı elinde. Başını önüne eğmiş ayağına bakıyordu. Yüzü gözü ıslanmış, pislîğe batmıştı. Sırılsıklam elbiseleri çamur içerisinde, ayakları çıplaktı. Kulakları ve boynu pislik içinde kalmıştı.

Konsolosluğa gelince kalbi hızlı hızlı çarpmaya başladı. Karanlığın içinde kendi kendine yavaşça "sonunda vardım" diyerek gülümsedi. O esnada başını yukarı kaldırarak bayrağa baktı. Bayrağın çok yüksekte olduğunu fark etti. Yüzü gözü yağmurdan iyice ıslandı. Hemen başını aşağı eğdi. İleride deniz fenerlerini gördü. Kıpkızıl olmuşlardı. Sanki taze bir kan rengine bürünmüşlerdi. Kihzâd deniz fenerlerini görünce mutlu oldu. Bu deniz fenerlerinden Zîver'in evine fazla bir yol kalmadığını anlıyordu. Kendi kendine düşündü:

"Bunlar direğin üzerinde ne kadar da küçük görünüyorlar. Yanınca hepsi yedi yaşındaki çocuk gibi oluyor. Şimdi sigara ateşi gibi duruyorlar. Yok yok, buradan sigara ateşi gibi durmuyorlar, denizin ortasındayken. Hatırlasana Basra'dan geldiğin geceydi, sigara ateşi gibi duruyorlardı. Aşağıdan bakınca yedi yaşında çocuk gibi dururlar. Şimdi kesin doğurmuştur. İki gündür uykusuzum. Evet evet kesin doğurmuştur şimdiye kadar. Şiraz'a götürürüm onu. Çocuğumla Şiraz'a giderim. Benim kendi çocuğum o. Onu Zîver'in karnına ben koydum. Mercan'ı da götürürüz. Onsuz tadı olmaz. Şiraz'a kadar gelsin benimle, orada da onun icabına

bakarım. Kafasını suya sokup sonra da öyle bir gömerim ki onu kendi bile şaşırıp tebrik eder. Artık zamanı geldi. Artık Zîver'in pezevenge ihtiyacı yok. Çok kolay, köpek gibi öldürürüm. Sanki su içer gibi. Ben bu kadınla anlaşılamam" Tekrar kendinden memnun bir şekilde gülümsedi. Dalgalar sanki erimiş zift gibi gidip geliyordu. Gökyüzünde şimşekler çaktı. Yağmur damlaları yere kaynayan bir su gibi coşkuyla çarpıyordu. Denizin üzerinde bir tek gemi bile yoktu. Tahta kayıklar denizin kenarında bağlı halde dalgalarla birlikte bir aşağı bir yukarı sallanıyorlardı. Havayı yosun kokusu kaplamıştı. Denizin ortasındaki fenerler, dalgaların arasında bir küçülüp bir büyüyorlar, ışıkları göz kırptıyordu. "Benim çocuğum. Zîver'in kendisi söyledi, bir yıldır kimse ona el sürmemiş. Bir yıldır tamamen bana ait. Çocuğu ben koydum Zîver'in karnına. Zîver bana yalan söylemez. Ölürüm onun için, ne zaman elimi göğsüne koysam teni elimin altında titriyor."

Sağanak hızlanmıştı. Şimşeğin kolları adeta ateş saçıyordu. Bavulunu banka koyup denize baktı. Su oluşunun yanında ellerini suyun altına sokup yüzüne serpti. Ağzının içindeki o kötü tat yok oldu. Sakalları deve dikenini gibi eline değdi. Kendi kendine şöyle dedi:

"Beni böyle görse korkudan ölür. Keşke Mercan'ın canı çıksa. Onun da zamanı gelir."

Gönlü rahattı. Onca yolun yorgunluğunu unutmuştu. Artık neredeyse gelmişti. Gidip Zîver'i kucaklayacaktı. Yüzünü, gözlerini öpecekti. Burnunu boynuna sokup koklayacak, yumuşak kulaklarını yalayacak, kulağına "İyi ki varsın" diye fısıldayacaktı. O da ona fısıldayacak, sonra kucağında uyuyacaktı. O da onu üzerine doğru çekecek, her tarafını elleyecek sonra sevişeceklerdi. Her zaman böyle

olmuştu. Ayaklarının bağı çözülmüştü. Kıpır kıpırdı. Onun bütün dünyası Zîver idi. Onun sokak kapısının çirkin tokmağına baktı. İşte burası onun cennetiydi.

Mercan uyku mahmuru gözleriyle sokak kapısını açtı. Elinde bulunan gaz lambasını yüzüne doğru tuttu. Onu görünce şaşırıldı. Kihzâd'tan korktu. Hantal bedeniyle beygir gibi içeri daldı, sonra Kihzâd Mercan'ın yüzüne şöyle bir bakıp başını çevirdi. Mercan'ın ansızın tüyleri diken diken oldu ve ani bir üşümeyle titredi. Yüzü mosmor olmuştu. Gözleri küçülmüş, yüzü şişmişti. Sanki kaşları ve gözleri kömürle çizilmiş gibiydi. Kihzâd'ı görünce dehşete kapıldı ve şöyle dedi:

“Ay bu ne hal? Neredeydin de böyle kan ter içerisinde kaldın, sıırıslıklam oldun? Allah Allah, ne olmuş sana böyle? Nerelerdeydin? İsmi kızcağızın dilinden düşmedi, hep seni sayıklayıp durdu” Çirkin gülümsemesi sanki Kihzâd'ın yüzünü yaktı.

Dalkavukça bir edayla; “Yukarı git de Zîver'i kucakla. Ama sakın elleme kızı haa!” dedi ve Kihzâd'ın elindeki bavula da gülerek baktı.

Kihzâd hiç oralı olmadan aceleyle merdivenlere koştu.

“Yaşlı sırtlan. Sen şimdi konuş bakalım böyle. Seni Şiraz'a götürünce bak nasıl yapacağım. Kafanı suya batırıp cehenneme yollayacağım. Seni tepelerden yuvarlayacağım, köpeklere yedireceğim seni. Artık Zîver'in pezevenge ihtiyacı yok! Artık tamam”

Yavaşça odanın kapısını aralayarak içeri girdi. Küçük bir gaz lambası yanıyordu. Odanın tek kapısı bu kapıydı ve denize bakan yolla karşı karşıya olan dört tane penceresi vardı. Raflar ve duvarlar bomboştu. Lambanın ışığı odayı şeker kızılı bir renge bürümüştü. Ağır sis kokusu odaya yayılmıştı. Zîver yatağa öylece

yayılmış, ince solgun vücudu yattığı yerden belli oluyordu. Yüzü açıktaydı. Alnına beyaz bir mendil bağlanmıştı.

Kihzâd kapı eşiğinde dikilmişti, bavulunu yere koydu. Paltosunu çıkardı. Sonra pantolonunu da çıkardı ve kapının önüne koydu. Üşümüştü. Bütün bedeni ıslaktı. Bavulunu yerden kaldırıp yatağa yaklaştı. Yavaşça başını uzatarak Zîver'in yüzüne baktı. Hoşuna gitti. Yüzü daha toparlanmıştı. Vücudu titredi. Yorganın altına girmek istedi. Rafın yanına gidip lambayı aldı. Işık iyice kızılılaşıp odayı sardı. Gölgesi yatağa düşüyordu.

Dönüp Zîver'in yüzüne baktı. Rengi solmuş, yüze odanın tavanı gibi bembeyazdı. Gözlerine baktı; sonra da dudaklarına. Dudakları büzülmüş, birbirine yapışmıştı. Sanki ekşi bir şeyler yemiş gibiydi. Saçları kömür karası rengiydi.

Ansızın Kihzâd Zîver'in karnını gördü. Karnı küçülmüş, eski haline dönmüştü. Ama çocuk neredeydi. Yanında değildi.

Evet çocuk yatakta, yanında değildi. Sadece yerde bir kebab şişi ve bir kase vardı. Sadece duvara bir haç resmi çizilmişti.

Kalbi duracak gibi oldu. Çocuk yoktu. Boğazı kurudu ve içini sıkıntı kapladı. Dili damağı kurumuştü. Ağzının içi zehir gibi, sanki esrar parçası diline yapışmış gibiydi. Saçlarının dipleri yanıyordu. Bir an ağlamak istedi.

İçi korkuyla dolu, çocuğun yorganın altında olabileceğini düşünerek acımasızca yorganı Zîver'in üzerinden hızla çekti. Çocuk orada da değildi. İncecik vücuduyla Zîver yatıyordu.

Yorganın çekilmesiyle Zîver kıpırdadı, korkmuş gözlerle Kihzâd'a baktı. Ağzı kapalıydı. Dudakları kapalı, Horasan kirazı gibiydi. Gözlerinin akı odanın solgun ışığında parıldadı.

İşte o anda Zîver'in gözleri ışıldadı, dudakları açıldı; yanakları, çenesi, bütün yüzü ile Zîver gülümsedi.

“Ne zaman geldin sen?” diye sordu.

Kihzâd hışımla üzerine doğru eğilerek yırtıcı gözlerle Zîver'e baktı.

“Çocuk nerede?” diye sordu.

Zîver korkmuştu. Kihzâd hala ıslaktı. Saçları birbirine yapışmış, yağı da alnına akmıştı. Yüzü sanki bezgin ve hayattan bıkmış bir ressamın çizdiği bir yüz gibiydi.

Zîver ayağa kalmak istedi. Ezik bir haldeydi, ağrısı vardı. Vücudunun belden aşağısı ağrı içindeydi. Sanki beline ağır bir yük bağlamışlardı. Ağrı hissetti. Kendini tekrar öylece yatağa bırakıverdi. Sızlanarak sordu:

“Ödümü kopardın. Mercan sana söylemedi mi? Burada denizin gürültüsü var diye çocuğu aşağıdaki odaya koydu. Orası daha sessiz, gürültü olmaz dedi. Bedenim nasıl yanıyor anlatamam. Keşke Allah canımı alsaydı da acımı dindirseydi. Başıma kadar çıktı sızısı.”

Kihzâd'ın içi burkulmuştu, fakat aynı zamanda rahatlamıştı da. Zîver'in haline üzülse de yine de çıkışarak sordu:

“Mercan kim oluyor da benim çocuğuma dokunuyor. Şimdi gidip çocuğumu yukarı getireceğim”

Zîver zayıf sesiyle şöyle dedi:

“Allah aşkına bırak, benim derdim başımdan aşkın. Beni iyice yorma. Boş ver. Zaten ben bile denizin gürültüsünden, kasırgasından rahat edemiyorum. Biraz kendime geleyim aşağı ineriz”

Kihzâd yatağın başına oturarak eğilmiş, Zîver'in yüzünü öpmeye başlamıştı. Sonra aceleyle kafasını kaldırarak sordu.

“Çocuk ne? Kız mı, oğlan mı?”

Zîver yorgun ve bitkindi. Yine de zevkle gülümsedi.

“Senin gibi pırıl pırıl kaküllü bir oğlan. Tıpkı senin gibi, fincan gibi gözler; bitişik kaşları var.”

Kihzâd öylece kalakalmış, aşağıdan Zîver'in yüzüne bakıyor, gülüyordu. Göz kapaklarına doğru sanki ince bir kavis oluşmuştu.

Artık Kihzâd dünyadan bir şey istemiyordu. Duygulanmış, gözleri dolmuştu. Vücudu diken diken olmuştu; gülmekle ağlamak arasında kalmıştı. Öylece kalakalmıştı. Sonunda ağzını açtı, yüzüne geniş bir gülümseme yayıldı.

Aniden aklına gelince kilitli bavulunu açtı, içinden bir bohça çıkardı. İçinden çiçekli bir sütyen çıkarıp çitçitini açtı. Kihzâd tumbul elleriyle tuttuğu sutyeni yüzüne tutup salladı. Gözleri sutyenin üzerinde cam bilyeler gibi parlıyordu. Yüzünde şımarık bir gülümseme vardı.

Zîver ona doğru başını kaldırıp sutyene baktı. Korkmuş, acı dolu bir yüzü vardı. Yüzünün derisi gerilmişti. Gözlerinin altı mor, yüzü solgundu. Sanki iğne vurulmaya götürülmüş bir çocuk gibi yüzünü buruşturmuştu. Ama sutyeni görünce güldü. Çok hoşuna gitmişti. Kihzâd'ın gözlerini görmüyordu. Sutyenin altından çenesinin ve ağzının bir kısmını görüyordu.

Kihzâd sutyeni bir kenara bırakıp, bohçadan açık sarı bir zıbın çıkardı. İki eliyle kollarından tutup Zîver'e gösterdi. Havada salladı. Sonunda bir de mor renkte bebek şapkası çıkarıp ona gösterdi. Şapkanın etrafı kurdelayla çevrilmişti.

Zîver şımarı, kaşlarını yukarı kaldırıp şöyle dedi:

“Bakıyorum beni hiç düşünmemişsin. Ne kadar da geciktin. Yoksa Şirazlı kadınların yanına mı gittin?”

Kihzâd eğilip Zîver’in dudaklarına yapıştı. Sonra boynuna doğru eğilip oraya yaslandı. Orada, yorganın üzerinde uyuyakaldı.

Lambanın fitili iyice sönmeye yüz tutmuştu. Bir iki ışıltı yayıp, tekleye tekleye söndü. Kihzâd Zîver’in kulağına fısıldadı:

“Canım benim. Nasıl olur da böyle düşünürsün? Şirazlı kadın senin köpeğin olsun. Senin saçının bir tek telini yüz bin Şiraz’lı kadına değişmem. Senin eski bir pabucuna karşılık dünyaları verseler yine de değişmem”

Kihzâd iyice coşmuştu. Zîver’in vücudunun sıcaklığı onu yakıyordu. Tekrar devam etti:

“Bir tanem bu ateş de ne? Ateşin benim canımı yakıyor. Ben sensiz ne yaparım? Senin hatrın olmasa gecenin bu vakti hiç altı fersah yolu teper miydim? Senin hatrın olmasa bu berbat yoldan geçer miydim? Salihabad yolundan giderdim. Parası da boldu, rahattı da. Pezevenk takımıyla da uğraşmazdım. Şimdi söyle canım; benimle kavga edeceğine ne zaman doğurduğunu söyle bana”

Zîver nazlı bir edayla “Öğleyin” dedi.

Kihzâd ellerini Zîver’in göğsüne, yorganın üzerine koydu. Sanki karnı biraz daha yumuşamış gibi geldi. Sanki elinin altındaki bir hamur gibiydi. Zîver’in kalbi elinin altında çarpıyordu. Kalbinin öyle çarpıyor olması hoşuna gitmişti. Gülümseyerek yavaşça kulağına eğildi:

“Biliyor musun canımın içi? İnsanın kalbi arabanın aküsüne benzer” dedi ve sonra elini yukarı doğru götürerek göğsüne dokundu. Süt dolmuştu. Daha küçülmüş olabileceklerini düşünmüştü halbuki.

“Şimdi süt var mı?” diye sordu.

Zîver sızlanarak “Ağrıyor. Çocuk bir defa emdi. Acıtma” dedi.

Kihzâd yavaşça elini çekti. Çok çok mutluydu. Yorganın altından gelen ter kokusunu içine çekti. Elini yorganın altına koyup memelerine elledi. Bedeni titredi. Isınmıştı. Elini daha aşağılara doğru götürünce bezle her yerinin sarılı olduğunu gördü. Zîver’le birlikte olmak istiyordu.

Yavaşça Zîver’e “Bu öğlen mi?” diye sordu.

Zîver “Evet” dedi.

Kihzâd kaba ağzı ve titreyen sesiyle “Olur mu?” diye sordu.

Zîver Kihzâd’ın elini çekip göbeğine doğru götürdü. Kendi kendine söylendi:

“Çıldırдың mı sen? Daha yaralarım kapanmadı. Ne kadar acımasızsın. Şimdi bu işin sırası mı?”

Esaslı bir şimşek odayı aydınlattı. Zîver odanın tavanına bakıyordu. Kihzâd’ın gözleri ise Zîver’in dolgun saçlarındaydı. Tekrar ortalık şimşekle aydınlandı, deniz gürledi Hava sanki civa gibi ağırlaşmıştı.

Kihzâd Zîver’in memelerinin ucuyla oynadı ve içi titredi. Ellerini tekrar aşağı kaydırarak Zîver’e;

“İstiyorum” dedi.

Zîver huysuzlanarak alaycı bir şekilde:

“Yoksa sen delirdin mi? Derya gibi kan akıyor benden.”

Kihzâd o zaman anladı. Ellerini çekip yorganın üzerine koyarak çocuğu düşünmeye koyuldu. Kendi kendine;

“Acaba neden oluk oluk kan gelir ki?” diye aklından geçirdi. Hemen sonra aklına yorganın altından kan kokusunu duymuş olduğu geldi. Ağlayarak ayrılmışlardı, Zîver’i ondan koparmışlardı. Kulağına kendince bir mani fısıldadı. Zîver tavana bakıyor, bir şey söylemiyordu. Kihzâd susmuş Zîver’in göğüsleriyle oynarken şımarıkça sordu:

“Niye cevap vermiyorsun? Uyudun mu yoksa?”

Zîver başını ona doğru çevirerek karanlıkta güldü. Burnunu Kihzâd’ın burnuna sürttü. Ilık nefesleri yüzlerine yayıldı. Tenlerinin kokusunu duydular.

“Bin defa da olsa sen yine de doymazsın” dedi Zîver nefes nefese kalarak.

Kihzâd dudaklarını onun kulağına yapıştırdı, heyecanla konuştu:

“Doymam, söyle. Benim için söyle. Beni süründürme”

Zîver onun için şarkı söylemeye başladı. Kihzâd da elini onun vücudunda gezdiriyordu. Bir Zîver bir Kihzâd sırayla şarkı söylemeye başladılar. Bir Zîver söylüyordu, bir Kihzâd. Kihzâd bir kulağını öpüyor, bir şımarıyordu. Ağzından hoyratça bir kahkaha fırlattı.

Kihzâd bozulmuş gibi yaparak:

“Gördün mü yine oyunbozanlık yapıyorsun. Ben bunu istemiyordum ki. Hani benim sevdiğim şarkı var ya onu söyle”

Zîver muziplik yapıyor, söylememekte direniyordu:

“Ne yapalım. Eziyetim büyük.”

Kihzâd yalvarırcasına şöyle dedi:

“Tamam söz veriyorum sana dokunmayacağım. Benim sevdiğim şarkıyı söyle. Eğer bir daha sana dokunursam o zaman istediğini söylersin. İstersen öldür beni”

Zîver “Okumayacağım işte” dedi, ama bir anda onun sevdiği şarkıyı okumaya başladı.

Kihzâd bir anda ateşlenmiş Zîver’i olanca gücüyle öpüp kokladı. Zîver’in nemli sırtından kucaklayarak kendine doğru çekti:

“Senin için ölürüm. Gözlerine kurban olayım. Canım benim. Keşke bütün acıların benim olsa! Senden başka şu dünyada hiç kimsem yok. Eğer beni bırakırsan ölürüm. Çocuğu alıp Şiraz’a gidelim. Hava orada cennet gibi. Yediğin zerdaliden zevk alırsın. Ne istersen senin için yaparım. Ben çalışır zahmet çekerim; sen rahat ol”

Zîver başını eğmiş ona gülüyordu. Yürek hoplatan gök gürültüsünün sesi odayı titretti. Dalgaların ürkütücü sesi gök gürültüsünün kükremesi ile birleşti. Daha bir patırtı dinmeden gürültü gökyüzünü titretiyor, yeni bir şimşek sanki taze bir mantar gibi gökyüzünün bağrından ansızın kopuyor, boş bir teneke gibi yere düşüyordu.

Caddeye büyük bir dalga vurdu. Onun getirdiği sağanak halindeki sular kapı ve camları titretti. Sanki odaya girmesi için birisi onları yerinden kaldırmıştı. Dalga, dalga üstüne geliyordu.

Kihzâd dehşete kapılmış bir şekilde yerinden sıçradı ve doğruldu. Bir an odanın tavanının yıkılacağını hayal etti, sonra arabasının suyun içine battığını düşündü. Telaşla Zîver’in başının bulunduğu tarafa doğru baktı ve utanarak şöyle dedi: “Ne tuhaf bir hava. İnsanın içini karartıyor! Bilmeyen de denizin delirdiğini

sanır. Allah Şu anda denizde olanlara kolaylık versin. Dalgalar nasıl da evi mahvediyor. Sanki evi kökünden kazıyacaktım gibi. Allah aşkına seni Şiraz'a götüreyim. Ne kadar da Şiraz'a gidelim, Şiraz'a gidelim dedimse de, sen hep bugün yarın deyip duruyorsun. Sen bu denizden ve gürültülü gökyüzünden hiç korkmuyor musun?"

Zîver odanın tavanının karanlığına bakıyordu. Gök gürültüsünü ve Kihzâd'ın sözlerini dinliyordu. Kihzâd susunca, o umursamaz bir tavırla konuştu:

"Ne korkusu, Neden korkayım ki? Rüzgarda ve tufanda korkulacak bir şey yok ki. Ayrıca deniz her zaman böyle deli değil. Bazen bir Kuran'ı ya da harama el uzatmış birinin piçini denize atıyorlar da böyle deliriyor"

İkisi de susmuşlardı. Katran bulaşmış ağır dalgalar sahile vurup geri dönüyorlardı. Dalgaların harap eden sesi insanı sersemletiyordu. Gökyüzü ve deniz çıldırmıştı, hava berbat olmuştu. Deniz kabarmış, dalgalar gökyüzüne yükseliyordu, gök gürültüsü bir tokat gibi insanın kulaklarına iniyor, insanın gözlerinden yıldızlar uçuşuyordu. Dalgalar ise birbiri üstüne yığılıp duruyordu.

TAHTA AT

Akşamüzeri çocukcağız için bayram hediyesi olarak tahta bir at getirmişlerdi. Çocuk tahta atı epeyce incelemiş, burun deliklerine, büyük açılmış gözlerine parmaklarını götürmüş her yanına bakmıştı ve en sonunda uykuya dalmıştı. Bir taş parçası gibi annesinin yanında divanda yığılmıştı.

Tahta atın üzerinde dört tane siyah, kalınca teker görünüyordu. Ağzı siyah, kızıl renkli eyeriyle odanın ortasında duruyordu. Kına renginin arasından benekli renkler dışarı çıkmıştı ve atın dizgini uyuyan çocuğun yüzüne doğruydu ve onun yüzüne eğilmişti.

Çocukcağızın kolları henüz ata sarılmış durumdaydı. At büyükçeydi, çocuktan daha büyüktü. Çocuk ona binebilirdi. Nefes nefese vermişlerdi. Çocuğun dudakları nefes alışverişiyle açılıp kapanıyor ve sıcak nefesi tahta atın yüzüne çarpıyordu.

Kadın içinde kağıt mukavvanın ve tatlı kutusunun yandığı kül bağlamış tuğla bir sobanın karşısında oturuyor, yorgun argın ve sıkıntılı bir şekilde onlara bakıyordu. Oda, eski kahverengi deri divan ve insana yolculuk hazırlığı hissini veren yan yana duran iki bavul dışında bomboştı. Odada çıplak ışılan bir lamba tavandan sarkıyor, izbe ve loş ışığını odaya yayıyordu. Sanki birileri yeni taşınmış gibi mozağin üzerine bir parmak toz oturmuş, ayak izleri ve yerde sürüklenmiş eşyaların izleri odanın zemininde motifler oluşturmuş ve kırmızımsı mozaikleri görünür hale getirmişti.

Kadın da neredeyse toza boğulmuş, üstü başı toz olmuş, tıpkı tozu alınması gereken oyuncak bebek gibiydi. Saçının rengi fare kılı renginde, çalı gibiydi. Divanı

da darmadağındı. Gözyaşı, yanaklarına çöken tozu, toprağı ve pudrayı silmiş, kurumuş gözyaşları yüzüne kuru nehir gibi yerleşmişti. Kaşlarının altındaki bakmaktan bıkmış dalgın iki mavi göz, tozlara takılıp kalmıştı.

Artık şimdi ağlamıyordu da. Zihninden; “Ne kadar utanç verici, Moon Mareter’de o canavara o gece karısı olacağıma dair verdiğim söz. Kendimi şu gökyüzü altında yapayalnız bıraktım. Her şeyimi kaybettim; adım, dinim, aşkım ve arzularım, hepsi yok oldu. Böyle olacağımi nereden bilirdim? Hepsi şu çocuk içindi. Nerede hata yaptım? Dünyanın neresinde olsam birisinden çocuk sahibi olmam mümkündü, ama bu şekilde olmamalıydı. Ben de anlamazdım; onu da bu çocuk gibi severdim. Bunlar insan değiller” diye içinden geçirdi.

İri iri yağan kar çıplak pencerelerin ardından hışımla havayı birbirine katıyordu. Odanın içi soğuktu. Omuzlarında rengi kaçmış bir trençkot vardı. Çocuğun kollarını tahta attan kurtarmak istedi ama çocuk olanca gücüyle ata sarılmıştı. Çocuk uykusunda dudaklarını bükünce kadın onu öylece bıraktı. Birden yalnızlığının dehşetiyle içinin boşaldığını hissetti. Çantasından bir sigara çıkarıp elinde ovalayıp yaktı. Sigaradan birkaç derin nefes çekti. Bedeni titriyor, oturup kalkması ve yürümesi onun için fark etmiyordu.

Kadının İran’da geçirdiği üçüncü noeldi. Üç yıl önce mutlu ve korkusuzca Mehrabad havaalanına uçaktan inmiş, savaştan önceki Paris yaşamını düşünüyordu. O zamanlar Celal tıp okuyor, Saint Michel bulvarındaki bir kitapçıda da satıcı olarak çalışıyordu. Celal genç, siyah tenli, yere bakan omuzları genişçe birisiydi. Oraya gelir kitaplara bakardı. Kaçamak, ürkek bakışları vardı. Gözlerini sık aralıklarla kırpar ve bir kadının bakışı ona yöneldiğinde bakışlarını ondan kaçırdı. Sonra da Âşık oldular. Kendisi alımlı ve güzeldi. Geceleri dar kavisli sokaktaki Rue de Ia

Huchette meyhanesinden Burgine şarabı satın alırlardı ve Saint'in merdivenlerinden indikten sonra geniş yemyeşil ağaçlara yaslanırlar aldıkları şarabı sırayla şişeden içerler birbirlerinin kucağına düşüp kalırlardı. Öpüşürlerdi. Vekeluşarlar da uzak yakın etrafa saçılmıştı. Onlar da bujulelerini yudumluyorlar birbirlerine bir şeyler fısıldıyorlardı. Kadın ve erkekler orada gezinir toplu halde Pont des Arts'a giderlerdi. Orada bedenleri eğilip bükülerek birbirlerini öperler, titremeye başlayarak ağızları kurur ve tenleri de daha da ateşlenirdi. Celal'in yüzü aniden daha bezgin ve yorgun bir hal alırdı. Hemen ayağa kalkıp Celal'in Pilusak sokağındaki çatı katı küçük odasına gider, soyunurlardı. Önce çarşafın üzerine o kendisini atardı. Sonra bedenlerinin kokusu değişirdi. Terlemeye başlarlar, nefesleri birbirine karışır, birbirinin kucağında mest düşerlerdi.

Altı yıllık aşk ve beraberlikten sonra Celal amcasının kara kuru kızıyla evlenmeye gitmişti. O, çocuğuyla beraber utanç içerisinde ve başı eğik bir şekilde Paris'e, işine ve çevresine dönmek zorundaydı. Hayatı başına yıkılmıştı. Arkasında yanmış yıkılmış bir hayatın dumanı ve yıkıntısı onu perişan ediyor, boğuyordu. Kaygılı ve sıkıntılıydı. Sokağa çıkıp yağın altında bedeninin sıcaklığını soğutmak için durmak istiyordu. Yanında uzanan ona yapışıp yatan çocuğunun sıcaklığı onu biraz olsun avutuyordu. . Bütün sahip olduğu şeylerin; bu çocuk ve odanın kenarında yerde yan yana duran iki bavul olduğunu hissediyordu.

Üç yıl önce Mehrabâd havaalanına ayak bastığında oğlu Arman iki aylıktı. Celal de yanındaydı ve kollarını tutuyordu. Kalbi heyecanla çarpıyordu. Temmuz ayıydı ve yakıcı güneş civa gibi başının üzerinde ağırlık yapıyordu. Uçaktan iner inmez yüzü kara kuru, süngülerini yukarıda tutan iki güvenlik görevlisi uçağın yanında coşku içerisinde gelenlerle konuşuyorlardı.

Sonra Celal'in dostlarından birinin arabasında Celal'in yanında oturdu. Kocasının arkadaşının adı Ahmet idi. Karşılama uzun, karışık, diken diken sakalları arasında mor dudakları duran kocasının kardeşi Cemal de gelmişti. Elini uzattığında yüzündeki gülümseme büyüyerek yüzünü kapladı, bozuk bir Fransızcayla ona "Nasılsınız?" diye sordu. Daha sonra da hiç konuşmadı ve yol boyunca hareketsiz ve sessizce dilini kurumuş dudakları üzerinde gezdirerek elindeki kirli bir tespihi çevirip durdu.

Ama eve geldiklerinde aniden her şey değişti, hiçbir şey beklediği gibi gitmedi. Evin avlusuna adım atar atmaz, içeriden burnuna iğrenç bir koku geldi ve birden kusmak istedi. Ev, dar, karanlık ve uzun duvarları balçıktandı. Avlusunda içi pislik tutmuş, pisliğin bir kısmının dışarı taşıdığı küçük bir havuz vardı. Üzerinde saçlar bulunan ve bir tahtanın üzerinde duran kafa bahçenin ortasına asılmıştı ve gösterişsiz saçları sallanıyordu. Birden Celal'in bu evde dünyaya geldiğini hatırladı. Evin taşını duvarını merakla incelemeye koyuldu. Ama evin kapısı ve avlu kapısı arasındaki iğrenç koku içini bayıyor, düşüncelerini yakıyordu. Koku boğazında düğümlenip kalmıştı. Celal'in annesi, babası ve Celal'den kısa boylu üç kız kardeşi saklı tuttıkları gülümsemeyle avlunun ortasında titrer gibi onları karşılamaya hazırlanmışlardı. Kadın her birinin resmini ayrı ayrı ve hep birlikte çekilmiş fotoğraflarını, Paris'te iken görmüştü. Ama onlar burada daha başka görünüyorlardı. Karınları şişmiş ve renkleri uçmuş, kirlenmiş gibiydi. Sanki atalarından kalma bir rahatsızlıkları varmış gibi, kalıtsal bir gariplikle duruyorlardı.

Onların soğuk ve nemli parmaklarını sıkarken içi titredi. Her birinin yüzüne gülümseyerek, "Selam, selam" demeyi ve onlarla tokalaşmayı kendi görev sayıyordu. Selam sözünü ona Celal öğretmişti. Selam dedikten sonra söylenecek

başka şeyler de öğretmiş ama o bu sözleri unutmuştu. O sözleri unuttuğu için rahatsız olmuş, onları hatırlamaya çalışıyor, zihninde bazı anlamsız sözler dolaşıyordu. Avludan yükselen iğrenç koku burnunu yakıyor, düşünmesine izin vermiyordu. Celal ona yolda “Sizin kölenizim” demenin Farsçasını öğretmişti. O bu sözün bir kompliman olduğunu sanıyor, sözün manasını bilmiyordu. Ne söyleyeceğini bilemedi. Kendi şaşkınlığından nefret ediyordu. Celal onu evin girişine getirdi ve kendisi bavulları almak için geri döndü. Orada bir masa Eminu’s-Sultan’ın Avrupa’dan getirdiği sandalyelere benzer birkaç sandalye ve oturmak için pencerenin kenarında bir sıra vardı ve bunların çevresinde bulunan pasaklı ve kirli püsküller yere sallanıyordu. Masanın üzerinde yakut renkli üzüm, salatalık ve kiraz bulunan tabak duruyor, üzerinde sinekler uçuşuyordu. Odayı, tahtasının vernik ve alkol kokusu gitmemiş orman ağacından iki kişilik bir tahta yatağın kokusu kaplamıştı. Kabarık bir döşekle silindirik şekilde yaslanacak minder duruyordu. Süslü püslü buzdolabı odanın köşesinde duruyordu. Odadan hoşlandı. Odanın rengarenk küçük pencerelerini sevdi. Ama avludaki iğrenç koku burada da duyuluyordu. Bu kokuyu daha önce hiç duymamış ve dünyada böyle bir koku olabileceğini düşünmemişti. Boğazı kokuyla dolup, bir açılıyor bir tıkanıyordu. Midesi bulanmaya başlamıştı.

Odada yalnızdı, çantasını sıranın üzerine bıraktı ve Celal’in dönmesini bekledi. Şaşkınlıkla odanın taşına ve duvarına bakıyordu. Duvarda kalın bıyıklı, elinde silahıyla yüzü asık bir savaştı resmi vardı. Ondan korktu ve birden havaalanında etrafını saran güvenlik güçleri aklına geldi. Evin avlusundan Celal’in annesi ile babasının ve tanıdığı yakınlarının sesleri geliyordu. Onların kavga ettiğini düşündü. Evin avlusundaki sesler arasında Celal’in sesini tanıdı ve odada uzun

süredir yalnız kaldığını anladı. Yeniden odanın renkli küçük camlarını seyrederek kendisini oyalamaya çalıştı. Paris'teki Notre Dame kilisesinin renkli camlarını hatırladı.

Celal odaya geri döndü, ceketini koluna atmıştı. Ter içindeydi ve bavulları getirmemişti. Yavaşça, düşünceli bir şekilde gıcırdayan sıranın üzerine oturdu. Yüzündeki pişmanlık ve mutsuzluk rahatça okunuyordu. Sonra yavaşça; “Ne yapsam memnun olmuyorlar. Keşke gelmeseydik. Hiçbir sözümü anlamak istemiyorlar.” dedi.

- Neden memnun değiller? Benden hoşlanmadılar mı?

- Hayır senden hoşlanmadıkları falan yok. Ama Müslüman nikâhı kıymamızda ısrarlılar.

- Ama biz kilisede bir defa nikah kıymıştık zaten.

- Onu kabul etmiyorlar. Kendi nikâhımızı yapmamız gerekir diyorlar.

- Çok komik; onların üzerine vazife değil ki. Bizim çocuğumuz da var

- Hıristiyan nikahıyla dünyaya gelen çocuğun haramzade olduğunu söylüyorlar. Ben çok utanıyorum. Keşke hiç akrabam, yakınım olmasaydı. Kendimden nefret ediyorum.

Her ikisi de sustular. Celal, başını öne eğmiş, halıdaki gül desenlerine bakıyordu. Kadın ayakta, Celal'in çaresiz iki büklüm olmuş bedenini inceler bir bakışla süzüyordu. Onun için içi yanıyor, onu çok seviyordu. Yakınlarının ona baskı yaptığını ve onun da içinden geçen sözleri söyleyemediğini hissediyordu. Sonra Celal'in yanına gitti ve sıraya oturdu. Elini ellerine alıp; “Benim seni ne kadar sevdiğimi biliyorsun. Ben senin üzülmeni istemem. Senin istediğin her şeyi yaparım” dedi.

- Senin, bu topraklara gelmenin bile büyük bir fedakarlık olduğunu biliyorum. Senden böyle bir istekte bulunduğum için utanıyorum. Sen ve ben birbirimize taparken, bu şeylerin ne önemi var ki? Sen kendin benim böyle şeylere inanmadığımı biliyorsun.

- Hiç önemi yok. Senin istediğin her şeyi yaparım. Ben senin için yaşamak istiyorum.

Daha sonra molla geldi ve imam nikahı kıydı, adını Fatıma koydular. Bu addan hiç hoşlanmadı. Çünkü Paris'te yaşayan bütün Cezayirli kadınların adının da Fatıma olduğunu biliyordu.

Celal'in annesi nikah sonrası onu Fatıma diye çağırdı. O da ürpererek "Pislik" diye fısıldadı. Ama gece yarısı olunca ve evin avlusuna, evin sessizliğine bakınca nereye geldiğini anlamıştı. Yerde dört basamaklı bir merdiven, renksiz nemli ve ağır bir perdenin bulunduğu karanlık bir bodruma iniyordu. Birden boğucu bir gaz kokusu başını döndürmüştü. Daha önce yanında getirdiği ince kağıdı gayri ihtiyari burnuna tuttu. Yanındaki gaz lambasının ışığı fitilin etrafında hareket etmiyordu ve zerrelere civadan oluşan küçük mermi tanecikleri gibi fitilin çevresini sarmıştı. Zayıf ışık, ne kadar haşere, böcek, örümcek ve sivrisinek varsa hepsini harekete geçirmişti. Çukurun içinden bir ses kulağına geldi. Üzerine sürdüğü parfümünün kokusu oranın kokusuyla karışmıştı. Karnında bir ağrı hissetti. Midesi bulandı ve öğürdü. Sonra lambayı korkuyla yere atarak kaçtı. O gece sabaha kadar ateş içinde sayıklayıp durdu.

Sonra Celal'in yedi yaşındaki kız kardeşinden kızamık kaptı. Celal'in kız kardeşi öldü ve o da ölüm uçurumunun yanına kadar yaklaştı. Bütün ev halkı ayağı uğursuz kadının eve gelmesiyle ölüm geldiğini söylediler ve ondan yüz çevirdiler.

Ona, Katolik bir Fransız baktı. Saçlarını kazıdılar. İyileştiğinde ondan geriye karaciğeri hasta, rengi solgun, gözleri çukura düşmüş bir insan kalmıştı. O kadar değişmişti ki sanki onu götürmüşler, onun yerine bir başkasını getirmişlerdi. Ne kadar uzun bir geceydi. Bütün Noel geceleri uzundu. Ama o süslenmekten, hareketten, elbise seçmekten, ağaç süslemekten, yemek yemekten ve dans etmekten bunu anlamıyordu. Bu uzun ve uğursuz gece ağırlığını ve soğukluğunu başına vurarak hissettiriyordu. Başını kolundaki saatten kaldırdı ve birbirine yapışmış kirpiklerle kaygan, tozlu sobaya baktı. Her şey soğuk, kör, cılız ve cansızdı. Daha önce de saate baktığını hatırladı, saat on ikiydi. Şimdi de saat on ikiyi gösteriyordu.

Sanki saatin akrep ve yelkovanını zincire vurmuşlardı da yerlerinden kıpırdayamıyorlardı. Önceki Noel böyle değildi. Paris'in Noeli güzeldi. Orada yaşam ve güzellik iç içeydi. Au Lapin Agile'de ve Moon Marter'de kapı kemerlerinden renkli lambalar sarkıyordu. O gece ne güzel bir geceydi. Çoluk çocuk herkes toplanmıştı. İçinde hizmetçilerin şarap, martini, şampanya getirdiği büyük dolu tepsilere isteyen istediğini alıyor ve şarkıcılar bir bir geliyorlar, halk şarkılarını söylerken, insanlar ahenkle sallıyor, elleriyle birbirini tutuyordu. Celal Paris'te iyi birisiydi; ne güzel dans ederdi. Ne kadar aydın fikirliydi. Ama buraya geldiğinde değişti. Tipi, rengi, hatta kokusu da değişti. Bakışı da. Dertleşmeleri, okşamaları, aşkları, güzellikleri ne çabuk unuttu.

Zihninden; "Her şey günün birinde biter ve şimdi de bitti; her şey son buldu. Bu benim hayatımdı ve sona erdi" diye geçirdi.

Kesici bir soğuk sırtını sardı. Yavaşça çocuğunun atına dolanmış kolunu çekti ve tahta atı odanın diğer tarafına fırlattı. Çocuğun elini göğsüne koydu. Uzun zamandır bunu yapmak istiyordu ve sonunda da yaptı.

Sonra paltosunu sırtından aldı, çocuğun üzerine güzelce serdi, paltoyla her yerini örttü. Kentteki bütün insanların dışarıda karda pusuya yatmış onun can düşmanı olduğunu, çocuğuna bir kötülük yapacaklarını hissetti. Lambanın ışığına baktı, ışığın hüznü yanışı gözlerini deliyor ve beynine işliyor gibiydi. Ama dört saat sonra buralardan ayrılacak ve bir daha arkasına bile bakmayacaktı. Etrafını, son iki yılını geçirdiği oda sarmıştı. Celal eşyaları alıp gitmiş, geride sanki bomba düşmüş, talan edilmiş gibi bir yer bırakmıştı.

Yerinden kalktı ve henüz duvarda yarıya kadar çakılmış eğri büğrü iki çivinin yanına gitti. Burada daha önce iki Monet ve Cezaine tablosu asılıydı. Duvarda tabloların olduğu yere başından beline kadar titreyen kırık gölgesi düşmüştü. Göbeğinden aşağısı yine gölge şeklinde kırık bükük bir şekilde odanın tabanına yansımıştı. Birden, daha önce aynanın bulunduğu yere gitmek için döndü, aynada yüzüne bakmak istemişti. Ayna yerinde değildi. Aynanın yerinde olmadığını zaten biliyordu. Odanın içinde gezindi, daha önce bu odada ağırladığı misafirleri, gülüşmeleri, konuşmaları, mutlulukları hatırladı. İçi sızladı. Acaba gerçekten bu odada yaşamış mıydı? Ya da gerçekten Paris dışına hiç çıkmamış, doğurmamış, evlenmemiş miydi? Acaba hala Paris'te miydi? Bunları düşündü. Daha sonra aklına acaba hiç Paris'te bulunmadı mı, kesinlikle hayatında Paris'i görmedi mi, kendisini bildi bileli Tahran'da mıydı ve şimdi de başka bir yerde miydi diye geldi.

Etrafındaki her şey yabancıydı ona. Birden her şeyi unuttuğunu hissetti. Hiçbir zaman yaşamadığını düşündü. Öldüğünü hayal etti.

Pencerenin yanına gitti ve bir sigara daha yaktı. İçine çektiği derin sigara dumanını önündeki pencerenin camına üfledi. Camın ardından kar tanelerine, dışarının kar tutmamış siyahlığına baktı. Caddede otomobiller aceleyle birbirilerini

takip ediyordu. Cadde, önceki akşamlara göre daha kalabalıktı. Şehrin, Sıpaşalar camisinin kubbe manzarasını seyrediyordu. Birden karnında bir ağrı başladı. Ansızın odadan dışarı çıkıp yüz yıkanan yere gitti. Burada yıkanmamış yüzünü, birbirine yapışmış kirpiklerini ve dağınık saçlarını aynada görünce birden lavaboya kustu. Ağzındaki yarım sigarasını pis beyaz lavabonun içine attı. Tekrar öğürdü. Sigara sönmemişti, hala tütüp duruyordu. Üşümüştü. Başı hala lavaboya eğilmiş dururken kolundaki saatine baktı; gece yarısını yarım saat geçmişti. Zihninden “Her ne olursa olsun kaplumbağa gibi yavaş yavaş birkaç saat içinde buradan giderim, ama ne olurdu şu üç saat üç dakika gibi geçse. Ben hiçbir zaman zamanın böyle yanıp tutuşarak geçmesini istememiştim. Ama en azından yavrumu bu berbat yerden götüreceğim. Büyüdüğünde kesinlikle zihninde bu baba, akraba, yakınlarından ve bu diyardan hiçbir fotoğraf kalmamalı. Hiç istemem babasının kim olduğunu bilmesini. Babasının sokaktaki adamlardan biri olduğunu ve aramızda hiçbir ilişki bulunmadığını sanmasını tercih ederim, ama bu solmuş teni, kıvrıkcık siyah saçları ömür boyunca kötü bir acı gibi taşıyacak” diye geçti.

Soğuk onu daha da üşütmeye başlamıştı. Odaya geri döndü, çocuk hala uyuyordu. Tahta at dimdik kıpırdamadan çocuğun yüzüne bakıyordu. Hafiften titriyordu, çocuğun da üşüdüğünü sandı. Yanına oturdu. Çocuğun teni sımsıcaktı. Elini çocuğun alnına koydu, çocuğun sıcaklığıyla parmaklarının ne kadar üşüdüğünü anladı. Çocuk, annesinin soğuk elini hissedince yerinde kıpırdayarak döndü, dudaklarını hareket ettirdi.

Kadın yeniden kendi kendine;

“Bu çocuğum başka herkesten olabilirdi; ama şekli değişik olurdu. Ben anlamazdım bile. Bu çocuk gibi severdim onu da. Yoksa üşüyor mu? Ben bile

donuyorum soğuktan. Burada her şey kuru ve sert; güneşi, soğuğu, insanları, hepsi. Benim hayatım bitti. Artık şu çocuğu büyütmem gerek. Hayat ağacı bana çürük bir elma verdi. Ama onun gönlüne bu ülke ve onun ağır ve yakıcı güneşiyle ilgili öyle nefret tohumları ekmeliyim ki hiçbir zaman burayı ve babasını anmasın. Yaşam için nefret, sevgi, dostluk ve düşmanlık hepsi bir arada gerekir. İsa'nın devri geçti. Sadece sevgi ve muhabbetle yaşamak olmaz. Artık hiç kimseyi bağışlayamam, geçti bu şeyler. Ben bu dünyada yaşıyorum ve ne gerekiyorsa burada başlamalı. Doğru elimden bir şey gelmez, ama elimi elimin üzerine koyup da bekleyemem. Başıma açtıkları her belaya hiçbir şey demeden seyirci kalamam” diye konuştu.

Atı yularından tutup arkaya doğru savurdu. Tekerleri garç garç diye ses çıkardı ve mozağin üstüne konmuş tozlarda iz bıraktı. Çocuk birden kıpırdadı. Kadın hemen atı bıraktı. Kirli, yapışkan dudaklarını sıkıca kapatmıştı. Yerinden kalkarak atı kucakladı ve yavaşça sobada yanmış kağıtların arasına koydu. Sonra kibriti yaktı atın kuyruk ve yelelerinin olduğu yeri yaktı ve geri çekildi. Ateş yakarak çocuğunun ısınmasını sağlamak istiyordu. Ağzını gömleğinin koluyla sildi ve çocuğun yanına gidip divanda yanına oturdu. Pişman ve kaygılı gözlerle ateşin alevlerine bakıyordu. İçi kaynıyordu. İçten içe burada olmak istemiyordu, çok önceleri bu topraklardan gitmiş olmayı istiyordu.

“Uyandıığında ona babasının gelip zorla atı götürdüğünü söylerim. En azından oda biraz ısınır, donuyoruz.” diye düşündü.

Ateşin alevleri tahta atı da kapladı ve sobanın içi alevle doldu. Büyük kocaman at gitgide küçüldü, yamru yumru oldu ve sonunda yıkıldı, yere yattı.

Kadın mutluluğunu, varlığının ne olduğunu, gençliğini, aşkını, hayatını ve kendi yok oluşunu renkli alevlerin içinden seyrediyordu.

DOST

Ben ve Feridun birbirimizi harp okulundan tanırdık. Yani akademiye ilk girdiğimiz ve çavuşun bizi hizaya soktuğu, konuşma yaptığı ilk anda ben ve Feridun aynı hizada duruyorduk. Üzerimizde henüz sivil elbiselerimiz vardı. Her ikimiz de öğrenciydik ve çavuşun ağzından çıkan ve alışkın olduğu ilk sözler bizim hiç de alışık olmadığımız tarzdaydı ve daha da kötüsü bütün konuşmalar üçüncü tekil veya çoğul şahıs zamiriyle yapılıyordu.

Çavuş, “Dinlesinler.” diye bağıyordu. Orada bulunan çocuklar birbirine bakıyordu. Belki bu tür konuşma grup için komik de gelmişti. Çavuş belki de topluluk içinde çocukların birinin yüzünde bir gülümseme de görmüş olabilirdi. Bunun için ilk anda “Dinlesinler” nidasının peşinden çavuşun çehresi karadut gibi kararmış ve ağzını olabildiğince açarak; “Aşağılık herifler! Burayı her istediğin haltı yiyebileceğin ananın evi sanıyorsan gerçekten de bir eşek olman gerekir. Aldığın diploma, tahsil, kendine.Aldığın lisans, doktora diplomalarının bu dört duvar arasına geldiğinde kuyruğunun arasında sıkıştırıp suyunu içeceğin bir şey olduğunu unutma. Buraya asker ocağı derler. Adamı burada muma çevirirler. Size adam gibi söz söylüyorum, siz pis pis sırtıyor musunuz? Şimdi iyi dinleyin beni. Sivil hayata, istediğiniz gibi yiyip içmeye elveda. Bütün bunları öcüler götürdü. Kısa zamanda dostunuzu ve düşmanınızı tanıyacaksınız. Daha altınıza kaçırmadınız, gece uzundur; emin olun. Burası feleğin kendini şaşırıldığı bir yerdir. Şimdi dinleyin; buradan ayrıldıktan sonra ofise gideceksiniz. Orada yanınıza alacağımız şeylerin listesi yazılı. Ayakkabı ve şapkayı devlet size verecek. Geri kalanları getireceksiniz. Çarşaf ve yastık kılıfı da gerek. Şimdi kendinize gelmeniz için kravatlarınızı çözün ve

yatakhaneyi baştan aşağı temizleyin. Elinin altında bir parça toz bırakana eyvahlar olsun. Çabuk olun.”

Feridun’un bakışı hemen bana yöneldi ve ellerini kravatını çözmek için yukarı kaldırdı. Eğri büğrü durduğumuz sıra dağılmış, herkes kravatlarını çözmeye çalışıyordu. Feridun kravatını çözdü ve bana gösterip yavaşça “Bu Solka’dır, iki hafta önce Paris’ten aldım, 1000 franka, karım benim için aldı, o bu kravatı çok seviyor” dedi.

Çok hoş bir kravatı. Üzerinde tavus kuşu tüyünden bir şey vardı. Onun çaresiz hali bana dokunmuştu. Ona; “Çabuk koy cebine. Benim şu kravat Yezd malı. Topu topu yedi bin eder. Al benimki ile temizle” dedim.

Kravatı hemen onun eline sıkıştırdım ve ben de üniversite mezunu, akli başında biriyle zıtlaşmakta olan çavuşun yanına gittim. Tam bir sivil pozisyonunda durdum ve ona; “Çavuş benim kravatım yok, mendille temizlesem olur mu?” diye sordum.

Bana döndü ve keskin bir bakışla; “Sen de şu eşkıya tipli öğrencilerden misin? Buyur bunun da kravatı yok. Tamam. Ne halt edersen et.” diye konuştu.

Feridun’un yanına döndüm. Benim kravatım hala onun elinde duruyordu. Kolundan tutup onu salonun köşesine götürdüm ve yavaşça kulağına; “Tamamdır” dedim. Her ikimiz de yere çökerek gri renkli yer mozaiklerinin tozunu almaya başladık.

Bu bizim ilk yaşadığımız olaydı, daha sonraları aramızda sıkı ve köklü bir dostluk başladı. Yatakhane de aynı boyda, aynı hizada duran iki dosttuk. Onun fakir bir aileden geldiğini, iyi okuyarak diplomasını aldığını, daha sonra devlet bursuyla Paris’e gittiğini, orada ziraat okuduğunu, devlet idaresinden gizli bir şekilde

diplomasını almaya bir yıl kala sevdiği kızla evlendiğini, eşiyle beraber İran'a geldiğini, hemen bir işe başlamak istediği için 6000 tümen rüşvet vererek onu askere almalarını sağladığını öğrendim. Şimdi o, maaşını artırmak üzere askerlik mesleğine girmek için gelmişti.

İyi bir çocuktur. Yirmi beş yaşındaydı. Utangaç ve edepli birisiydi. İşlerinde hile hurdaya kaçmayan bir adamdı. Doğru sözlüydü ve eşini, taparcasına seviyordu. Ama parasal durumu iyi değildi. Eşini yabancı bir şirkette sekreter olarak çalışmaya bırakmış, askerliğe gelmişti. Eşi ayda kırk tümen alıyordu.

1938 yılı kırk tümenin iyi para olduğu zamandı. Kendisi için Sezavar sokağında aylık yirmi tümene bir yer de tutmuştu. Geri kalan yirmi tümenle de hem ihtiyaçların hem de Feridun'un harp okulu masrafını karşılaması gerekiyordu. Hamam, haftalık berber ihtiyacı, asker postalının haftalık tamir parası, pantolon, palto, kasket, izin günleri için çizme, düğme, yatakhane yatağının toplanması ve her hafta buna ilave olan şeyler için para gerekiyordu.

Hiçbir zaman fakülteden sadece bir çay aldığını görmedim. Her zaman fakültenin yemekhanesinde iki yüz litrelik demir varilde demlenen ve yanında hamur gibi ekmekle verilen abdest suyu tadındaki çayla yetinirdi. Cebinde parası olmadan fakültede çeşit çeşit şeylerin satıldığı büfenin yanında dolaşmayı da gururuna yedirmezdi. Aramızda sıkı bir dostluk vardı. Sırada, yatakhane, derste, amfide ve yürüyüşlerde hep birlikteydik. Bizim grubumuzda yüz kişi vardı. Bunlar, lise mezunu, lisans ya da doktora sahibi kimselerdi. Ama Feridun'un yeri başkaydı. Onu çok seviyordum. Bana her zaman iki kişiyi anlatırdı; biri karısı Lussi, diğeri de okul yıllarından dostu Kerim idi. Dostunu o kadar abartılı anlatırdı ki ben iyice onu kıskanmaya başladım. Onun dostluğu dostluk değil sanki kardeşlik gibiydi. Bana o

kadar Kerim'i anlatmıştı ki artık bıkmaya başlamıştım. Her ne olsa onu hatırlardı ve nereye gitsek ondan söz açılırdı.

Onun hakkında o kadar şeyler anlatmıştı ki onun tüccar çocuğu olduğunu, kendi parasıyla Paris'te okuduğunu ve Feridun ile orada dost olduğunu biliyordum. Sonunda onunla da karşılaştık. Bir Cuma akşamı Lussi ile birlikte onun evinde dördümüz yemek yedik. Evleri, Rey yolunda eski yapılı içinde fiskiyeli taş havuzların bulunduğu bir malikâneydi. Odalarda ayna işlemeler, kapılarda süslemeler vardı, ağır büyük sokak kapısı da gül kabartmalıydı. Kerim de iyi bir gençti. Ben de ondan hoşlandım. Babasının sofrasında onun himayesi altında büyüdüğü belliydi. Okuyan biriydi ve yüzünde kibir, hor görme gibi ifadeler yoktu. O dönemdeki yeni yetmelerle arasında dünya kadar fark vardı.

Onun evini, yaşantısını, renkli sofrasını ve hayata dair güvencesini görünce ona olan kıskançlığım daha da arttı. O her şeye sahipti ve bizim hiçbir şeyimiz yoktu. Hatta askerlikten kurtulmanın yolunu da bulmuştu. Evi vardı. İyi bir anne babası vardı. Biricik evlattı. Güzel halıları vardı. Kıymetli antika tabak çanakları vardı. Yemek odasında aynalı dolaplarında dizili, bakanları hayran bırakan yirmi dört kişilik yemek takımı vardı. Hatta takımın içinde yoğurt ve şerbet için ayrı kaşıklar bile vardı. Evlerinin perdeleri kalın ateş renginde kadifeden olup, üzerleri altınla işlenmişti. Mobilya ve sandalyeleri Çin yapımıydı. Evleri mermerler; piyano ve diğer değerli eşyalarıyla gezmeye değer bir müzeye benziyordu. Misafir odasının tavanında üzerinde yüzlerce lamba taşıyan büyükçe bir kristal avize asılıydı.

Onun evine gittiğimiz ilk akşam evinde gördüğüm ihtişam karşısında kendimi o kadar küçülmüş ve değersiz görüyordum ki bu dünyaya gelmemin ne kadar boş ve beyhude olduğunu hissediyordum. Eğer o gece Kerim'in alçak

gönüllülüğü, sadeliği ve insanca davranışı olmasaydı, elimin ayağıma dolaşmasından ve görmediğim bu ihtişamın sarhoşluğundan dolayı içi şarap dolu o güzelim kristal kadehlerden birkaçını devirip, yediğimiz etli sebze yemeğinden birkaç kaşığı masa örtüsünün üzerine dökerek berbat bir hale getirirdim.

Bütün bunlara rağmen ben de Kerim'den hoşlanmıştım ve onunla dost olmak istiyordum. O günden sonra Kerim benim için de yabancı birisi değildi artık. Feridun ile beraber onun hakkında konuşuyorduk. Feridun bana Kerim'in Paris'te ona çok yardımları olduğunu ve devamlı ona arka çıktığını anlattığında şaşırıyordum. Kerim beni daha fazla görmek istediğine dair bir eğilim göstermiyordu. O akşam yemeğinin üzerinden birkaç ay geçmişti ve sadece bir kez bizi arayıp sormuştu. Artık bizi unutmuştu.

Kerim'in bana olan ilgisizliği ve Feridun'un devamlı onu konuşması benim canımı sıkmaya başlamıştı. Feridun bütün tatil günlerini onunla geçiriyordu. Bana Kerim'in evinde nasıl bir dans partisi olduğunu, orada ne kadar güzel kızlar bulunduğunu ve ne güzel bir akşam yemeği yediklerini ya da Lussi ile birlikte Kerim'in "Packard" arabasıyla pikniğe gidip, ne kadar hoş vakit geçirdiklerini rahatça anlatıyordu.

Şapkamı önüme koyup düşündüğümde Kerim'in bana karşı ilgisiz olmasında haklı olduğunu anlıyordum. Öyle ya ben onun ne işine yarardım? O nerede, ben nerdeydim. Aramızda yerden göğe fark vardı. Ama onun hakkında içimde nefret oluşmaması için bunlar neden değildi. Doğru, onun benimle alıp veremediği bir şey yoktu, ama onun dostunun dostuydum. Her halde Feridun da benim hakkımda ona bir şeyler anlatmıştır. Kesinlikle harp okulunda Feridun'un en iyi dostu olduğumu ve onun her türlü cefasını çektiğimi söylemiştir. Kerim'e dostluğumuzun bütün

ayrıntılarını anlatmasa da en azından Feridun'un eşini görmesinden mahrum kalmasın diye onun suçunu üstlenerek eşsiz bir fedakârlık yaptığımı ve çavuşun beni cezalandırdığını anlatmış olması gerekir. Peki Kerim niye beni görmezden geliyor ve beni gördüğünde bir sevinç göstermiyordu? Artık Feridun onun hakkında konuşurken içim daralıyor ve birkaç kere de o konuşurken onu dinleme isteksizliğimi belli ettiğim oluyordu.

Ama her geçen gün Feridun'un bana olan dostluğu ve sevgisi artıyordu, doğrusu ben de onu seviyordum. Aramızda sıkı, mertçe bir dostluk vardı. Her ikimiz de dostluğumuzun ömrümüzün sonuna kadar devam edeceğini düşünüyorduk. Harp okulunun sonunda yaşam için planlarımız vardı ve arzularımızı birbirimize anlatıyorduk. Bir gün birlikte Emirabad'a pikniğe gittik. O zamanlar Emirabad şehrin dışında kalıyordu. Güzel bir havuzu da vardı. Şehirden yürüyerek yola koyulduk, yiyeceklerimizi de çantamıza koyduk. Hatta Kolombiya malı kurmalı bir gramofonla birlikte plaklarımız da vardı yanımızda. Havuzun başına ulaşmıştık. Ben ve Feridun yürümeye alışık olduğumuz için yorgunluk hissetmedik. Ama Lussi yorulmuştu.

Güzel bir sonbahardı ve yapraklar yeni dökülmeye başlamıştı. Baharın güneşli ilk günlerinin tadını veren bir güneş gökyüzünde parlıyordu. Havuzun yanında piknik yerimizi hazırladık ve ateşimizi yaktık. Kahve için su kaynattık ve yiyeceklerimizi sofraya koyduk, onları yemeye koyulduk. Gerçekten ben Lussi'nin güzelliğini o gün fark ettim. Çok güzel bir kızdı on dokuz yaşındaki Lussi. Sarışın mavi gözlü ve zarif teniyle Avrupalı kadınlar gibiydi. Gözlerinde doğulu kadınların çekiciliği vardı. Boyu ve bacakları uzundu. Dudakları kalın ve biraz öne çıkıktı ve burnu oldukça zarifti.

Askerliğin ilk dört ayı geçmişti ve eğilip kalkma, yatıp sürünme işlerine alışmıştık. Fırsat buldukça kaçmaya çalışırdık ama Feridun beceriksiz mi beceriksizdi, hiç de değişmedi. Hemen yakalanır ve cezalandırıldı. Tatil günleri dışarı çıkamayacağı cezalar onun için ölümden beterdi. Ne yaparsa yapsın Cuma gününü karısıyla geçirmek isterdi. Çavuş defalarca ona herkesin önünde ağzına geleni söylemiş, onun hiçbir zaman gerçek bir subay olamayacağını yüzüne vurmuştu. Onun için üzülüyordum. Ama bir faydası yoktu.

Aralık ayı soğuktu ve kar her yeri kaplamıştı. Bizim eğitim alanında çalışmamız vardı ama herkes çalışma olmayacağını, onun yerine sınıflarda silahları tanıma eğitimi yapacağımızı söylüyordu. Az önce içinde nohut ve fasulye bulunan sıcak bir yemek yemiştik ve operasyona çıkmamak için dua ediyorduk ki birden eğitim çavuşunun sesi duyuldu: “Bütün teçhizatla on dakika sonra hazır ol.” Bu, eğitimin olacağını gösteriyordu. Okulun kapısından dışarı çıktığımızda ata binmiş olan çavuş bizi yavaş yavaş yürütmeye başlattı. Her zaman işi buydu. Okulun kapısından dışarı çıktığımızda her zaman sağlam, güçlü, hazır ve ciddi olmamızı söylüyordu. Geri dönerken de eğitim çalışması ne kadar zor olursa olsun okuldan çıktığımız disiplinle okula girmemizi isterdi. Ama bu günkü yürüyüş her zamankinden fazlaydı. Niye böyle olduğunu bilemedim. Bazıları soğğun etkisiyle iyice kamburlaşmışlar ve çavuş da sinirlenmişti. Okulun kapısından belediye kafeteryasına kadar bizi yürütmüştü. Bütün bedenimiz ter içindeydi. Daha sonra “rahat ol” komutunu vermiş, biz de yürümeye geçmiştik.

Her zamankinin aksine, Feridun’un havası o gün iyiydi. Rahat ola geçtiğimizde bana; “Bugün aralık ayının son günü, eşleri Avrupalı olanlar bugün evlerine gidiyor. Eğer bu doğruysa ne güzel. İnsanın bu cehennem dışında bir gün

dahi olsa başka yerde olması her şeye değer. Lussi beni görünce sevinecek. Buna inanmayacak.” dedi. Bana anlatmaya devam etti; “Ben ziraat okudum. Kerec’de örnek bir arazi kurmak için buraya geldim. Burada meyve ağaçları ekme, yeşil alan yaratma isteğim vardı ve hala bunları düşünüyorum. İnsanın tavuk, horoz, koyun gibi hayvanların sesiyle gözlerini bir çiftlikte açmasının ne demek olduğunu sen bilemezsin. Hayvanlarla yaşamayı insanlarla yaşamaktan daha çok seviyorum. O zaman sen gör gelirin de nasıl artar. Her Cuma seni çiftliğe davet ederim, gelirsin. Özel aracımı seni almaları için gönderirim.”

Sonra benim ne iş yapmak istediğimi sordu. Bir an onunla dalga geçmeyi düşündüm, bu lanet yürüyüş perişan etmişti beni.

“Senin de işin iş haa! Tavuk horoz satmak da iş mi? Hiç olur mu? Ben bir gazino açmak istiyorum. Avusturya gibi bir Avrupa ülkesine gidip oradan güzel güzel kızları toplayıp buraya getireceğim. Hem ekme parası kazanır keyif çatarım hem de kızlar keyfine bakarlar. O zaman nasıl elimin her yere uzandığını görürsün. Düşünsene her yerde seni konuşuyorlar. Sen o zaman gör makam ve para neymiş. Zavallı gidip tavuk, horoz, yumurta falan satacakmış, her gün polisle, ajanlarla, zabıtayla uğraşacakmış. Düşünsene! En iyi yemekleri yiyeceğim, en güzel kadını koluma takacağım. O zaman bana ne ki? Benim anam ya da kız kardeşim değil ki. Ne isterlerse yapsınlar. Her ne isterlerse yapsalar benim işime gelir. Daha sonra gelip yanıma dostum benden daha fazla vergi istediler diye ağlama. Olsun ben bir telefon açarım senden vergi bile almazlar. Anladın mı şimdi?” diye konuştum.

Feridun sözlerimi ciddiye aldı. Bir süre sessiz kaldı. Korku dolu bakışıyla bana dönerek, “Hayır hayır açlıktan ölsem de ben bu işlere bulaşmam. Sana yakışmıyor bu işler. Sen de yapma” dedi. Her ikimiz de güldük.

Öğleden sonra okula döndüğümüzde herkesin ağzında karısı Avrupalı olanların evci çıkacağı sözü dolanıyordu. Bu söz ağızdan ağza yayılıyordu. Akşam dua için toplandığımızda bu sözlerin doğru olmadığı açıklandı. Okulda Avrupalı karısı olanların -ki birçok yedek subayın karısı Avrupalıydı- kulağı bu güzel haberi sürpriz olarak verecek anonsa odaklanmıştı. Ama akşam olmuş, ders için sınıflara girilmişti ve beklenen haber hâlâ gelmemişti.

Feridun'un durumu belliydi. Sabahtan akşama kadar bir seviniyor bir üzülüyordu. Yılın ilk gününü karısının yanında geçirmekten daha çok istediği bir şey yoktu. Çavuş derste bölüklerin hareketleri konusunu ve saldırı sırasındaki taktikleri anlatırken Feridun'un ağzının içinde bir şeyler gevelediğini duydum; "Ben vaktimi burada bu saçma sapan şeylere harcıyayım, benim zavallı karım da yeni yılını tek başına evin bir köşesinde geçirsin" Çavuşun bağırması duyuldu: "Orada o hamal eşek ne mırıldanıyor? Yani sizin okumuş yazmışlığınız bu mu? Yazıklar olsun size. Sana söylüyorum koyun Feridun, cuma cezalısın. Anladın mı eşek herif? Sekretere söyleyin onu cuma günü nöbetçi yazsınlar."

Haftanın ortasındaydık ve Feridun şimdiden cuma günü tatilini kaybetmişti. Hem ben kötü olmuşum hem de Feridun çıldırıyordu. Ders de iki saatti. Bu iki saat boyunca içinin içini yiyeceğini, kıpırdayacak hali olmadığını çok iyi biliyordum.

Yatmak için hazırlanıyorduk. Birden çavuş yatakhaneye girdi ve bağırarak, "Dinlesinler, karısı Avrupalı olanlar yarın mesai saati sonuna kadar izinliler. Sessiz olun. Çantalarını bavullarını alsınlar buraya gelip isimlerini yazdırsınlar. Ama unutmasınlar mesai başlamadan erkenden buraya gelmiş olmalılar."

Öğrenciler arasında velvele çıktı. Bizim grupta karısı Avrupalı olan dokuz kişi vardı ve hepsi göz açıp kapayıncaya kadar çavuşun önünde sıraya girdiler.

Çavuş da hızla onların isimlerini yazıyordu. Feridun'a sıra geldiğinde onun yüzüne sinirli bir ifadeyle baktı.

“Sen cezalısın, nereye?” diye sordu.

Zavallı Feridun ellerini yukarı kaldırdı, titreyen dudaklarıyla;

“Ben cuma günü için cezalıydım. Bu akşam ...” diyebilirdi.

Çavuş sözlerini tamamlamasına izin vermeden;

“Bunu astsubaya sormam gerekir. Ofiste. Gel aşağı, eğer git derse gidersin.” dedi.

Sanki kalbinin yumuşak yanını Feridun'a acıtmış, kasketin altında o ince boynu, kara kuru rengi kaçmış çehresiyle Feridun'un haline acıtmıştı. Feridun o gün yatakhaneye gelmedi. Çavuş astsubayın ona eve gitmesi için izin verdiğini söyledi. Yatağı boş kalmasına rağmen ben çok sevindim ve uzak kalmasından dolayı da canım sıkıldı. Onun yatağını boş gördüğüm ilk geceydi. Sanki bu yatak hep boşmuş hiç kimse orada yatmamış gibi geliyordu insana. Onu öylesine kendimden uzakta hissediyordum ki sanki onu hiç tanımamış gibiydim. Her gece ışıkların söndürüldüğü, yatmadan önceki o anda, asker yatakhanesinde uyandığımız her sabah, mutlu yedi sekiz saatlik uykunun ardından her zaman şakalaşırdık. İkinci yılını dolduranlar, subaylar, insanların konuşmaları ve hareketleriyle dalga geçerdik. Bir-iki yıllık öğrenci, matematik alanında doktorası olan bir öğrenciye kibrit çöpleriyle yatakhanein enini boyunu hesaplamasını ve çıkan sonucu ona bildirmesini söylemiş, bunun üzerine doktorası olan adamın da ağlaması tutmuştu. Feridun da;

“Bunların kendileri hamalın önde gidene, gelip bize hamal diyorlar. Devamlı yürürken adımların önde yürüyen arkadaşının beline kadar kaldırılmasını söylüyorlar. Peki bütün bunlar niye? Biz bu şekilde dans mı edeceğiz?” derdi.

O gün kaçak durumuna düştüğüm macerayı kahvehanede ona anlattığımda gözünde yüce bir insan haline gelmişim. Beni onun mürşidiymişim gibi övüyordu. Macera şöyleydi; bir gün öğle öncesi bizi saha çalışması için kahvehane bölgesi civarına çıkarmışlardı. Subay düşman karşısında takımın alacağı durumla ilgili taktiği anlattıktan sonra, şimdi burada cepheymişiz gibi mevzi almamızı söyledi. Devamında;

“Bu cephe hattında mevzilenin. Orada yatıp kalacağımızı sanmayın. Ben her birinizin başında bir bir gezip bakacağım. Birinizi tembellik yaparken görürsem derinizi yüzerim” dedi.

Subay bunları söyledikten sonra biz dağıldık. Şans eseri ben kahvehaneye yakın bir yere düştüm, kör bir çukur buldum ve girip orada gizlendim. Yani yüz üstü yattım. Başımı toprağın yukarısında kadar kaldırdım ve önüme baktım. Sanki düşman görmesin diye de başımdaki şapkayı çıkardım. Subayın başına ilk dikildiği adam da ben oldum. Bütün ciddiyetle elim sağ tarafımda, yere koyduğum tüfeğimle ileriye doğru bakıyordum. Subay gelip benim doğru dürüst yerde uzandığımı gördüğünde; “Güzel, iyi” dedi ve sonra, “Karşında ne görüyorsun?” diye sordu. Uzaklardan eşeğe binmiş giden bir adam görünüyordu. Subaya bakmadan ona, “Bir süvari” cevabını verdim. Subay “Aferin” dedi ve nöbetten muaf olduğumu, sorumlu subaya bildirmemi bana söyledi. Atına binerek mıntıka teftişine gitti. Ben sevinçten yerimde duramıyordum.

Subay yanımdan ayrıldıktan sonra, tesadüfen kahvehane çırağı da ırmaktan su almak için yanıma geldi. Ona sordum:

Yiyecek bir şeyler var mı?

- Sulu et yemeği var dedi.

- Güzel dedim.

- Harika dedi.

- Bak, gidince bir yufkanın içine soğan doğra ve yemeğin etinden içine koy, getir. Suyu da sana kalsın. Ne kadar eder? dedim.

- Otuz riyal tutar, dedi.

- Al bu da parası çabuk ol, dedim.

Çırağın getirdiği ekmek arası etten ilk lokmayı ağzıma attığımda subay henüz benim bulunduğum yerden çok uzaklaşmış değildi. Ata binmiş halde onun nerede olduğunu ve ne yaptığımı çok iyi görüyordum. Rahat bir şekilde ekmek arası köfteyi büyük bir afiyetle yedim ve daha sonra çok uzakta olmayan kahveciye işaret ederek,

“Bana bir parça haşhaşla yanında da bir çay getirir misin?” diye sordum. O da “Niye olmasın” dedi. Subay henüz mıntıkanın son hattına ulaşmamışken ben çırağın getirdiği iki parça haşhaşı çekmiş, çayı da yuvarlamıştım bile. Keyif sürüyordum. Boş ve sessiz duran önümdeki mıntıkaya bakıyordum. Daha görevin bitmesine ve okula dönmemize bir saat kaldığını anlamıştım. Goethe'nin Faust'unun daha yeni yerini aldığı Don Kişot'u sırt çantamdan çıkardım. Bir onun sayfasına bir de uzaklarda çocukları denetleyen subaya bakarak okumaya başladım.

Bunları Feridun'a anlattığım gece o ilk önce bunlara inanmak istemedi. Ama ağzımdan haşhaş kokusu geldiğini görünce şaşırıldı kaldı. Bana “Anlasalar yaptığın

şeyi seni idam ederler” dedi. Doğru söylüyordu, çok kötü olurdu. Ama zayıf ve elinde hiçbir şeyi olmayan insan nefret ettiği düzene karşı başka nasıl tepki gösterebilirdi? Kesinlikle yolu bulunabilirdi. Benim yaptığım da bunun bir yoluydu. Ben de bütün yedekler gibi eziyet çekiyor ve içimden isyan ediyordum.

Sonuçta, Feridun’un yatakhane de benim yanımdaki yatağı boştu. Gece ışıklarını da söndürdüler, Feridun ile ışıklar söndürüldükten sonra her gece yatmamak için bin türlü şaka ve espri bulur, söndürülen ışıklar gibi sönüp gitmemeye çalışırdık. Bu gece yalnız kalmıştım, sessizlik ve karanlığın habercisi ışıkların söndürülmesiyle battaniyemin altına girdim ve uyudum. Gecenin hangi vakti olduğunu anlamadığım bir sırada Feridun’un yatağından bir şeyin düştüğünü hissettim. Önce yatakhane nöbetçisi olduğunu sandım. Ama daha sonra; “Niye nöbetçi olsun ki?” diye düşündüm. Onun kendi yatağı vardı, nöbeti bitince kendi yerinde yatabilirdi. Gözlerimi açtığımda Feridun’un elbiseleriyle yatakta karşımda durduğunu gördüm. Yerimden biraz doğrularak arkama yaslandım, ona dikkatlice baktım. Yüzü ölü yüzü gibiydi ve tavana bakıp duruyordu. Kesinlikle subayın onu eve göndermediğini ve ofis sekreterinin bize yalan söylediğini düşündüm. Yavaşça ona sordum:

- Niye döndün?
- İşte...
- İzin vermediler mi?
- Yoo. Verdiler.
- Peki niye gitmedin?
- İşte...”
- İşte ne demek? Konuşsana.

Yatakhane de salınıp gezen sessizlik dostumun üzerinde sanki ağırlık yapıyor, o ise sadece tavana bakmaya devam ediyordu. Bu durumdan hiçbir şey anlamıyordum. O da bana karşı hiçbir zaman böyle olmamıştı. Sanki bana küsmüş gibiydi. Hatta dönüp yüzüme bile bakmamıştı.

Tekrar yavaşça ona sordum:

- Ne oldu ki? Bir şeyler söylesene. Niye gitmedin?

- Bir şey olmadı, yok bir şey.

- Şimdi bu nasıl yatış böyle, kalkıp elbiseni çıkarsana. Saat kaç oldu?

- Bilmiyorum.

Tuhaftı, konuşmak istemiyor gibiydi. Benim de iyice uykum kaçmış ve iyice endişelenmeye başlamıştım. Ama onun durumunun doğal olmadığını hissediyordum. Sanki sarhoş olmuş gibi yavaşça nara atarcasına konuşuyordu. Yatağımdan kalkıp onun yatağının yanına gidip kenarına oturdum. Yüzünün bütün kasları kasılmış bir durumdaydı, birden boşaldı ve hıçkırarak:

- Kerim ile çırılçıplak yataktaydı. Lussi, benim yatağımda Kerim'le diyebildi.

Sanki tulumbayla bütün bedenimin kanını çekiyorlar ve yerine buzlu su veriyorlar gibi hissettim. Başım döndü, yatakhane gözlerimin önünde bir anda alt üst olmuştu. Dilim söyleyecek bir kelime bulamamıştı. İçimden de bir şey söylemek gelmiyordu. Nöbetçi bize yaklaşıp yavaşça:

- Yatın, saat gecenin biri. Nöbetçi subay teftişe gelebilir. Yatın hadi dedi.

GÖZLERİ AÇILMAMIŞ YAVRU KEDİ

Yolun kenarında duran beton elektrik direğinin arasındaki kedi yavrusu, insana eziyet veren diş ağrısının zonklaması gibi viyaklayıp duruyordu. Beton direktteki aralıkta şimdi artık olmayan bir elektrik regülatörü vardı. Yağmur suyunun yıkadığı demir bir kapının başı renginde bir çukur izi kalmıştı ve etrafını pislik sarmıştı. İnsancıkların halsiz, yorgun ve yaşlı adımları caddenin asfaltında bir iniyor bir kalkıyordu. Omuzlar yağın sağanak yağışta içe gömülmüş görünmez hal almıştı. Günlük işler bitmişti. Terler bedenlerde kurumuş, insanların yorgun solumaları duyuluyordu.

Orada dükkân yoktu. Evin yüksek bahçe duvarından bitkiler kaldırıma sarkmış ve üzerinde büyük bir demir kapı asılı duruyordu. Elektrik direğinin olduğu yere birkaç tuğla parçası dökülmüştü. Bir adam demir kapının yanında duruyor ve elindeki zinciri sallıyordu.

On, on iki yaşlarında bir çocuk oradan geçerken kedi yavrusunun sesini duydu. Direğin oraya geldi ve şöyle bir baktı. Kedi yavrusunun sesi kesildi. Belki göz kapaklarının gerisindeki ışık değişmiş, başka bir canlının nefesinin kokusu burnuna ulaşmıştı. Ama yeniden yavru kedinin sesi geldi, çocukcağzı doğruldu ve demir kapının yanında duran adama baktı. Bakışlarıyla adama bu yavru kediyi buraya kimin attığını soruyordu ama adam bir şey duymamıştı ve bir yanıt da vermemişti, elindeki zinciri sallamaya devam ediyordu.

Adam uzun boylu iri yarıydı, üzerinde pantolon gömlek vardı. Köylü birisiydi. Çocuk onun karartısını ve ağırlığını üzerinde hissediyordu. Çocuk, durduğu köşeden, demir kapının parmaklığı içindeymiş gibi duran adamın kafasını

görüyordu. Adamı oldukça iri yarı görüyor, ondan bir şey sorup sormama konusunda bir ikilem yaşıyordu. Ondan hoşlanmamıştı, adam da ne yavru kediyle ne de çocukla ilgilenmiyor, caddeye bakıyordu. Ama kedi yavrusunun miyavlaması kulak perdesini tırmalıyordu.

Çocuk yeniden eğildi ve elektrik direğinin dibinde bulunan betondaki eğri büğrü deliğe bakışları takıldı. Ses kesildi. Ellerini sonuna kadar çukura soktu ve parmaklarıyla aramaya başladı. Ama bir şey bulamadı. Birden köylünün sesiyle irkildi ve ellerini çukurdan çekti.

- Çukur çok derin, benim ellerim de ulaşmıyor.

Çocukcağızın gözleri köylünün yüzüne odaklandı. Gözleri heyecan ve korkuyla sık sık açılıp kapanıyordu ve adamın ne dediğini, ondan ne istediğini anlamamıştı. Adamın elinde zincir sallanmaya devam ediyordu. Zincir uzun ve paslıydı. Çocukcağız yeniden adamın şöyle seslendiğini duydu:

- Çukur çok derin.

Çocuk, bunu duyunca cesareti arttı. Köylü ona itici gelmedi.

“Siz elinizi saktunuz mu?” diye sordu.

- Bir zamanlar, çok önceleri. Kedi yavrusu için değil. Çukurun derinliğinin ne kadar olduğunu anlamak için. Ellerim sonunu bulamadı.

- Ne zaman düşmüş?

- Bilmiyorum, dünden beri viyaklayıp duruyor.

- Gelin çıkartalım onu.

- Ne yapacaksın. Boş ver bırak kendisi ölür.

- Siz çıkarın dışarı. Ne yapacaksınız? Ben eve götürür orada bakarım ona.

- Henüz gözü bile açılmadı, süt içiyor, nasıl büyüteceksin onu?

Çocuk sustu ve gözleri yeniden çukura döndü, süt içmesiyle, gözlerinin açılıp açılmamasıyla ilgilenmiyordu. Ellerini yine çukura soktu, direğe dayanıp boynunu eğmiş olarak adama bakıyor ve çukurun içini düşünüyordu.

- Ne dediğimi anlamıyor musun? Diyorum ki elin çukurun sonuna ulaşmaz. Tamam, çık git işine bak, diye bağırdı ve elinde salladığı zinciri durdurdu. Çocuğa çıkışmaya hazırlandı. Çocuk, elini arı sokmuş gibi adama baktı. Birkaç adım geri gitti, kalbi hızlı hızlı atıyordu ve yeniden adamdan hoşlanmamaya başladı. Sonra;

- Sana ne yaptım da. Burası senin satılık malın mı? diye söylendi.

Adam elindeki zinciri diğer eline aldı ve çocuğa doğru hamle yaptı. Oradan geçen bir başka adam kaldırımın kenarında durup adama:

- Boş ver. Uğraşma çocukla, dedi.

Düzgün giyimli, yakası dik ve beyazdı. Tavus kuşu desenli kravatını yanda tutmuştu. Köylü olduğu yerde dondu kaldı. Tükürüğü yutkundu.

- Elini şu çukura sokuyor, ben de elini oraya sokma diyorum, dedi.

- Niye ki? Bırak soksun, sana ne?

- Şey.. şey için, yavru bir kedi düşmüş de deliğe.

Çocuk yine aslan kesildi.

- Beyefendi, gözleri açılmamış henüz, süt içen bir kedi yavrusu düşmüş çukura, çıkarıp götürmek, evde ona bakmak istiyorum, izin vermiyor, dedi.

Beyefendi, cakasını bozmadan direğin olduğu yerdeki çukurun yanına gitti. Boynunu sopa gibi dimdik tutmuştu ve çenesinin üzerine baskı yapıyordu. Kolalı yakası bozulmasın diye başını eğmiyordu.

- Kim attı onu?

Kimseden bir yanıt gelmedi. Adam da elinde zincirle ortada kalmıştı. Çocuk da birisinin çıkıp beyefendiye cevap vermesini istiyor, kendisi de yavru kediyi buraya atanın kim olduğunu bilmek istiyordu.

Oradan geçen iki kişi daha adımlarını yavaşlattılar. Adamın birinin elinde gagasından beyaz salya akan, korkudan yuvarlaklaşmış gözleri yukarı bakan, kanatları iki yana düşmüş, dili ağzından sarkarak soluyan iri bir civciv vardı; diğer adam ise ayakları çarpık, gözleri şaşkı ve başında yuvarlak keçe şapkası olan, elleri ayakları kara birisiydi. Kalaycı çırağına benziyordu.

Elinde civciv olan adamın gözleri insanların üzerinde, elektrik direğinde ve yerde gezinerek;

- Ne olmuş?, diye sordu.

- Henüz gözleri açılmamış bir kedi yavrusu düşmüş şu çukura, onu çıkarmak istiyorum, olmuyor, diye yanıtladı çocuk.

Elinde civciv olan adam civcivi su arkının yanına bıraktı ve ellerini çukura soktu, içeriyi parmaklarıyla yoklamaya başladı. Elleri omzuna kadar içeri girmişti, ellerini dışarı çıkardı ve doğruldu. Civcivi bıraktığı yerden aldı ve:

- Olmuyor, elim yetişmiyor, dedi.

Kalaycı çırağına benzeyen adam:

- Niye dışarı çıkarmaya çalışıyorsunuz?, diye sordu.

- Birkaç gündür çukurun içinde, açlıktan ölmek üzere, eve götürüp bir şeyler verelim de canlansın, dedi.

Beyefendi görünümlü adam gitti. Çocuk beyefendinin gidişinin ardından bakışını köylü adama çevirdi ve kendi kendine:

- Beyefendi gittiğine göre artık kimseden korkmaz, gelir beni döver, diye aklından geçirdi. Oradan gitmek isterken, yerinden ayrılmadı olduğu yerde durdu.

Köylü adam geldi direğe dayanarak bir ayağını öbürünün üzerine koyarak:

- Dün gece sabaha kadar sayesinde kimsenin gözüne uyku girmedi. Sabaha kadar evden sesini duyuyorum. Hiçbir şekilde çıkarılmıyor, faydasız. Orada kalmasından ve açlıktan ölmesinden başka çare yok; dedi

- Peki kim attı onu oraya? diye sordu elinde civciv olan adam.

Adamcağız şöyle cevapladı:

- Bu bizim evin kedisiydi, anası da bizimdi. Bizi terk ettiğinde erkek kediler götürdü ikisini. Bunu da biz istemedik, annesi götürsün diye yolun kenarına koyduk. Kim atmış onu oraya bilmiyorum.

Çocuk hüznü bir şekilde:

- Belki ölür... şimdi anası nerde? diye sorunca, adam ona umursamaz şekilde:

- Cehennem olsun, nerden bileyim nerede? diye yanıt verdi.

Kalaycı çırağına benzeyen şaşlı gözlü olan adam şöyle dedi:

- Kedinin yedi canı var ölmez.

Elinde civciv olan:

- Şimdiye kadar altı canı gitmiştir, deyince çocuk üzgün bir şekilde:

- Bu akşam ölür artık, sesinden belli, dedi.

Köylü adam:

- Doğru söylüyor, dünden beri sesi yüz çeşit sese büründü. Şimdi ise sanki kuyunun dibinden gelen ses gibi geliyor sesi, diye konuştu.

Kalaycı çırağına benzeyen gzleri şaşı gzli olan adam gzünün akıntısını silerek;

- Eğer dışarı çıkarmak isterseniz direği yerinden skmeniz gerek, dedi.

Elinde civciv olan adam alaycı bir bakışla kalaycı çırağına benzeyen adamı iğnelemeye çalışarak:

- Bütün eşekliğine rağmen doğru sylüyor adam vallahi. Ama hiçbir değer olmaya kedi yavrusu için yz tmenlik elektrik direği sklmez ki, dedi.

Kalaycı ırağı tipli adam birden parladı:

- Eşek babandır, senin gibi birini bırakıp gitmiş, diye yanıt verdi.

İki adam kavga etmeye koyuldular. Bu esnada adamın elindeki civciv kaldırıma fırladı, kalaycı çırağına benzeyen adamın burnundan kan gelmeye başladı. Bu arada polis gelip araya girdi ve her ikisinin de elini tuttu.

Bu sırada zayıf, siyah renkli bir kedi yorgun ve sıkılğan gzlerle derisi kemiklerine yapışmış bir şekilde bir anda kaldırımın kenarında kavgayı seyredenlerin ayakları dibinde beliriverdi. Sanki yerden tremişti. Kedi nce civcivin yanına gitti ve onun başını koklamaya başladı, sonra sıçrayıp elektrik direğinin altındaki çukura girdi. Yavru kedinin sesi kesilmişti.

YAHYA

Yahya on bir yaşındaydı. Daily News gazetesini satmaya başlayacağı ilk günüydü. Gazetenin bürosunda şef gazeteleri teslim ediyor, kendisiyle akran birkaç çocuk Daily News gazetesinin ismini ona telaffuz ediyorlar, o da ismini ezberliyordu. Birkaç defa zorlanmadan ismini telaffuz etti: “Daily News! Daily News!” Daha sonra gazetenin bürosundan çıktı.

Sokağa çıkınca koşmaya ve “Daily News! Daily News!” diye bağırmaya başladı. Kimseye bakmıyordu, işiyle meşguldü. Herkes kendi işiyle meşguldü. Ne kadar çok bağırırsa insanlar o kadar çok gazete satın alıyorlar, o da o kadar kendiyile gurur duyuyordu. Birkaç tanesini satıncaya kadar ismi aklındaydı. Ama ne zamanki bir beyefendinin verdiği beş Riyalin üzerini verip, on şahi açık verince, o bey de on şahi bahşiş verip gidince mutlu oldu ve ne kadar hatırlamaya da çalışsa, gazetenin ismi aklına gelmiyordu. İsmi tamamen aklından gitmişti.

Altüst olmuştu. Bir an caddede kalakaldı gözleri çakılı kalmıştı. Bir daha koşmaya başladı. Bağırmasına rağmen birkaç tane gazete satın alan olmuştu. Ama gazetenin ismini iyice unutmuştu.

Yahya, belki gazetenin ismini söylerler diye satın alanların ağzının içine bakıyordu, ama onlar bütün ciddiyetleriyle, istiflerini bozmadan ve onun yüzüne bile bakmadan gazeteyi alıp gidiyorlardı.

Çaresiz, eli ayağı bağlı kalmıştı. Belki etrafta meslektaşları olan diğer çocukları bulur da gazetenin ismini onlardan duyar diye etrafına bakıyordu. Ama kimseyi göremedi. Birkaç defa bir öyle bir böyle kelimelere baktı. Ama hiçbir şey anlamadı.

Kaldırımında sayısız şeyler gözünün önünden geçiyordu. Sanki bir şey ona tekrar ismi hatırlatacakmış gibiydi. Ama istediği gibi olmadı.

Başını önüne eğmiş, yavaş yavaş yürüyordu. Gazeteleri koltuğunun altına sıkıştırmıştı. Gazetenin ismini hatırlamadığı için gazeteleri elinden alırlar diye içini korku salmıştı. Ağlamak istiyor ama gözünden yaş gelmiyordu. Yoldan geçenlerden gazetenin isminin ne olduğunu sormak istiyor ama utanıyordu.

Ansızın duruşunu değiştirdi, ağzını açtı. Yüzüne bir gülümseme yayıldı.

Başladı bağırmaya:

“Perimus! Perimus!”

Gazetenin ismini bulmuştu.

KAFES

Kafes irili ufaklı, beyaz, tarçın renkli, ibikli, kuyruksuz, kısa ayaklı ve hastalıklı çeşitli şekillerde tavuk ve horozlarla dolu, buz tutmuş su kanalının kenarında duruyordu. Su kanalında çay tortuları, kan, pislik, portakal kabukları, kurumuş yapraklar ve diğer bin çeşit pislik donmuştu.

Kafesin yanında içinde donmuş tavuk kanı pıhtılarının, sigara izmaritlerinin, kuşların kesilmiş kafa ve ayakların bulunduğu at pisliğiyle dolu bir çukur vardı.

Kafesin dibi ıslaktı. Üzeri kuş pislikleriyle örtülmüştü. Kuşların el ayak ve kanatları ıslaktı; pislikten ıslaktı. Yerleri dardı. Birbirlerine girmişlerdi. Mısır taneleri gibi dizilmişlerdi. Büzülüp oturacak yer yoktu. Gidecek yer yoktu. Uyuyacak yer yoktu. Birbirlerinin başlarını gagalayıp, ibiklerini koparıyorlardı. Kaçacak yer yoktu. Hepsi boyun eğmişti. Herkesin yeri dardı. Hepsi kaskatıydı. Hepsi açtı. Kimse bir diğerini düşünmüyordu. Her yer pislik içerisindeydi. Herkesin gözü yoldaydı. Hepsi birbirine benziyordu ve kimsenin kaderi bir diğerinden daha iyi değildi.

Bazısı eziyet gördükten sonra başını öne eğiyor, kanatların, ayakların altına saklanıyorlar, isteksizce gagalarını kafesin dibindeki pisliklere sürüyorlardı. Çaresizce yapışmış yemleri koparıyorlardı. Hatta bazıları kafesin üzerindeki pislikleri bile tırtıklayacak yerleri olmadığı için kafesin tellerine çıkmış, tellere gagalarını vuruyorlar, dışarıya bakıyorlardı. Ama faydasızdı. Kaçacak yerleri yoktu. Yaşayacak yerleri de yoktu. Ne gaga vurmaları, ne pençeleri, ne zorlamaları, ne birbirlerine sığınmaları onlara kaçacak bir delik sağlamıyordu. Ama onları

oyalıyordu. Dışarıdaki dünya onlara yabancı ve acımasızdı. Gözlerini dikip acıyla bakmaları ve kanatlarının güzel oluşu onlara yardım etmiyordu.

Yuvarlanarak ve birbirlerine tutunarak yürüyorlar, kendi pisliklerini gagalıyorlar kafesin yanındaki kırık kaptan su içiyorlar, sanki memnuniyet belirtisiymiş gibi başlarını yukarı kaldırıyorlardı. Kafesin tavanına, komik bir şekilde, alaycı ve yalandan bakıyorlardı. Zayıf bacaklarını sallıyorlardı.

Uyukladıkları zaman hepsinin gözü kafesin kapısında idi. İsteksiz ve baygın duruyorlardı. Çıkış yoktu. Kaçacak bir yer de, yaşayacak bir yer de yoktu. Bu bataklıktan kurtulmanın imkanı yoktu. Onlar topluca soğuk, çaresiz, yabancı, yalnız, kaderlerini bekleyen bir mahkumiyetin pençesinde kendi kendilerine hareket edip zaman geçirmekteydiler.

Ansızın kafesin kapısı açıldı. İçeride bir hareketlilik, bir kaçışma başladı. Çirkin, yanmış, pis bir el kafesin kapısından içeri daldı. El, pervasızca ve acımasızca daldı. İçeride bir curcuna koştular. Kafes sakinleri ölümün bu tanıdık kokusuna aşınaydılar. Kıpır kıpır titrediler ve kanat çırparak birbirlerinin kanatları altına saklanmaya çalıştılar. El yukarıda şöyle bir döndü ve mıknatıs gibi dolaşarak titretti. El her yeri yol aştı ve radar gibi gözlerle yolunu buldu. Sonunda ishalleri bir civcivin gırtlığına yapışarak onu yukarı doğru çekti.

Ama daha civciv elden kurtulmak için çabalarken tepesinde horozlar ve tavuklar uçuşuyorlardı. Daha civciv kafesten çıkmamıştı bile, herkes tekrar o pisliğin içerisinde kendi işine koyulmuş, geniş getirmekte ve vakit geçirmekteydiler. Açlık, soğukluk, bıkkınlık, yabancılaşma ve tedirginlik tekrar yerini almıştı. Hepsinin birbirine yabancı, isteksizce, acımasız bir şekilde birbirlerine bakıyorlar, pençeleriyle kaşınıp duruyorlardı.

Kafesin dışında kör ve sivri bir bıçak civcivin boynundaki kana bulaşmıştı ve kan dışarı fışkırdı. Tavuklar ve horozlar kafesin içinden seyrediyorlardı. Gıdaklıyorlar, kafesin demirlerini gagalıyorlardı. Ama kafes kapalıydı. Dışarısı görünüyor ama dışarı çıkılamıyordu. Merakla, korkuyla ve çaresizce az önce kurtulan ve kanı fışkıran kafes arkadaşlarına bakıyorlardı. Ama hiçbir çıkar yol yoktu. Var olan tek şey olanaksızlıktı. Hepsi sessizleşmişti. Ölümün buğusu kafesi sarmıştı.

O sırada kızıl bir horoz kanadını kaldırıp kendine pisliğin içerisinde bir yol çizerek tavuğun tekini ayaklarının altına aldı, hayvanın kuyruğuna çörekledi, üzerine bindi. Zavallı tavuğun dili pislige yapıştı. Kendini sarstı, kanatlarını açtı, kanatlarını çırparak kaçtı, yemeğe koyuldu. Yavaşça yürüdü, biraz dikildi ve tekrar yemeğe devam etti.

Bir tavuğun gıdaklama, ciyaklama sesi yükseldi. Bir süre kendi etrafında dolandı. Sonra koşup kafesin ortasına çöktü ve korku dolu gözlerle kafesin pislikle dolu orta yerine yumurtladı. O esnada pislik içerisindeki siyah el tekrar kafesin tepesinde dolaşarak yumurtayı olduğu yerden alarak kafesin dışına çekti, kafesin dışında mezar gibi bir ağız açıldı, yumurtayı yalayıp yuttu. Kafestekiler kaderlerini bekleyerek birbirlerine bakıp duruyorlardı.

YOLDAŞ

İki kurt küçüklükten beri arkadaşlıklar ve yakaladıkları her avı beraber avlayıp birlikte yerlerdi. Bir mağarada birlikte yaşıyorlardı. O yıl kışın çok çetin geçtiği bir yıldır. Kar çok yağmıştı ve her yer o kadar karla kapanmıştı ki bu yüzden iki kurt aç kalmıştı. Önceki avlardan kalan leşleri yemişler, karın çözülüp de avlanmaya gidecekleri zamanı gözetlemekteydiler. Ama kar durmadı ve onlar da çaresiz kaldılar. Hiç bir şey yakalayamamışlardı, üstelik yavaş yavaş gece bastırmakta kar yola çıkmaya izin vermemekteydi. Soğuktan ne bir adım öne, ne bir adım arkaya atabiliyorlardı.

Artık ayakta durmaya mecali kalmayan kurt arkadaşına seslendi:

- Köye inmekten başka çaremiz kalmadı herhalde.
- Dağın eteğindeki köye inip bir kuzu kaçıralım.
- Kim güvenip de gecenin bu karla kaplı halinde ağılımı açık bırakır ki. Böyle akılsızca, cahil gibi gidip de yedi ceddimizi göstermesinler bize.
- Sen de ne korkakmışsın. Hâlbuki açlık korku dinlemez derler.
- Babanın nasıl öldüğünü unutma. Acemice hırsızlık yapayım derken etini parça parça ettiler.

- Babamın adını ne karıştırıyorsun ki. Ölmüş adamdan ne istiyorsun ki? Ben senin eşekten beter baban hakkında konuşayım da gör. Hastalıklı adamın teki onu evcilleştirmişti. Onu aldı, tavuklara horozlara göz kulak olsun diye köye götürdü o da maşallah öyle güzel baktı ki sonunda kendisi öldü. Vallahi derisi yüzülürken ne kadar kurt varsa kurtluğundan utandı.

- Benim babam eşek değildi. Herkesten de üstündü. Eğer bugün insanlar bana güvenseydi, gider onunla yaşadım. Sen bir git bakalım köye senin nasıl derini yüzüp kelleni alıyorlar.

- Benim artık dermanım kalmadı. Elden ayaktan düşüyorum.

- Ah, demek yavaş yavaş bitiyorsun. Bu halle mi köye gideceksin?

- Evet, namert bir şekilde ölmek istemiyorum. Yaşarken mert bir şekilde yaşayıp insanoğlundan yemeğimi ellerimle kazanmak isterim.

Güçsüz kurt bunları söyledikten sonra kendinden iyice geçti ve yere yığıldı. Artık kıpırdayamıyordu. Onun yere düşmesi arkadaşının hoşuna gitti. Etrafında döndü, pençelerini sırtındaki kıllarda gezdirdi, vücudundaki birkaç yeri ısırdı. Yerdeki kurt arkadaşının bu davranışına şaşırıldı. Güçlkle sordu:

- Ne yapıyorsun? Beni neden ısırıyor?

- Şaşırırım doğrusu. Arkadaşlığa ne oldu? Aziz yol arkadaşına bir fedakarlıkta bulunmak istemiyor musun yoksa?

- Nasıl bir fedakarlık?

- Sen ölüyorsun. En azından ben seni yiyeyim de hayatta kalayım.

- Beni yemek mi?

- Evet ne oldu ki?

- Ama yıllardır biz ikimiz can ciğer arkadaşık.

- Ben de bu yüzden bir fedakarlık yap diyorum ya sana.

- Ama biz ikimiz de kurduz. Kurt kurdu yer mi hiç?

- Neden yemesin? Şimdiye kadar yemediyse de ben yemeği başlatayım ki ileride çocuklarımız da hatırlasın.

- Yahu benim etim iyi değildir.

- Allah Allah, ben neredeyse açlıktan öleceğim.

- Şimdi gerçekten beni yiyecek misin?

- Tabii ki. Neden yemeyeyim ki?

- O zaman senden bir isteğim var.

- Ne istiyorsun?

- Bırak önce öleyim. Ben öldükten sonra ne istersen yap.

- Açıkçası ben seni canlı canlı yemekle dostluk adına iyi bir fedakarlık örneği gösteriyorum. Biliyor musun, eğer ben seni yemezsem leş olacaksın ve o zaman akbabalar seni yerler. Bırakırsam seni öldüğünde kötü kokarsın verir, bu da benim hoşuma gitmez.

Bunu söyledikten sonra canlı canlı arkadaşının karnını parçalar, kalbini, ciğerini parça parça yutar.

Çıkarılan ders: Bu hikâyeden şunu öğreniyoruz; ya ot obur olacağız ya da hiçbir zaman kokmuş et yemeyeceğiz!

ADÂLET

Bir faytonun atı geniş bir kanalın içine düşmüş, kaval kemiği ve diz kapağı kırılmıştı. Bir ayağının kaval kemiğinin yerinden oynadığı ve kanadığı kına rengi derisinin altından açıkça görünmekteydi. Diğer bacağının diz kapağı tamamen eklem yerinden çıkmıştı ve son ana kadar sadakatini elden bırakmayan birkaç damar ve lif ile tutunuyordu. Kaval kemiği kısmından kırılmış olan bir ayağının toynağı ve onun üzerinde üç tane çivi ile tutunan aşınmış bir nal görünüyordu.

Kanalın suyu donmuştu. Sadece atın bedeninin sıcaklığı etrafında donmuş olan buzları eritmişti. Vücudunun tamamı kana bulanmış, çamurlu suyun içine düşmüştü. Art arda soluyordu. Burnunun delikleri bir açılıp bir kapanıyordu. Dilinin yarısı kilitlenmiş, dişlerinin arasından dışarı sarkmıştı. Ağızının etrafı kan içerisindeydi. Yeleli hüznün verici bir biçimde alınının üzerine düşmüştü. Üzerlerinde apoletsiz asker üniforması ve başında siperliksiz hizmet şapkası bulunan yoldan geçen iki çöpçü ve bir amele atı kanaldan çıkarmak istiyorlardı.

Eline koyu renkli kına yakmış olan çöpçülerden biri şöyle dedi:

- Ben kuyruğunu tutayım, siz de her biriniz bir ayağını tutun, bir hamlede yerden kaldıralım. O zaman hayvan acıya dayanamayacağı ve ayağını yere basamayacağı için bir hamlede silkinip kalkar. O zaman siz ayağını ben de kuyruğunu bırakırım. İki ayağı bağlanır. Artık iki ayağının üzerinde durabilir. O ayağı fazla kırılmamış. Kuş iki ayağının üzerinde duruyor da bu niye üç ayağının üzerinde durmasın?

Kolunun altında deri bir çanta tutan ve renkli gözlük takan bir adam şöyle dedi:

- Hayvanı böyle çıkarmak olur mu hiç? Birkaç kişi birleşip hayvanın tüm bedenini yerinden kaldırıp kaldırımın üzerine koymalısınız.

Küçük bir çocuğun elinden tutmuş olan, olayı izleyenlerden birisi itiraz etti:

- Bu zavallının artık sahibine bir faydası olmaz. Kafasına bir kurşun sıkıp işini bitirmek lazım.

Sonra kaldırımın kenarında haşlanmış pancar yiyen gariban bekçiye dönüp şöyle dedi:

- Bekçi bey, zat-ı alinizin tabancası var, niye onu huzura kavuşturmuyorsunuz?

Yanağının bir tarafında bulunan pancardan avurdu şişmiş olan bekçi, alaylı bir ifade ile şöyle cevap verdi:

- Ne akıllısınız beyefendi. Öncelikle, o kurşun at için değil hırsızlar içindir. İkincisi, diyelim ki buyurduğunuz gibi onu rahata kavuşturduk. Kıyamet günü sorguya çekilmeyi bir tarafa bırakalım, biz yarın devlete ne cevap veririz? Kahrolası mermi ne yaptın diye sormazlar mı?

Üzerinde eski püskü bir palto ve başında sarık bulunan bir molla şöyle dedi:

- Hayvanın korkulacak bir şeyi yok canım. Allah cana kıyılmasından hoşlanmaz. Yarın iyileşir. İlacı bir fındık büyüklüğünde kara merhemdir.

Elinde gazetesi olan ve olay yerine yeni gelen biri şöyle dedi:

- Nasıl olmuş?

Pipolu bir adam cevap verdi:

- Vallahi ben buralı değilim, yolcuym.

Hamamböceği kafalı bir pancar satıcısı sapsız çakısıyla müşterisi için pancar soyarken cevap verdi:

- Ona araba çarpmış, sakatlanmış. Sabahtan beri buraya düşmüş suyun içinde can çekişiyor zavallı. Kimsenin umrunda değil. Bunu...

Lafını tamamlamadan bir müşteriye dönüp şöyle dedi:

- Bir riyal...! ve sonra bağırdı:
- Karnesiz şeker dağıtıyorum. Yüz gramını bir riyale veriyorum.

Elinde gazete bulunan adam sordu:

- Şimdi bunun sahibi yok mu?

Boynunda yeşil kaşkol sarılı, tipi şoförleri andıran, deri ceketli, iri yarı bir adam cevap verdi:

- Nasıl bir sahibi olmasın ki. Sahipsiz olur mu hiç? En azından derisinin değeri 15 tümen eder. Sahibi az öncesine kadar buradaydı. Sanırım faytonu bırakıp dönmek üzere gitti.

Eli adamın elinde olan çocuk başını kaldırdı ve sordu:

- Babacığım, atın sahibi faytonu nasıl götürmüş? Atı ölmemiş mi?
- Gözlüklü, iyi giyimli bir adam sordu.
- Yalnızca ayakları mı kırılmış?

Boynunda yeşil kaşkol sarılı olan, tipi şoförleri andıran iri yarı adam cevap verdi:

- Sahibi kaburgalarının da kırıldığını söylüyordu.
- Atın burnundan sık aralıklarla buhar çıkıyordu. Bütün bedeninden buhar yükselmekteydi. Derisinin altından kaburgaları görünüyordu. Kalçasının üzerinde kurumuş çamurlu beş parmak izi vardı. Boynunun üzeri ve vücudunun diğer yerleri çamurluydu. Vücudunun bazı yerlerinin derisi seğriyordu. Vücudu şiddetle sarsıldı.

Hiç sesi çıkmıyordu. Duruşu sessizdi, yalvaran gözlerle bakıyordu. Sağlıklı bir at görünümüne sahipti. Açılmış kocaman yaşsız gözleriyle insanlara bakıyordu.

BAKICISI ÖLEN MAYMUN

Sabah uykusu esrar gibi ağır olur diye boşuna dememişler. Özellikle sabahın erken saatinde maymunu Mahmel ile birlikte Âbgine Köprüsü'nden dola çıkan ve bütün gün “Katl-i Dohter” i yürüyüp “Berm Çölü”ne esrar içmek için, uyuklamak için ve maymununa esrar çektirmek için gece varan maymun bakıcısı Cihan'ın uykusu. Gece olmuştu, yorgun argın kestane ağacının kalın gövdesinde uyumuştur. Ama ne kadar yorgun olursa olsun bu saate kadar hiç kalmazdı. Hele ki caddeden geçen kamyonların feryad figan gürültüsüne, kömürcülerin kestane ağaçlarını yakmalarına uyanmazlık etmezdi.

Mahmel o kadar başında durup bakıcısının uyanıp uyanmadığını kontrol etmişti ki artık canı sıkılmıştı. O da şimdi bir köşeye sinmiş, bakıcısının uykudan uyanmasını bekliyordu. O da bütün gün boyunca bakıcısıyla birlikte yol katedmişti. Bazen iki ayağı üzerinde, bazın dört ayak üzerinde yürümüş, şimdi de yorgun düşmüştü. Ne kadar başında döndüyse de bakıcısı yerinden kıılmıyordu. Artık takati kalmamıştı. Ellerin ve ayaklarının içi sızlıyordu, derileri pul pul soyulmuştu. Hâlâ dünden kalan toz toprak saçlarının arasında duruyordu ve derisinin üzerine yapışmıştı. Süzgül gözlerle köpek gibi durmuş, bakıcısının altında uyuduğu pelit ağacın adoğru oturmuştu. Ellerini ayaklarının altına almış, şaşkın ve donuk gözlerle bakıcısının uyumasını seyrediyordu. Tekrar isteği geldi ve birkaç tur kendi etrafında dolaştı. Yere çiviyle çakılı olan zincirini aldı, çekti, tekrar aynı şekilde beklemeye başladı. İstemsizce gözlerini kırıyor ve sahibine bakıyordu.

Henüz çöle güneş doğmamış, dağların arkasında duruyordu. Ama “ Kuh Merre” dağlarını yırtan aydınlık çöle yayılıyordu. Henüz uzaktaki dağlar uykudaydılar ve güneş onları uyandırmamıştı.

Henüz çöl kızıldı. Gül rengiydi. Yeryüzü kızıla çekmişti. “Tozlu ve dumanlı, Hantal kestane ağaçları ovaya yer yer dağılmışlardı. Uzun ince bir cadde çölü ikiye ayırmıştı. Çölün her yanında yanan kestane ağaçlarının dumanları yükseliyor, gökyüzüne karışıyordu.

Maymun bakıcısı Cihan, bir tane yeşil yaprağı olmayan kurumuş kestane ağacının hantal gövdesinde uyumuş kalmıştı. Eğri büğrü ruhsuz dalları yükünü atmıştı. Çoktan beri kervanlar ağacın altına menzilenmişler, dallarını kesmişler dallardan gövdesinde ateş yakmışlardı. Gövdesinin duvarı kömürden parça parça olmuştu. Yıllardır bu pelit ağacı ölüydü sanki.

Maymun bakıcısı Cihan ağacın iç duvarına yaslanmış şekilde uyumuştu. Önünde, yerde kaşkolu, sopası, yem torbası, tütün torbası bulunmaktaydı ve birkaç parça kömür külü etrafa savrulmuştu. Kısa sakalları ve ablak yüzü yattığı yerden dışarı sarkmıştı.

Mahmel iki ayağının üzerinde yükseldi ve bakıcısına doğru uzandı. Asık suratlı yüzündeki kaşları birbirine girmişti. Gömleğinin boynu dardı. Sesi soluğu çıkmıyordu. Ablak yüzü ve derin bakışlarıyla bu sefer değişik görünmüştü gözüne. Bir o taraftan bir bu taraftan baktı, sonra tekrar yere oturdu. Gözleri yerde gezindi. Sanki bir şeyin peşindeymiş gibiydi. Bakıcısı onu ağacın dibine bağlamıştı. Çivi yere çakılmış, onu bir dairenin içine hapsetmişti. Onunla bakıcısının uyuduğu kestane ağacının arasında ince bir çizgi vardı.

Bakıcısına gözlerini dikmiş öylece bakıyordu. Sanki onda yeni bir şey keşfetmiş gibiydi. Bir an bakıcısının uykudan uyanacağını düşündü. Ama yüzünde hiçbir kıpırdanma yoktu. Gözlerinde her zaman olan pırıltıdan eser yoktu. Yüzü renksizdi. Bakıcının gözleri açıktı. Gözleri açık ve baygın, donuk gözlerle bakıyordu. Uykudan yeni mi kalkmıştı, yoksa ölü müydü belli değildi. Yüzü temiz ve ölü gibi kurumuş bir haldeydi. Gözleri genişlemişti. Ağzının kenarından yumurtanın akına benzeyen beyaz bir sıvı akıyordu.

Mahmel korkmuştu. Birkaç defa bütün gücü ve cüssesiyle yerden sıçradı ama zinciri boynunu sıkıyordu. Bütün dikkatini bakıcısına vermişti. Bir şey keşfetti. Yüzü artık ona farklı geliyordu. Artık ondan korkmuyordu. Onun için artık o bir yabancıydı. Ne kadar da ona baktıysa da ona ne olduğunu bir türlü anlayamamıştı. O zamana kadar bakıcısını hiç bu halde görmemişti. O güne kadar insanlar onu hep azarlamıştı. Her zaman onları eziyet eden ve işkence eden kişiler olarak görmüştü. Ama artık korkmuyordu. Derisinin her kıpırdanmasından, her mimiğinden korktuğu bu yüz artık onun için bir şey ifade etmiyordu. Ona dünyayı öğreten gözleri artık solgun ve sessizce, nirsuz açık kalmıştı.

Ansızın içinde kopan derin bir yalnızlık duygusu benliğini kapladı. Tek başına kalmıştı. Bakıcısı onun için önündeki kestane ağacına dönüşmüştü. O artık bu kirlî çölde yalnızdı ve kimseyi tanımıyordu. Bir o tarafa bir bu tarafa sallanıyor, kendi etrafında dönüyordu. Sonra durdu; uzaktan insanların yürümelerinden çıkan toz dumanın havaya yükselmesine baktı. O zaman daha da korktu. Bakıcısından yediği bütün dayaklar bir bir gözünde canlandı. Tekrar yere oturdu ve soğuk bir şekilde bakıcısının yüzüne baktı. Sonra kendisinin zincirle köküne bağlanmış olduğu

ağaca ve dallarına, sonra da ağacın arasına yaslanan bakıcısına baktı. Sanki cezasının ne olduğunu sorar gibiydi.

Bakıcısı artık iyice derin bir uykuya dalmıştı. Mahmel artık onun çok uzaklarda olduğunu ve artık onu tanımadığını hissediyordu.

Dünkü yolculuklarının sonunda bu kestane ağacının altında konaklamışlardı. Bakıcısı Cihan onun zincirini işte bu kestane ağacının altına fırlatmış, hemen ateşi yakmış, çaydanlığı çıkarıp, esrar çubuğunu, kibritini, tütününü çıkınından çıkarıp ateşin kenarına koymuştu. Sonra önceki gün Kazerun'dan aldığı ekmek arasına koyduğu dört tane serçeyi çıkarıp Mahmel'le birlikte yemeğe koyulmuşlardı. Sonra alelacele yemeği yer yermez esrarını yakıp arkasından bir tane daha hazırladı ve her zamanki gibi biraz da Mahmel'e tattırdı.

Mahmel onun karşısına oturmuş, dumanından faydalanıyordu. Burnunun delikleri hassasça oynuyordu. Ama bakıcısı ilk partiyi kendisi için yakmış, ciğerlerini dumanıyla doldurmuştu. Mahmel'i önemsemiyordu bile. Her ne kadar onun da kendisi gibi duman çekmek istediğini bildiği halde umursamıyordu. Bakıcısının camı sıkkın olduğunda ve keyifsiz olduğunda Allah biliyor ya imansızın tekiydi. Kentte de öyleydi. Kahvehanelerde, meyhanelerde bakıcısının dumanı ndan çok başkalarının dumanını çekiyordu.

Şehirde hokkabazlık yaptığında kandilleri bir bir toplamıştı. İnsanların başını döndürüp Mahmel'in sarhoşluğunu bahane edip Mahmel'e "Mahmel! Mahmel! Cancağızım. Seni sarhoş seni! İçki müptelası seni! Sarhoş musun? Üzülme. Şimdi sana bir duman veririm, aklın başına gelir" diyordu.

Ama kahvehanelere gittiklerinde bakıcısı ona yüz vermiyor, kendisi oturup esrarından çekiyordu. Sonra geride kalan birkaç dumanı da Mahmel'e doğru

üflüyordu. Şimdi hala çöldelerdi. Dün de az bir parça duman Mehmme'e çektirmişti. Hala mahmurluğu üzerindeydi.

Dün gece uykudan önce bakıcısı Cihan esrara doyunca birkaç haşhaş parçasını çubuğuna koyup peşpeşe çekti. Mahmel'e de bir parça verdi. Sonra acele etmeden yerinden doğruldu ve Mahmel'in zincirini aldı, başka bir tarafa, ağacın dibine doğru gitti ve bir çiviyle onu yere zincirleyerek uykuya daldı.

Ama sabah derin bir uykudaydı. Sabah Mehmme gözlerini açınca bakıcısının tıpkı kestane ağacı gibi kurumuş, gözlerindeki ışığın sönmüş olduğunu anladı. Artık ona emir buyurmayacak, onunla bir işi olmayacaktı. Artık o yalnız ve özgürdü.

Artık bakıcısı onun için bir hiçti. Ne yapacağını bilmiyordu. Daha önce hiç bakıcısız kalmamıştı. Bakıcısı onun için yokluğu büyük bir eksiklik olan bir akran gibiydi. Sanki beyninin bir kısmı felç olmuş, çalışmıyordu. İnsanlar arasında sadece bakıcısı Cihan'ı tanımıştı. Onun dilinden bir tek o anlardı ve dünyadaki diğer insanlarla arasında bir bağıdı. Kimsenin dilini onun dilini bildiği kadar bilmiyordu. Ömrü boyunca ona dostu düşmanı göstermiş, kıcını havaya kaldırıp, kendisini izleyenleri dolandırmakla geçirip, bakıcısı Cihan'ın bütün emirlerini ve söylediklerini yapmıştı.

Genelevlerde, kahvehanelerde, meydanlarda, tekkelerde, garajlarda, mezarlıklarda, kervansaraylarda, çarşılarda, bakıcısı Cihan tezgahı kurunca herkes Mahmel'in etrafında toplanırdı. İnsanlardan ona kalan tek hatıra onu kızdırmak ve parmaklamak için etrafında toplanmalarıydı. Onlardı taş, çürümüş meyve, sopa, kemik, parçalanmış ayakkabı, nar kabuğu, demir parçaları atanlar. Hepsi onun kıcını havaya kaldırmasını ve düşmanın yerini göstermesini istiyorlardı.

Mahmel taşlanmasına rağmen kimsenin sözünü dinlemiyordu. O sadece bakıcısının sözünü dinliyor ve bakıcısı zincirini sallayınca ne isterse yapıyordu. Bazen insanlar aynı onun yaptığı gibi kışkırtıcıları eğiyorlar ve onun yerine düşmanın yerini gösteriyorlardı. Ama Mahmel onlara sinirden dişlerini gösterip, kışkırtıcıyı açıp çımbanını gösteriyordu. Bu hareketi Cihan, ona yaramaz müşteriler için öğretmişti. Bu gösteriyi onun etrafındaki insanları uzaklaştırmak isteyenler için kullanıyordu. Bakıcı Mahmel'in zincirini sallıyor ve yılmış sesiyle ona şöyle sesleniyordu: “Mahmel at sineği numarası nerede?”

Mahmel başını yere koyuyor, kışkırtıcıyı havaya kaldırıyor, elini çaresizce orasına koyuyor, zavallı bir şekilde “Umm, uumm, umm” sesleri çıkarıyordu.

Tekrar bakıcısı Cihan: “Eziyet eden adamlar nerede?” diye sorduğunda tekrar poposunu havaya kaldırıp, elleriyle sıkıştırıp boğazından o ince sesi çıkarıyordu:

“Ummm,uumm,umm”

Bütün bu hareketleri bakıcısından korkusundan yapıyordu. “Düşman” kelimesi onun için öyle bir kalıp kelimeydi ki onun için anlamı, bakıcısının ağzından bu kelime çıktığı anda başını yere koymak ve kışkırtıcıyı havaya kaldırmakla birdi. Bu iş için dünyaya gelmişti.

Gördüğü bütün insanlardan çok çekmişti. Onları görmek istemiyordu. Bakıcısının bakışları sırtını titretiyordu. Herkesten çok ondan korkuyordu. Yaşantısı etrafından korkmaktan başka bir şey değildi. Herkesin onun can düşmanı olduğu tecrübeyle sabitti. Her daim bakıcısının sopasının başına inmesi korkusuyla yaşıyordu, veya boynundaki tasmayı sıkmasını, sırtına tekmeyle vurmasını

bekliyordu. Ne yapsa katlanmaya mecburdu. Gördüklerine, yediklerine katlanmaya mecburdu

Boynunda, ucunu bir başkasının tuttuğu zincir bağlıydı. İstendiğinde her yere çekilen bir zincir. Kendisinin iradesine bağlı hiçbirşey yoktu. Ömrü boyunca çekmişti bunu. Şimdi bakıcısının bu zamana kadar olan gücü gitmişti. Artık onu bakıcısına bağlayan hiç bir şey kalmamıştı. Toprak gibi, yer gibi anlamsızdı. Mahmel'in ona hissettiği nefret duygusu azalmıştı.

Bağdaş kurup başını kaşdı. Sonra şaşkın bir ifadeyle etrafına bakındı. Ansızın gözleri zincirine takıldı. O zamana kadar böyle bir nefretle bakmamıştı ona. Ağır ve sertti. Her zaman o şekildeydi. Kendini bildiğinden beridir boynuna dolanan bir yılan gibiydi. Hem onu çekmiş, hem de kaçmasını önlemişti. Bir ucu çiviyle yere çakılı, diğer ucu da boynuna sarılıydı. Her zaman o şekildeydi. Kendisinin bildi bileli boynunda bu zinciri taşıyordu. Artık vücudunun bir parçasıydı. Onu iyi tanıyor ve tıpkı bakıcısı Cihan gibi her şeyden çok eziyet veriyordu. Ama vücudunun bir uzvu olmadığını çok iyi biliyordu. Ona yorgunluktan, eziyetten başka bir şey vermemişti.

Zinciri her iki eliyle tutup yerden kaldırdı, ellerini havada tuttu. Boynunun altına ulaştı; tasma birbirine geçmişti. Aceleci bir şekilde salladı, sonra bıraktı.

Ne yapacağını bilmez bir halde ve anlamsızca elleriyle zinciri yokladı, yere çakılı çivisine doğru yöneldi. Artık onun bir parçası olmayan, tutsağı olduğu zincirin sonuna ulaştı.

Bakıcısı onu sıkıca zinciriyle yere çiviliyordu, ve şöyle söyleniyordu: “Maymun milletinden daha piç kurusu hayvan türü yoktur dünyada. Adamın gözüne bakar bakmaz zehrini döker. Bir kere uyumaya gör, adamı boğar”

Zincirin yere çakılı olması onun için doğal bir şeydi. Bakıcısı onu bağıladığı zaman o da esir düşer, öylece bağlı dururdu. Bağını çıkarmak için zorlamazdı bile. Alışmıştı artık. Korkudan alışmıştı. Bazen çivinin gevşek olduğunu, yerinden oynadığını hissedirdi ama kurtulmak için çaba sarfetmezdi. Ama şimdi durum başkaydı. Elinden gelen her şeyi yapmak istiyordu. Çivinin halkasına iki eliyle yapışmış, kuvvetle yerinden sarsıyordu. İç güdülerini onun için bir tehlike olmadığını ve bu işin sonunda dayak olmadığını haberini veriyordu. Kullandığı güç çivinin yerinden çıkarılmasına gereken kuvvetten daha fazlaydı. Kendisi de ellerini nasıl kullanacağını ve parmaklarıyla çiviye kavrayacağını biliyordu; kullanması gerekenden fazla güç kullanıyordu. Çiviye sarstı, sarstı, sonunda yerden çıkarmayı başardı.

Ansızın müthiş bir zevk kapladı içini. Zıpladı. Kurtulduğu için çok mutlu oldu. Yürüdü. Ama zincirin de onun peşi sıra geldiğini gördü. Onunla birlikte o da inip kalkıyordu. Sanki o da sevincine ortak oluyordu. O da kurtulmuştu. Fakat bu sefer ikisi birbirine bağlı kalmışlardı. İç gıcıklayıcı bir sesle peşi sıra geliyordu. Mahmel'in canı sıkıldı, morali bozuldu. Ama yapacağı bir şey yoktu.

Bakıcısının cesedine doğru yürüdü. Bir sıçrayışla yan tarafına oturup tereddütle ona baktı, iyice yaklaştı. Yaklaşınca şüpheye kapıldı. Karşısında bağdaş kurup oturdu. Hâlâ onun emri olmadan yanına gitmeye korkuyordu.

Ceset ceviz ağacına yarım yaslanmış bir haldeydi. Arkasında eski püskü hırkası vardı. Önünde dünden kalma ateşin külleri, sönmüş mangal, esrar çubuğu, kibrit kutusu , çaydanlığı ve kaşkolu duruyordu.

Artık Mahmel onun taş gibi ağır olduğunu ve yerinden kıpırdamayacağını çok iyi anlıyordu. Sonra başını yukarı doğru kaldırdı. Sanki umursamıyordu artık.

Sonra çölün üzerine doğru yükselen dumanlara baktı. Etrafında insanlar vardı, onlardan korkuyordu. Onların hepsi kendisine yabancıydı.

Yerinden kalkıp bakıcısının yanına gitti ve bakıcısının çok yakınına oturdu. Yüzü onun için bir şey ifade etmiyordu. Git, otur, esrar hazırla demiyor, başını bezle sar, sus, düşmanın yerini göster, gözünü kapa, aferin sana, akıllı ol gibi kelimeler kullanmıyordu. Artık “Ey helva! Helva! Helva! Yanmış, tatlı helva” Ona hiçbirşey söylemiyordu. Yüzüne ne kadar da büyük bir dikkatle baktıysa da hiçbirşey elde edemedi. Bu yüzden de hiç korkusu kalmamıştı. Bakıcısının yüzündeki o buyurgan, can acıtan ifade kaybolmuştu. İlgüdüleri ile bakıcısının bu hali ile artık ona hiçbir işi buyuramayacağını anlamıştı.

Mahmel bakıcısından çok şikayetçiydi. Onu tehdit etmeden yaptırdığı hiçbir iş yoktu. Cihan arkadaşlarıyla ve çevresindekilerle ne zaman bozuşa hemen Mahmel’in başında biterdi ve sopayla, zincirle, tekmeyle dayak atar, ağzına ne gelirse söylerdi. Mahmel de bakıcısının küfürlerini iyi bilirdi. Onun tehditkâr sözlerinin ahengine kulakları yabancı değildi. Bakıcısının küfürlerini duyunca korkması gerektiğini, emrettiği her şeyi yapması gerektiğini, bakıcısının ayakları dibinde boynunu bükmesi gerektiğini ve dayak yememek için itaatle ve yalvarırcasına gözlerine bakması gerektiğini biliyordu. Ama bütün bunlara rağmen Mahmel de bazen sinirleniyor ve zıt gidiyordu ve zincirini öyle bir çekiyordu ki bakıcısı zinciri gevşetmek zorunda kalıyordu. Yatışması için de biraz badem ve kuru üzüm çıkarıp Mahmel’e verip karnını seviyordu. Bazen de gösteri esnasında Cihan onu çok yorduğunda Mahmel ne kadar dayak da yese Cihan’ın istediklerini yapmıyordu.

O zaman da Cihan onu ağaca bağlar, bağırtısı duyuluncaya kadar onu döverdi. Bağırtısı ciğerlerinden gelir, boğazında böğürtüsü duyulurdu. Ama kimse onun imdadına yetişmezdi. Kimse onun dilinden anlamazdı. Herkes gülerdi ve ona taş atardı. Bazen acısından kendini ısırırdı ve yere yuvarlanarak bağıırdı. Ağzını çuval gibi açar, kendi dilini ısırırdı. Ama insanlar zevk alırlar, gülerlerdi. Çünkü “Hacı Firuz dayak yiyordur”

Ama Mahmel için en büyük ceza açlık ve dumansız kalmaktır. Cihan ona sinir olunca aç ve dumansız bırakır, ona hiç yemek vermezdi. Kendisi için bir şeyler bulup yemesin diye de bağlardı. Eğer serbest kalırsa çöplüklere ve yerlere dökülen pisliklere doğru gider, kendisi için yiyecek bir şeyler bulurdu. Ya da duman çekmek istediği vakit, tıpkı insanlar gibi kahvehanelerde oturup başkalarının dumanından keyif alırdı. Ama serbest değildi.

Yavaşça ve büyük bir merakla elini uzatıp bakıcısının başındaki örtüyü çıkardı. Ağzından katran sızıntısı gibi sarı bir sıvı akmıştı. Yüzü ise taştan bir heykel gibi bütün canı çekilmişti.

Ansızın Mahmel’in içini zevk kapladı. Sanki dışı bir maymun görmüşçesine. Öyleki bakıcısı ile arasında büyük bir ırmak varmış ve artık ona ulaşamayacakmış gibi hissediyordu. Damarlarında şehvet duygusunu hissetti. Bakıcısına karşı zafer kazanmış olduğunu düşünüyordu. Gözlerini yüzüne dikmiş, onu iyice inceliyordu. Boğazından kesik kesik birkaç ses çıktı.

Sonra elini büyük torbanın içine sokarak içinden yiyeceklere bakıp iki tane pişmiş serçe çıkarıp alelacele yuttu. Sonra ekmekleri yedi. Hiçbir pişmanlık duymuyordu. Keyfi yerindeydi.

Bakıcısının esrar çubuğunu yerden kaldırarak çubuğa baktı. Çabucak ağzına yerleştirdi. Bakıcısı hayattayken onun emriyle onun için tütün hazırlardı. Şimdi ise ciddiyetsiz bir biçimde keseyi yerden kaldırdı. Tütünü çubuğa koydu. Tütünler yere döküldü. O da parmaklarıyla tütünleri yere saçtı.

Duman çekmeye karşı duyduğu istek içini kapladı, sönmüş mangalın külleri arasından esrar çubuğunu kaldırdı ve kokladı. Burnunun delikleri tıraş edilmişti. Esrarı siyah yağlı parmakları arasında zahmetle döndürüp, sonra koklamaya başladı. Ucunu ağzına alıp çiğneyerek un ufak etti. Acı bir tat duydu. Ama kokusu onu daha çok tahrik ediyordu. Çiğnediği esrar parçalarını tükürdü. Acısı ağzının tadını bozmuştu. Ocağın dibine geri kalanını bıraktı. Birkaç defa Cihan'ın paçasından çekti. Onunla muhabbet etmek istiyor, uyandırmak istiyordu. Sonra ümitsizce yerinden kalkarak bakıcısına arkasını dönüp çöle doğru yola koyuldu.

Çöl biraz daha aydınlanmış, güneş üzerine yayılmıştı. Sanki soğumaya yüz tutmuş, erimiş bakır rengindeydi. Kamyonların gürültüsü etrafa yayılıyordu.

Nereye gideceği hakkında hiç bir fikri yoktu. Bakıcısı gölge gibi onun yanında hep elinden tutmuştu; tıpkı bir kalkan gibiydi onun için. Ama şimdi zincirinin taşlı yollarda çıkardığı ses başını döndürüyordu. Zinciri onun kaderi olmuştu. Şimdi yalnız zinciri ve kendisi kalmıştı. Zinciri her zamankinden daha ağırlaşmış, elini ayağını bağlıyor, zıkardığı sesler yalnızlığını arttırıyordu.

Birkaç kaya parçasını geride bıraktı. Şimdi artık bakıcısından uzaklaşmıştı. İki ayağı üzerinde yol almaktaydı. Kuyruğu kısa, başı püsküllüydü. Geniş vücuduyla zinciri çekiyor, kambur yürüyordu. Nereye gideceğini bilmiyordu. Zincirini çekeceği biri yoktu artık. Kendi zincirini kendi çekmekteydi. Bakıcısından özgür olmak için kaçmıştı. Bilmediği bir dünyaya açılmıştı. Ama artık bakıcısının

olmadığını, kendisinin ise özgür olduğunu hissediyordu. Koyunların otladığı düzlüklere geldi Hepsi başı önünde, kısa otları yemektedirler. Hepsinin başı yaptıkları işle meşguldü. Küçük çoban otların üzerine ayaklarını uzatmış, ney çalışıyordu. Otların arasına yer yer kestane ağaçları serpilmişti. Mahmel otlakta bulunan kestane ağacının gölgesine oturmuş, çobanı ve koyunları izlemekteydi.

Biraz sakinleşmişti. Kendi başına yürüdüğü bu kısacık yol bile onu canlandırmıştı. Koyun sürüsü hoşuna gitti. Orada oturan küçük çobanın kendisine koyunlardan daha yakın, daha kendisine benzer olduğunu hissediyordu. Ona karşı sıcaklık duydu. Kimseyle bir sorunu yoktu, ama kendi etrafında gezinip duruyordu. Bedeninde korkunun dolaştığını hissetti.

Bu sırada bir eşek arısının üzerinde dolaştığını fark etti. Yüzüne gözüne konuyordu. Gözünün kenarını soktu. Mahmel de onu bir hamlede, maharetiyle parmaklarının arasına alıp, biraz ona baktıktan sonra ağzına atıp yedi.

Koyun sürüsü dolanmaya başladı. Çoban ansızın Mahmel'i gördü. Bulunduğu yerden kalkıp onun yanına doğru geldi. Sopasını ensesine koymuş, iki eliyle üst tarafından tutmuştu. Bu hareket, Mahmel'in her zaman gösterilerde yaptığı hareketti. Bakıcısı sopayı Mahmel'e verip, "Aferin çoban, aferin sana" der, Mahmel de sopasını arkasına koyup, bir eliyle yukarıdan bir eliyle de aşağıdan tutup yürürdü, dans ederdi; aynı küçük çoban gibi.

Çobandan hoşlanmıştı. Aynen onu taklit ediyordu. Yerinden kıpırdamadı. Oturmuş, ellerini ayaklarının arasına koymuş, kendisine doğru yaklaşan çobana bakıyordu. İyice yaklaşan çoban ihtiyatla yanında durdu. Şaşkınlık içerisinde bu garip canlıya bakıyordu. Kulağı, elleri, gözleri kendisine benzeyen bu canlıya bakıyordu. Ellerini önüne uzatıp onlara baktı. Sonra merakla Mahmel'in ellerine

baktı. Canı onu kucağına alıp oynamak istiyordu. Onunla arasında koyunlarında olmayan bir bağ vardı sanki. Çoban elini cebine atıp kurumuş bir ekmek parçası çıkardı ve Mahmel'in önüne atıp setretmeye başladı.

Mahmel şüpheyle ekmeği aldı, kokladı ve isteksizce uzağa fırlattı. İhtiyatla çobana bakıyordu. Ondand korkmuyordu. Ondand bir tehlike gelebileceği hissi yoktu içinde. Ondand nefret de etmiyordu. Ama o uzun sopası ile ne yapmak istediğini merak ediyordu. O sopayla neler yapılabildiğini kendi hayatında tecrübe etmişti. Sopa düşmandı.

Gözleri güneşin altında ışıldıyor, boydan boya çobanı süzüyordu. Büyük bir şüphe ve ihtiyatla çobana bakıyordu. Çünkü çocuk sopasını sallamaya başlamıştı. Mahmel her zaman hayvanlardan bu şekilde zarar görmüştü. Kendisine benzeyen birisini iyi tanırdı. Bu türden hayvanları diğer canlılardan daha fazla görmüştü.

Küçük çoban bir adım daha öne attı. Ancak Mahmel yerinden kıpırdamadı. Sadece gözleriyle onun hareketlerini takip ediyordu. Çocuk da çekinerek ve utanarak onun ne yapacağını ve ne olduğunu anlamaya çalışıyordu. Ansızın sopasını yukarı kaldırdı ve üzerine doğru yürüdü. Ama sonra kendisi bir anda korktu ve geri çekildi. Sopa Mahmel'e değmedi.

Artık Mahmel iyice süphelenmiş, çobana bakıyordu. Vücudu yorgun ve bitkindi. El ve ayaklarının içi yanıyordu. Dumansız kalmaktan bedeni karıncalanıyordu. Bakıcısının ateşin başında oturmuş, esrar içerkenki ve ona duman verirkenki hali gözlerinin önüne geldi. Bu artık geçmişte kalan bir hatıraydı onun için. Burnunun hassas ve narin deliklerini her ne kadar açıp kapadıysa da esrar kokusunu duymuyordu. Hızlı hızlı nefes alıyordu. Çobanın varlığından sıkılmıştı. Kalkıp gitmek istiyordu ama çobana sırtını dönmemesi gerektiğini hissediyordu.

Çocuk Mahmel'in soğuk kanlılığı ve cesareti karşısında diklendi. Tekrar sopasını kaldırdı Mahmel'in kafasına indirdi. Mahmel mayrtap gibi fırlayıp çobanın ellerine yapıştı. Mahmel çobanın omuzlarına çıkıp, yüzünü ısırarak et parçasını suratına tükürdü. Çocuk dehşetle yere düştü. Yüzünden kan fışkırıyordu. Mahmel o zamana kadar hiç bir insana bu denli acı verememişti.

Çocuk acı içerisinde kıvranıp, bağıırken Mahmel de fırlayarak oradan uzaklaştı. Geldiği yoldan geri dönmeye koyuldu. Tek bildiği yol buydu. Az önce geçtiği taşlı yoldan geçti. Ne yapacağını hiç bilmiyordu. Etrafını saran kocaman bir çölde kaybolmuştu. Yer yön bilmiyordu. Ne yemeği, ne dumanı, ne de kendini koruyacağı bir silahı vardı. Vucudu dışarıdaki hayatın zorluklarına karşı dayanıksız ve kırılıyordu. Kulakları dikilmiş, çevredeki her şeye, otlardaki böceklerin en küçük kıpırdanışına karşı bile dikkat kesilmişti. Çevresinde olan her şey onun düşmanıydı.

Yorgunluktan bütün vücudu uyuşmuştu. Büzülerek geldi ve iki taşın arasındaki bir çukura sığınabildiği kadar girdi. Allak bullak olmuş, ne yapacağını bilemez bir haldeydi. Hisleri körelmiş, neredeyse yok olmuştu. İleri doğru bakınca eli baltalı, ağaç kesmek için gelen korucuların silüetlerini gördü. İnsanlar onun gözünde hortlak gibiydiler. Onlardan bıkmıştı artık. Korkuyordu. Onlardan geriye kalan ezeli ve ebedi bir vahşetti. Hâlâ kendisini onlardan saklayabiliyordu.

Birkaç tane ot parçasını yerden koparıp kokladı. Sonra yedi. Otun taze ve ekşimsi kokusu onu kendisine getirdi. Ağzının tadını değiştirdi. Sonra biraz daha otlardan yedi. Boğazı tazelendi. Nisan ayının canlı güneşi göğsüne ve karnının kıllarına vuruyordu. Bedenine tatlı bir kaşınma ve uykuma duygusu veriyordu. Sırtını kayaya yaslamış, her bahar açan buğday çiçeklerine bakıyordu. Alt dudağını öne çekip, kıpırdattı. Boğazından sesler geliyor, sanki gülüyordu.

Sonra kendini sakladığı yerde iyice büzüldü. Sırtındaki taşa iyice yaslanıyor, yorgunluğunu atıyordu. İlk defa hoşuna gitti ve özgürlüğünün tadına vardı. Bu halinden mutluordu. Sanki üzerinden ağır bir yük kalkmış gibiydi.

Ellerini koltuk altına götürerek hart hart kaşdı. Başı keyifle eğilmişti. Sanki birisi avuçlarıyla ona masaj yapıyordu. Sonra karnını kaşdı. Sonra dik oturdu, bacaklarını açıp buğday bitlerini tek tek tırnaklarıyla yakalayıp ağzına götürüp yedi. Göbeğinin derisi gümüşsüydü ve mavi damarlarla kaplıydı.

Bütün bedenini büyük bir istek kapladı. Sanki bir anda önünde dişi bir maymun belirmiş, ayaklarının dibinde açılmıştı. Gözlerini acıyla kırptı ve önündeki cinsel organına baktı. Ellerini bacaklarının arasına götürdü. Bakıcısı varken kendi kendisiyle oynamak istediğinde bakıcısı öfkeyle sopayla ellerine vuruyordu. Ama iri kıyım olduğu için patronu döllemesi için onu dişi maymun sahiplerine kiralyordu.

Bu hayatı boyunca yaşadığı tek tük meşru çiftleşmeler onun dişi maymunlardan kendisine kalan tek şehvet anlarıydı. Ama bakıcısı Cihan onun para karşılığı çiftleşmesinin haricinde dişi maymunlarla çiftleşmesine izin vermiyordu. Birbirlerine yaklaşmak istediklerinde iki taraftan da zincirleri çekilerek birbirinden uzaklaştırılıyorlardı.

Mahmel ne zaman bakıcısının uzaklaştığını görse orasıyla oynamaya başlıyordu. Özellikle geceleri. Ama bazen bakıcısı anlıyordu. Sabah başını ellerinin arasında görünce veya tüyelerinin üzerinde yapışmış sıvı görünce işte o zaman onu dövüyordu. Bazen bakıcısı gösteri olsun diye Mahmel'in önüne küçük bir köpek veya yavru bir kedi atıyordu. Mahmel de onu eline alıp oynuyor, kokluyor bacaklarının arasına alıp kendini acemice sallayıp uzak bir köşeye hayvanı atıyordu. Bu işten hiç tatmin olmuyor, memnuniyet duymuyordu.

Şimdi artık kendisi yalnızdı ve bakıcısından duyduğu korku yoktu. Vücudu gevşemişti. Isınmıştı. Damarlarında, derisinde zevkli bir duygu dolaşıyordu. Tuttuğu şeyle aşağı yukarı hızlı hızlı oynamaya başladı. Derisi kayganlaşmıştı. Ne yapacağını bilmiyordu. Ama zevkinin gelmesini bekliyordu. Bu özgürlüğün hazzıydı. Bedeni titredi. Eli ayağı birbirine girmiş, önüne bakıyordu. Aklından her şey silinmiş, kendini unutmuştu. Tam olacaktı ki koyun kadar büyük bir şahin gökyüzünde süzüldü. Şahin kin dolu, hunhar gagası ve açık pençeleri ile Mahmel'in üzerine doğru yöneldi.

Mahmel can havliyle bütün isteklerini unuttu. Korkuyla yerinden fırlayarak iki ayağının üzerine dikildi. Tehlikeyi hissetmişti. Sanki delirmiş gibiydi. Tırnakları ve çenesi açıldı. Ellerini başının üzerine kaldırarak güçlü dişlerini çıkardı. Ama zinciri onu rahatsız ediyor, zorluyor, Mahmel'i aşağı doğru çekiyordu. Kendisini özgür hissettiği dakikalar boyunca zincirin kendisine verdiği sıkıntıyı unutmuş, belki de onu vücudunun bir parçası olarak gördüğü için önem vermemişti.

Şahin tekrar başının üzerinden hızla geçti. Korku beynine sıçramıştı. İkisi de birbirinden korkmuşlardı. Bir süre etrafına bakındı. Oradan da soğudu. Orası da yaşayabileceği bir yer değildi. Huzuru bozulmuştu. Tekrardan tehdit edilmişti. Etrafında onu anlayacak ve rahat edebileceğini düşündüğü en küçük bir işaret yoktu. Her şey ona yabancı ve tehditkar görünüyordu. Sanki her şey, yeryüzündeki her şey yakıcıydı sanki. Durmasını gerektirecek bir şey yoktu. Yeryüzü ayaklarını yakıyordu., kaçmaktan başka çaresi yoktu.

Yorgun, bitkin, korkmuş ve üzgün geldiği yöne doğru tekrar yola düştü. Zaferin yolundan, özgürlüğün keşfedildiği yoldan geri dönüyordu. Gizli bir güç kendini bildi bileli tanıdığı kişinin cesedine doğru çekiyordu onu. Bakıcısı olmadan

varlığının eksik olduğunu hissetmişti. Ölümünden sonra bile zincirinin onun tarafına doğru sürüklendiği en eski düşmanının yanına doğru bir istekle gidiyordu. Ama onu o tarafa doğru çeken şey zinciriydi.

Bakıcısının cesedi aynı şekilde yerinde duruyordu. Hâlâ ağaca yaslı duruyordu. Mahmel onu gördüğüne sevindi. Ona beslediği dostluk tekrar canlanmıştı. İçi rahatladı, yalnızlığından kurtuldu. Cesediyle oynamak istiyordu. Kaçmaktan da ağzı yanmıştı zaten. Kaçmanın getirdiği korku ve tehditten mağdur olmuştu. Bakıcısının ölümü ona özgürlüğünü verememişti. Kaçamamıştı kaderinden. Aksine zincirinin ağırlığı ve baskısı daha da artmıştı. Nereye gideceğini bilmediği bir çemberin etrafında dönüp durmuştu. Bulunduğu noktada dönüp durmuştu.

Şimdi artık iyice bitkin düşmüştü. Her şeyden ümidini kesmişti. Gittiği her yerden sürülmüştü. Bedeni karıncalanıyordu. Eli ayağı yırtık pırtık içerisindeydi. Geçmişin yok oluşu ve geleceğin belirsizliği artık iyice onu yıldırılmıştı.

Tereddütle ve ümitsizce dizleri üzerine dikilip bakıcısının yanına oturup ona baktı. Hayret ve şaşkınlıkla onu seyrediyordu. Baştan ayağa içini hüznün kaplamıştı. Çaresizdi. Ama işte yine de bakıcısının yanına gelmişti ve onun yanından hiçbir yere gitmek istemiyordu. Onun eli ayağı ve dış dünyayla bağı olan bakıcısı ölmüştü.

İki kömürcü köylü büyük baltaları sırtlarında Mahmel'e, kestane ağacına ve ölmüş bakıcısına doğru geliyorlardı. Mahmel onları görünce içini korku sardı. Ama bakıcısı yanındaydı. Yalvaran gözlerle bakıcısına baktı ve boğazından bir iki hırıltılı ses çıkardı. Vücudu titriyordu.

O ne tam bir insan ne de tam bir maymundu. İkisinin arasında kalmış, garip bir şekilde bürünmüştü. İnsanlarla oturup kalkması onu onlardan biri yapmakla

birlikte insanların dünyasında yeri yoktu. İnsanları iyi tanımıştı. İçgüdüleri eli baltalı adamların onu yok etmeye geldiklerini söylüyordu. Tekrar bakıcısının soğuk cesedine göz attı. Sonra ellerini uzatıp onu paçasından çekmeye başladı. Ondan yardım istiyordu. Eli baltalı adamlar ona doğru yaklaştıkça korkusu, çaresizliği ve zavallılığı artıyordu. İki de acımasız , katı kalpli ve kabaydılar. Yüksek sesle gülüyorlardı.

Baltalılar iyice yaklaştılar. Baltaları güneşin altında parlıyordu. Mahmel için güveneceği bir dal kalmamıştı. Her yer yakıcı bir azaptı onun için Hiçbir yer üzerinde durulacak kadar güvenli değildi. Kaçmak için hemen doğruldu. Bakıcısının cesedinden de eli baltalı adamlardan da kaçmak istiyordu. Ama zincirin ağırlığı ve onu yere doğru çekmesi onu güçsüzleştirmiş, korkudan olduğu yerde kalakalmıştı. Sanki çiviyle yere çakılmıştı. Bakıcısının onu bağladığı aklına geldi. Sanki hiç zincirinden kurtulmamış gibiydi. Elleri ile zincirden kurtulmak için ne kadar çaba gösterdiyse de nafiye, zincir çıkmadı. Zincirin halkası kestane ağacının dallarına dolaşmış, çıkmıyordu.

Sinirlendi. Çılgına döndü. Zinciri ısırıp koparmaya çalıştı. Zincir dişlerinin arasında gıcırdıyordu. Dişleri un ufak oldu. Acıdan gözleri açılmıştı. Acısını unutup zinciri delice ısırma devam ediyordu. Dişlerinin arasındaki kan ağzından dışarı fişkırıyordu. Bağırarak havaya sıçradı. Boğuk boğuk haykırıyordu.

Çölün her tarafını dumanlar kaplamıştı ama ateş yoktu. Dumanlar arasında insanların gölgeleri görünüyordu. Baltalılar yaklaşmaktaydılar, baltalarının ucu güneşte parlıyor, yüksek sesle gülüyorlardı.

MAYTAP

Köyün çarşısı temizlenmiş, tenteli su deposunun üzerinde duran geniş çınarın altında temiz hava dolanıyordu. Küçük meydanın taşlarına çamur sıçramış, çınarın dibine toplanmıştı. Kambur cüceye benzeyen dükkanlar meydanın etrafında dizilmişlerdi.

Çiftçiler ve işçiler gruplar halinde meydanın etrafındaki cılız ve pis akan derenin kenarına oturmuşlardı. Azıkları önlerinde öğle yemeği yiyorlardı. Kahveci işini boşlamış, Mayıs'ın ılık rüzgarında uyku damarlarında dolaşıyordu.

Ansızın Meşhedli Haydar, bakkal tezgahının arkasından bağırdı ve iki eliyle kendinden uzakta tuttuğu büyük bir fare kapanıyla dükkanından dışarı doğru fırladı ve onu dükkanın önüne bıraktı. Mutluluktan ne yapacağını şaşırılmıştı. Elini kapanda gezdiriyor, zıplayıp duruyordu.

Meşhedli Haydar'ın bağırma sesinden dolayı insanların arasında kargaşa çıktı. Dükkân sahipleri birden ellerindeki işlerini bırakıp fare kapanına doğru hücum ettiler. Meşhedli Haydar'ın ağzı açıktı ve sevinci yüzünden okunuyordu. Ekmekçi, nalbant, semerci, bakırcı, aktar ile kolları sıvanmış, gözleri yuvalarından fırlamış halde olan ve üzerinde yırtık pırtık gömlek bulunan kömür satıcısı fare kapanını gördükleri için mest olmuşlardı.

- Bakın, sonunda yakalandı. Oburluğu sonunda canına mal oldu.....diyen Sultanlu'nun babasına Allah rahmet etsin. Çekirge bir sıçrar iki sıçrar sonunda yakalanır. Bakın kedi büyüklüğünde, değil mi?

Kimse onun kedi gibi cüssesini görmüyordu. Meşhedli Haydar sanki dükkândaki küçük sandık kutusunu okşar gibi dikkatle kapanı iki eliyle yerden

kaldırdı. Önce deliğin içinden başını uzattı. Kapanın içini görebilmek için öne arkaya çevirdi. Sonra kapıyı yüzüne doğru tuttu ve parmaklıkların ardından fareye gözlerini dikti.

Yağlı, hantal ve pis fare kollarını kapanın duvarına bastırıyor, hızlı hızlı soluyordu. Bıyıkları titriyordu. Kapanın dibine yarısı yenmiş, küçük bir ceviz parçası düşmüştü. Fare yakalandıktan sonra artık iştahı kaçmış, artık cevizi dişlemiyordu.

Meşhedli Haydar sevinçle başını kapandan kaldırdı. Sanki çok lezzetli bir yemek yermiş gibi, başını zevkle salladı. Sonra kapıyı iki eliyle kâse gibi tutup, şapkacıya takdim etti ve şöyle söyledi:

- Meşhedli Abbas, Allah aşkına söyle boyu posu, derin bir şapka gibi değil mi? Pilavın yanında da ne güzel gider! Öyle değil mi?

Şapkacı zevkle kapıyı aldı. Elleri ayı gibiydi ve avuçlarına yün yapışmıştı. Gözlerini karanlık kapanın içerisine soktu. Fare iki ayağı üzerinde dikilmiş vahşetle başını çeviriyor, kendisini kapanın duvarına yaslıyor, kıvrılarak demir parmaklıkları ısıırıyordu. Kapanın içi pis kokuyordu. Islak, küf tutmuş keçe kokuyordu.

Kapan elden ele gezdi. Bakırcı bir azimle, kapıyı şapkacının elinden kaptı. Semerci bakırcıdan, nalbant da semerciden aldı. Bir jandarma kalabalığı yararak kapıyı semercinin elinden yeni almış ve henüz inceleme fırsatı bulamamış olan aktarın elinden kaptı ve içine tiksinererek göz attı.

Meşhedli Haydar dehşetle, sanki birisinin malını talan ettiğini görmüşçesine kapıyı jandarmanın elinden kaptı ve şöyle söyledi:

- Allah aşkına, bana geri ver, bırak dursun orada. Üç aydır yakalayacağız diye canımız çıktı.

Jandarma bozularak şöyle dedi:

- Yoksa, yiyeceğimi mi zannettin? Sen de al ismini Menije Hanım koy.

Meşhedli Haydar hiçbir şey söylemedi ve tekrar kapandaki fareyi seyretmeye koyuldu.

Kapan tekrar yerin üzerine, topluluğun arasına konulmuştu. Postacı, bir ırgat, ve birkaç çiftçi daha topluluğa eklendiler. Uzaktan bir petrol tankeri yaklaştı, sağa doğru yanaşıp benzin istasyonunun yanında durdu ve borusunu sanki sütannesinin memesinden emecek küçük çocuğun ağzı gibi benzin deposuna yapıştırdı.

Meşhedli Haydar gözünü kapandan ayırmıyordu. Yüzü pis, sakalları kına rengindeydi. Gözleri çekik, Moğollarınki gibiydi. Daha fazla kapanın amaçsız yere yerde durmasına seyirci kalamazdı. Bir kez daha kapanın pas tutmuş parmaklıkları ardından fareyi seyretti ve keyifle şöyle söyledi:

- Şimdi, şu piçi öyle bir yok edelim ki ondan en küçük bir parça bile kalmasın geriye. Canıma okudu. Beni hayattan bezdirdi bu. Bir tulum peynirin tamamı telef oldu ve ne kadar sabunum varsa hepsini didik didik etti.

Sonra yüzünü nalbanta çevirip dedi:

- Sen şimdi öyle bir şey söyle ki bütün farelere ibret olsun.

Nalbant şöyle bir şişindikten ve düşüncelerini topladıktan sonra şöyle dedi:

- Kolay iş. Kapanın kapısını biraz açalım, kuyruğundan tutup kaldıralım. Başımızın etrafında döndürdükten sonra yere öyle bir çarpalım ki yedi cedit gözlerinde dönsün.

Bu buluşuna kendi kendine sevindi. Ağzını açıp, topluluğun ne diyeceğini merak edercesine baktı.

Semerci nalbantın fikrini beğenmedi. Bilgiç bir tavırla şöyle konuştu:

- Hayır, hayır, bu şekilde olmaz, bu normal bir fare değil. Görmüyor musun kedi büyüklüğünde. Yavru bir fare değil ki kuyruğundan tutup, baş üstünde çevrilip yere çalınsın. Meşhedli Kerim'in dediği gibi yavaşça kapandan çıkarıp kuyruğu çıkınca kapanı indirelim. Sonra gövdesinin yarısı kapandan çıkarken bir anda kapanın parmaklıklarını indirelim, omurgası parçalansın. Sonra sokağa öylece bırakırız. İki ayağıyla gövdesini sürükler. Sonra iyice seyrettikten sonra bir tekme indiririz ve...

- Şapkacı, semercinin sözünü keserek şöyle dedi:

Hayır, öylesi iyi olmaz, bağırsakları dışarı fırlar, midemiz bulanır.

Meşhedli Haydar konuştu:

“Kapan hâlâ pis. Ne kadar su dökersen dök, temizlenmiyor.” Sinirleri bozulmuştu.

Jandarma düşüncesini söyledi:

- Ben iyi bir atıcıyım. Sigara ateşini yüz adım uzaktan vuruyorum. Hepiniz kenara çekilin, biriniz kapanı açsın, kapandan dışarı koşmaya başlayınca vururum onu. Dumanı kalkar havaya. Ama mermi parasını bana verirsiniz.

Jandarmanın sözlerini alaylı bakışlarla dinleyen şoför muavini şöyle dedi:

- Baştan savma! Kapanı açar açmaz gideceği yer doğrucu tulum peynirinin yanı olur. Eyvallah baba, sen de devletin mermisini iyi yere heba ediyorsun yani.

Jandarmanın yüzü asıldı ve şoför muavinine sinir oldu. Jandarma bu civardandı, şoför muavini ise Tahranlıydı. Tahranlının ağır şivesinden çekindi.

Ekmekçinin boğuk sesi sessizliği bozdu:

- İçinizi rahat tutun. Fırının içine atarız. Bir keresinde bir yavru kedi vardı, çok canımı sıkmişti. Fırına attım, kül oldu. Geriye hiçbir şey kalmadı.

Postacı sinirlendi:

-Ona canını kim verdiyse ancak geri o alır. Günah eğil mi? Kötü yapmışsın.

Ekmekçi övünerek şöyle söyledi:

- Ben yaptığım işin kefareti ödemedim. Bir dilenciye on kuruş verdim.

Ağzında ekmek lokmasını yuvarlayıp duran adam şöyle söyledi.

- Uzun bir şiş alıp kapanın içerisindeyken karnınıdeşelim.

Şoför muavini konuştu:

- Hepsinden iyisi üzerine benzin döküp yakmamız olur. Şehirde biz ne zaman bir fare yakalacak ateşe veririz.

Herkes susmuştu. Fare sahibi Meşhedli Haydar farenin mülkü kendisindeymiş gibi şoför muavininin teklifi hoşuna gitti.

- Ne kadar doğru söylüyorsun. Evet, böyle yapalım.

Sonra dükkana koştu ve paslı huninin içinde sallanan benzini getirdi. Şoför cırağı şöyle söyledi:

- Bırakın ben halledeyim.

Kimse bir şey söylemeden duruyordu. Meşhedli Haydar konuştu:

- Doğru söylüyor. Kendi halletsin. Ama kurban olayım sakın kaçırma ha.

Şoför muavini kapanın yanına gidip kapanın kapısını yavaş yavaş açarken şöyle konuştu:

- Toplanın. Kurt olsa elimden kaçamaz!

O sırada farenin kuyruğu kapandan dışarı sarkmıştı. Sonra kapanın kapısını aşağı çekti ve yavaşça kuyruğundan itti. Fare birkaç tiz çılgık attı. Tırnağıyla kapanın zeminini tırmalıyor, kaçacak bir yol arıyordu.

Şoför muavini yüzünü Meşhedli Haydar'a çevirerek şöyle söyledi:

- Bakın oldu işte. Kuyruğundan tutup dışarı çıkaracağım. Üzerine benzin dökmemiz lazım.

Sonra Jandarmaya dönerek şöyle seslendi:

- Siz de tüfeğinizi bırakın da kibriti alın, Meşhedli üzerine benzini dökünce siz de kibrit çakarsınız. Başka da işimiz olmaz. Bir dakika sonra ondan eser kalmaz.

Sonra bir hamlede farenin kuyruğundan tutarak kapandan dışarı çıkardı. Havaya kaldırıp gösterdi. Kapanın etrafındakiler geri çekildiler. Fare belini büktü. Şoför muavininin elinden kaçabilmek için başını döndürüyordu. Şoför muavini sallıyor, hayvanın başını kaldırmasına izin vermiyordu. Farenin kolundan dışarı kan sızmıştı. Ayakları temizdi. El ve ayak içleri insanlarınki gibiydi. Sanki küçük, emzikli bir bebeğin elleri gibiydi. Kızıl ve temizdi. Tüyleri karışmıştı. Siyah gözleri dehşet saçıyordu.

Meşhedli Haydar, farenin kolundan tutup benzin şişesini farenin üzerine boşalttı. Benzinin yarısı yere döküldü. Jandarma da hemen kibriti çaktı ve farenin üzeri ateş alınca şoför muavini fareyi yere attı.

Topluluk korku ve telaşla farenin kaçıışı üzerine geriye doğru çekildiler ve meydanı boş bıraktılar. Fare, yaz geceleri gökyüzünde kayan yıldız gibi fırlayarak ateş alarak, delice kaçmaya başladı. Bütün herkes de koşmaya başladı.

Fare, maytap gibi döne döne petrol tankerine vararak sallandı. Petrol tankeri büyük bir gürültüyle infilak ederek benzin yağmuru insanların üzerine ve dükkanların üzerine yağdı. Hemen ardından benzin istasyonu bomba gibi patladı. Yanan benzin, ejderhanın alevi gibi kaçmakta olan köy ahalsinin ardından tutuşarak yola koyuldu.

ÖZET

Çağdaş İran Edebiyatı'nın tanınmış hikâyecilerinden olan Sâdık Çûbek 1916 yılında İran'ın liman kenti olan Buşehr'de dünyaya gelmiştir. Yazarın çocukluk dönemi Meşrutiyet İnkılâbı yıllarına denk gelmektedir. Eserlerinde realizmden natüralizme doğru giden bir çizgi izlemiş, hikâyelerinde halk dilini kullanmıştır.

Karanlık bir dünya yaratmak ve bu acımasız dünyayı her yönüyle ortaya koymak Çûbek'in en önemli özelliğidir. Onun dünyasındaki insanlar karanlık ve kokuşmuş bir çevrede yaşarlar. Ümitsizliğin, esrarın, kokuşmuşluğun, cehaletin, cinsel isteklerin pençesinde dirler. Ancak Çûbek'in hikâyelerindeki karamsar atmosfere dikkatle eğilip, üzerindeki örtüyü kaldırıp baktığımızda, o karamsarlık içinde kara bir mizah olduğunu görürüz. Birçok hikâyesinde rastlanan kara mizah, yazarın bu hikâyelerini dinamik tutan en önemli unsurdur. O, hayatın kötü yönlerini ortaya koyup bir anlamda toplumun mahremiyetine değinirken, mizahı da kullanarak, ortaya çıkan manzarayı okur tarafından kabul edilebilir bir hale getirmiş ve kullandığı gülmece üslubu her kesimden insanların ilgisini çekmiştir.

Çûbek'in hikâyelerinde kötü olaylar ön planda olup, iyi konulara ve güzelliğe çok az yer verilmiştir. Onun dünyasında insanlar çaresiz ve isteklerinin esiridirler ve bu esaret de onları daha çok dibe batırmıştır. Mesela "Bakıcısı Ölen Maymun"da sürekli içgüdüleriyle hareket eden talihsiz maymunun başı dertten bir an bile kurtulamamıştır. Bakıcısının ölümünden sonra özgürlüğüne kavuştuğunu zannetmiş ancak özgürlük onun için artık bir yok oluş ve zalim dünyaya karşı savunmasızlık anlamına gelmiştir. Başka bir öyküsünde, aşkı uğruna ülkesini terk

edip İran'a giden bir Fransız kadının sonunda beraberinde küçük çocuğu ile terk edilişi, İran'a gelmesinden duyduğu pişmanlık, yalnızlığı, "Güvercin Uçurucu" adlı hikâyesinde, mahallenin kabadayısının bir kadın karşısında nasıl çaresiz kaldığı, "Son Işık" isimli hikâyesinde de halkı kandırmaya çalışan üçkağıtçı bir adamın din çığırkanlığı yaparak insanların nasıl paralarını almaya çalıştığı ve bunlar gibi pek çok hikâyesinde, haksızlıklar, ölüm teması ve çaresizlikler betimlenmiştir.

Rusya ve İngiltere ile girişilen zorunlu iletişim ve mücadelenin ardından toplumda yaygınlaşan meşrutiyet fikri, modern düşüncenin gelişmesi, beraberinde Meşrutiyet Devrimi'ni getirmiş, İran batı düşüncesiyle tanışmıştır. 1920'li yıllar edebî basının açılım sağladığı, fikrî gelişimin ivme kazandığı ve edebî derneklerin kurulduğu yıllardır. Bu dönemde yayımlanan dergiler ve batıdan yapılan çeviriler düşünsel ve edebî akımların gelişimi üzerinde etkili oldular.

Sade tarzda yazım, meşrutiyet dönemi edebiyatının başlıca özelliği olmuştur. Bu tarz, Muhammed Ali Cemâl-zâde ile başlamış, Dehhoda'nın "Çerend u Perend" leriyle devam etmiştir. Cemâl-zâde "Yeki Bûd, Yeki Nebûd", Sâdık Hidâyet de "Kör Baykuş" adlı hikâye mecmuaları ile hikâye yazarlığı alanına girmişlerdir. Böylelikle batılı anlamda hikâyecilik İran edebîyatında yavaş yavaş yerini almıştır. Sade yazım tarzı açısından, Sâdık Çûbek'in hikâyeciliği ile Sâdık Hidâyet'inki arasında bazı farklar vardır. Sâdık Hidâyet, her ne kadar sade yazım konusunda çabalamış olsa dahi, belki de uzun yıllar ülkesinden ayrı kalması, ya da sokak dilini yeterince bilmemesinden dolayı, hiç bir zaman Sâdık Çûbek'in bu alanda elde ettiği başarıya ulaşamamıştır.

ABSTRACT

Sadegh Chubak, a well-known story writer of the contemporary Iranian literature, was born in Iran's harbour city, Buşehr. The childhood period of the writer befits with the years of Constitutional Monarchy Revolution. In his writings, he pursues a course that goes naturalism from realism and uses popular language in his stories.

Chubak's most significant features are creating a dark world and introducing the bitter world inside out. The people in his world live in a dark and corrupt environment. They are in the hands of despair, mystery, corruption, illiteracy and sexual desires. However, if we pay attention to the pessimist atmosphere in Chubak's stories and lift the veil, we notice there is a black humor in this pessimism. The black humor existing in his stories is the most important element that keeps his tales dynamic. Chubak, when putting forward the bad aspects of life and touch the privacy of society by using humor, makes the scene acceptable by the readers and his using of the humor factor attracts the attention of people in every section.

In Chubak's tales, bad events are on the scene and nice topics and beauty hold less space. In his world, people are desperate and are the slaves of their desires which make them fall down. For instance, in the "Monkey whose owner is dead" the unlucky monkey which acts with its instinct always gets in trouble. It thinks it gained freedom after the death of its owner, but freedom meant disappearance and undefenceless against the cruel world. In his other tale, the leave of a French woman who left her country due to her love and went to Iran with her little child, the regret

of coming to Iran, her loneliness, in his tale of “Pigeon Flyer”, the despair of the bully of a public against a woman, in “Final Light” the efforts of a man who tries to cheat people by abusing religious beliefs and in most of his tales the theme of death, unfairness and despair were described.

The compulsory communication and challenge which was made with Russia and England, the development of modern thought brought the Constitutional Revolution and Iran met with the west thought. 1920s was the years which literature press developed, the thought of development accelerated and the literature associations were founded. The periodicals which were published in these years and the translations made from the west were influential over the development of thoughts and literary currents.

Writings on simple style was the major feature of the Constitutional period literature. That style has started with Camāl-zādeh and continued with the “Charand u Parand” of Dakhoda. Camāl-zādeh has entered in story writing area with “Yaki Bûd, Yaki Nabûd” and Sadegh Hedayat has entered with “Blind Owl”. In that way, the story-writing has taken its place in Iranian literature. There are differences between the story-writing of Sadegh Chubak and Sadegh Hedayat in terms of simple writing style. Though Sadegh Hedayat has challenged about simple writing, his departing from his country and not knowing the street language enough, prevented him from acquiring the success of Sadegh Chubak’s.

BİBLİYOGRAFYA

- Ajend, Ya'kûb**, *Edebiyât-ı Novin-i İnan*, Tahran, 1363.
- Anbarcioğlu, Meliha**, *Çağdaş Nazımda Sosyal ve Diğer Konular, Doğu Dilleri Dergisi*. Cilt1, Sayı3, Ankara 1919.
- Aryenpûr, Yahya**, *Az Saba Ta Nima*, II. Cilt, 5. basım İntişarat-i Zuvvar, Tahran, 1372.
- Asgarî, Hasan**, *Miras-ı Sadık Çûbek, Dovre-i Cedid*, sayı: 3, 1377.
- Browne, Edward G.**, *A History of Modern Persia*, Cambridge, 1914.
- Cemâl, Haydar**, *Sâdik Çûbek, Mazhar-ı Naturalizm Der Dâstân Nivisi*, *Keyhan-ı Ferhengi*, yıl: 15, sayı: 145, 1377.
- Çiftçi, Hasan**, *Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002 .
- Çûbek, Sâdik**, *Antari-ki Lutiyeş Morde Bud, Sazman-i Kitabha-yi Cibi*, 3.bs., Tahran, 1344.
- Feldman, Bob**, *Iran: People's History of a Washington Target*, www.TowardFreedom.com (05/2008)
- Fersidverd, Hüsrev**, *Derbâre-yi Edebiyat ve Nakd-i Edebi*, Tahran, 1363
- Hakimî, İsmail**, *Edebiyat-ı Mu'asır-ı İnan*, Tahran, 1373.
- Hameî, Enver**, *Dâstan Nivisi Sâdik Çûbek*, Defter-i Huner, yıl:2, sayı:3, 1373.
- Hukukî, Muhammed**, *Edebiyat-ı İmruz-i İnan, Neşr-i Katre*, 1.bs., Tahran, 1377.
- İnan İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği**, *Nâme-yi Âşina*, Ankara, 2002.

- İsti'lâmî, Muhammed**, *Berresi-yi Edebiyat-ı İmruz-i İran*, Tahran, 1353,
 çev. Mehmet Kanar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- Kanar, Mehmet**, *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi*, 1. bs., İstanbul,
 1999.
- Keskin, Arif**, İran'ın çağdaşlaşma süreci, <http://www.azsam.org>. (05/2008)
- Kisrevî, Ahmed**, *Tarih-i Meşrute-i İran*, Tahran, 1344
- Mahmûdî, Hasan**, *Nakd u Tahlil u Guzide-i Dastanha-yi Sâdık Çûbek*,
 2.bs., Tahran, 1382.
- Mir Âbidinî, Hasan**, *İran Öykü ve Romanının Yüzyılı* çev.Doç.Dr.Derya Örs,
 Nüsha Yayınları, Ankara, 2002.
- Mir Âbidinî, Hasan**, *Sad Sal-i Dastan Nivisi Der İran*, 1.cilt, Neşr-i Çeşme,
 2.bs., Tahran, 1377.
- Muderrisî, Takî**, *Çeşm Endazi Be Dâstan Nivisi-yi Sâdık Çûbek*, Defter-i Huner,
 yıl:2, sayı:3.
- Novrûzî, Cihânbahş**, *Edebiyat-ı Mu'asır*, Tahran, 1375.
- Nefisî, Azer**, *Zeban-ı Dâstânhâ-yi Sâdık Çûbek Der Seng-i Sebûr, Nakd-i Âgâh*,
 1363.
- Nefisî, Sa'id**, *Tarih-i İctimai ve Siyasi-yi İran der Dovre-yi Mu'asır*, 2.bs.,
 Tahran, 1344.
- Rahimiye, Nesrin**, *Sâdık Çûbek Der Edebiyât-ı Cihan*, Defter-i Huner, yıl 2,
 sayı:3, 1373.
- Rûzbih, Dr.Muhammad Reza**, *Edebiyat-ı Muasır-ı İran*, 1.bs.,Tahran, Neşr-i
 Ruzgâr, 1381.

Pûr Umrânî, Ruhullah Mehdî, Dâstân-hâ-ye Sâdik Çûbek, Neşr-i Ruzgâr,

1.bs.,1999.

Salâhi, Umrân, Tanz Averân-ı İmrüz-i İran, 5.bs., Tahran, İntişârât-i Murvârid,

1373.

Sepânlû, Muhammed Ali, Nivisendegân-i Pişrov-i İran, İntişarat-i Nigah,

2.bs., Tahran, 1366.

Yahakkî, Muhammed Ca'fer, Çûn Sebû-yi Teşne (Tarih-i Edebîyat'ı Muasır-i

Fârsi), İntişârât-i Câmi, 3.bs., Tahran, 1996.

Yasemi, Reşid, Edebiyat-ı Mu'asır, Tahran, 1316.

Yıldırım, Nimet, Fars Edebiyatında Kaynaklar, Erzurum, 2001.

Zerrinkûb, Dr.Abdu'l-Huseyn, Nakd-ı Edebi, İntişârât-i Emir-i Kebir

Tahran,1354.

GENEL DİZİN

- 3 mektup, 26
 A.Naci Tokmak, 48
 Abbâs Mirzâ, 3
 Adl, 32, 45, 63
 Ah İnsan, 32, 45
 Âhir-i Şeb, 32, 45
 Ahmed Şâh, 8, 24
 Ahmed-i Mahmûdî, 12
 Ahmed-i Mirzâ, 7
 Ahmed-i Şamlû, 14
 Ahu Hanım'ın Kocası, 37
 Aka Muhammed Hân, 1
 Alâu'd-devle, 5
 Aleviye Hânım, 22, 40
 Ali Afgânî, 37
 Ali Ekber-i Dihhodâ, 11
 Alice Harikalar Diyarında, 49
 Almaata, 38
 Almanya, 22, 23
 Armağân, 11
 Arûsek Furûşî, 48
 Atatürk, 9
 Au Lapin Agile, 104
 Aynu'd-Devle, 6
 Azerbaycan, 1, 2, 7
 Ba'd Ez Zohr-i Âhir-i Pâyiz, 32, 45
 Bakıcısı Ölen Maymun, 25, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 46, 47, 56, 61, 64, 68, 165
 Başiboş Köpek, 31
 Bâzgeşt-i Edebî, 12
 Berkeley, 38
 Berlin, 10, 20, 23, 26
 Bin bir Gece Masalları, 25, 34
 Bist Makale, 27
 Boccaccio, 24
 Bozorg-i Alevî, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 27, 30, 31, 36
 Buhara, 35
 Buşehr, 24, 25, 26, 52, 53, 77, 79, 81, 82, 85, 86, 165, 167
 Cant Hırsız, 47
 Carlo Collodi, 35, 49
 Celâl Âl-i Ahmed, 36
 Çerâg-i Âhir, 47
 Çerend u Perend, 11, 42, 166
 Çeşmhâyeş, 36
 Çeşm-i Şişeî, 48
 Dağıstan, 2

Dâru'l-fünûn, 3, 10, 12, 24
 Dâru'l-Mecânîn, 21
 Decameron, 24
 Dehhoda, 42, 166
 Dehhodâ, 30
 Denizde Neden Fırtına Oldu, 33, 38, 46
 Derbent, 2
 Derd-i Dil-i Molla Kurban Ali, 44
 Derd-i Vatan, 13
 Deste Gul, 48
 Devletâbâdî, 16
 Diri Gömülen, 27
 Dîv dîv, 15
 Don Kişot, 120
 Dönüşüm, 35
 Dost, 47, 73
 Dostoyevski, 28
 Dr.Takî Erânî, 30
 Dünya, 9, 28, 30
 Ebu'l-Kâsım Kâimmakam, 3
 Ebul-Hasan-ı Furûgî, 12
 Edeb, 11, 32, 45
 Edgar Allan Poe, 37, 49
 Edîb-i Nişâburi, 13
 Edîbu'l-Memâlik-i Ferâhânî, 13
 Edward Grey, 13
 Ehevân-i Sâlis, 14
 Emînu'd-Devle, 15
 Emû Huseynalî ya Heft Kıssa, 21
 Enteri ki Lutiyeş Morde Bud, 46
 Esâne-i Edeb, 32
 Farsi Şeker Est, 20
 Farsnâme-i Nâsırî, 27
 Faust, 120
 Ferda, 29
 Ferheng, 11, 12
 Ferîdûn-i Muşîrî, 14
 Fransa, 2, 6, 21, 71, 72
 Furûgî, 13
 Furûğ-i Ferruhzâd, 14, 27, 38
 Gayr ez Hodâ Hiç Kes Nebûd, 21
 Gence, 2
 Gerçekçilik ve Gerçeküstüçülük, 42
 Goethe, 120
 Golhâ-yi Guştî, 45
 Gulhayi Guştî, 32
 Gürcistan, 1, 2

Gurgenhâ, 48
 Güvercin Uçurucu, 40, 47, 68, 166
 Hac Zeynu'l-âbidîn-i Merâgaî, 4
 Hacı Mirzâ Hüseyin-i Tahrânî, 5
 Hacı Muhammed Tâhir-i Mirzâ, 12
 Hacı Şeyh Zeynu'l-Âbidîn-i Mâzenderânî, 5
 Hacı Zeynu'l-Âbidîn-i Merâga'î, 15
 Hâfız, 27
 Halilî, 16
 Hânlerî, 32
 Hapishane Mektupları, 31
 Hasan Kâimyân, 32
 Hemrâh, 48, 64
 Hemrâh bâ Şîve-i Diger, 48
 Henüz Gözlerini Açmamış Yavru Kedi, 47
 Heymeşebbâzi, 45
 Hicâbnâme, 13
 Hindistan, 1, 3, 80
 Hürmüz Boğazı, 1
 Hûşeng-i İbtihâc, 14
 I.Şâh Abbas, 1
 İbrahim Gülistan, 33, 34
 İngiltere, 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 17, 166
 İran, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
 27, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 52, 71, 72, 78, 98, 111, 165, 166,
 169, 170, 171, 172
 İrânşehr, 11
 İrec Mirzâ, 13
 Isfahan, 6, 20
 Işkî, 13
 İstanbul, 2, 10, 170
 İtimâdu's-Saltana, 14
 J.P.Sartre, 52
 Japonya, 4
 Kâ'anî, 27
 Kabirde İlk Gece, 38
 Kâcâr Hanedanlığı, 9
 Kâcârlar, 12, 14
 Kafes, 33, 45, 46, 70, 71, 131, 132
 Kafka, 35
 Kafkasya, 2
 Kahire, 10
 Karga, 37, 49
 Kâve, 11, 18, 20, 37
 Kazvin, 7
 Kazvini, 27
 Kırgızistan, 38

Kohne vu Nov, 21
 Köpeğim Atma, 47, 49
 Kör Baykuş, 42, 166
 Kudsî Hanım, 31
 Kukla Oyunu, 32, 33, 34, 35, 45, 47
 Kum, 6
 Lâhûtî, 13
 Lastik Top, 33, 46
 Lewis Carrol, 49
 Liyakof, 7
 Londra, 10
 Mantık-ut Tayr, 27
 Medrese-i Âli, 3
 Mehpâre, 34, 38, 49
 Mehrabâd, 99
 Meliku's-şu'erâ Bahâr, 13
 Merdi Der Gafes, 32
 Merg, 26
 Mes'ûd Ferzâd, 28, 32
 Mes'ûd Razevî, 32
 Mezardaki İlk Gün, 47, 48
 Mihr, 11
 Mirzâ Abdurrahim Tâlibof, 3, 5
 Mirzâ Ahmed Han Deryâ Begi, 24
 Mirzâ Akâ Hân-ı Kirmânî, 3, 15, 26
 Mirzâ Akâ Tebrizî, 12
 Mirzâ Ali Mâzenderânî, 27
 Mirza Cânî Kâşî, 27
 Mirzâ Fethali Âhundzâde, 12
 Mirzâ Fethali Ahunzâde, 3
 Mirza Fethullah Akkas, 26
 Mirzâ Habib-i Isfahânî, 15
 Mirzâ Melkum Hân, 5, 15
 Mirzâ Tâki Hân, 3
 Molla Kazım-i Horasânî, 5
 Moon Marter, 104
 Moskova, 35
 Mösyö İlyas, 32, 45
 Mucteba Minevî, 32
 Muhammed Ali Cemâl-zâde, 16, 18, 19, 20, 24, 25, 29, 30, 42, 43, 44, 166
 Muhammed Ali Mirzâ, 7
 Muhammed Hicâzi, 16
 Muhammed Rızâ Pehlevî, 9
 Muhammed-i Mes'ûd, 40
 Murtazâ Kuli Fikrî, 12
 Musaddık, 23, 36, 37
 Muşfik-i Kâzimî, 16, 25

- Muşîru'd-Devle, 6
 Müsteşaru'd-Devle, 15
 Muzafferu'd-din Şâh, 2, 6
 Nâdir-i Nâdirpûr, 14
 Nâmehâ ve Dâstânâ-yi Dîger, 23
 Nâsru'd-din Şâh, 2, 3, 10, 12, 15
 Nasrullâh Hân, 6
 Neden Denizde Fırtına Oldu, 50, 52
 Nefti, 32, 45
 Nikolay II, 7
 Nîmâ Yûşic, 14
 Nokta-i Ahkâf, 27
 Numâyîş-i Hefthat, 48
 Osmanlı Devleti, 7
 Paçe Hîzek, 48
 Paris, 21, 36, 74, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 110, 112, 113
 Pehlevî Hanedanlığı, 9
 Pencâh u Se Nefer, 23
 Pervîn Dohter-i Sâsân, 15
 Perviz Nâtil Hânlerî, 28
 Peter Avery, 35
 Pinokyo, 35, 49
 Pirâhen-i Zirîşkî, 32, 45
 Pirzâd u Perimân, 47
 Pont des Arts, 99
 Râh-ı Abnâme ve Kulteşen-i Divân, 21
 Rehâverd, 47
 Rızâ Hân, 8, 9, 22
 Rıza Şah Pehlevî, 30
 Rızâkuli Hân Hidâyet, 14
 Rue de Ia Huchette, 99
 Rusya, 1, 2, 4, 7, 8, 9, 10, 13, 17, 166
 Rûz-i Evvel-i Kabr, 47, 48
 Ruzname-i İran, 28
 Ş. Pertev, 21
 Sa'dî, 27
 Sabır Taşı, 26, 28, 38, 48
 Sâdık Çûbek, 16, 19, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43,
 44, 45, 46, 47, 52, 55, 61, 62, 63, 64, 66, 68, 70, 71, 73, 75, 76, 165, 166, 169,
 170, 171
 Sâdik Hidâyet, 15, 16, 18, 19, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 40, 41, 42, 43,
 44, 166
 Sahrâ-yi Mahşer, 21
 San'atî-zâde, 16
 Sâye-i Moğol, 21
 Sâye-i Rûşen, 22
 Se Katre Hûn, 22

Sefiller, 27
 Seg-i Vilgerd, 22
 Şehzâde Muhammed Tâhir-i Mirzâ, 14
 Semerkand, 35
 Şems, 27
 Ser u Teh-i Yek Kirbâs, 21
 Şeyh Abdu'l-Azim, 5
 Şeyh Ahmed-i Rûhî, 15
 Seyyid Ali Nasr, 12
 Seyyid Cemâlu'd-din-i Afgânî, 3, 10, 15
 Seyyid Hasan-i Takîzâde, 5
 Sir John Malcom, 27
 Şiraz, 6, 25, 26, 28, 49, 54, 55, 81, 86, 88, 92, 95
 Sirus Purham, 42
 Şirvan, 2
 Siyâveş-i Kistrâyî, 14
 Sohrâb-i Sipihrî, 14
 Son Işık, 26, 38, 41, 44, 47, 49, 166
 Sonbaharın Son Öğleden Sonrası, 30, 32
 Suç ve Ceza, 28
 Suhan, 11
 Şukuntelâ, 34, 49
 Şûrâbâd, 21
 Sûr-i İsrâfil, 11
 Tacikistan, 35
 Tahran, 5, 6, 7, 9, 11, 21, 22, 24, 28, 35, 106, 169, 170, 171, 172
 Tahta At, 47, 71
 Tâlibof, 15
 Tebriz, 6, 7, 49
 Tehrân-i Mehûf, 16, 25
 Telh u Şîrîn, 21
 Tengsir, 38, 48
 Terbiyet, 11
 Tiflis, 1
 Üç Damla Kan, 27
 Vagvâg-i Sâhab ve Hacı Agâ, 22
 Varakpârehâ-yi Zindân, 23
 Varoluşçuluk, 52
 Velingârî, 22
 Victor Hugo, 27
 Vusûku'd-Devle, 8
 Yağmâ, 11
 Yahya, 32, 45, 129, 169
 Yazarlığın Yeni Dünyası, 35
 Yek Çiz-i Hâkesterî, 48
 Yek Şeb-i Bîhâbî, 48
 Yeki Bûd Yeki Nebûd, 20, 24, 42, 166

Yusuf Abad, 37
Zen-i Ziyâdî, 36
Zeyneddin Rahnumâ, 28
Zinde Begûr, 21
Zir-i Çerag-i Gırmiz, 32, 45

